

Z. SAĞ	FARŞA ÜZERİNDEN TÜRKÇEYE ALINTILANMIŞ ARAPÇA MENŞELİ KELİMELELER	2019
---------------	---	-------------

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ PROGRAMI**

**FARSÇA ÜZERİNDEN TÜRKÇEYE ALINTILANMIŞ ARAPÇA
MENŞELİ KELİMELELER**

Yüksek Lisans Tezi

ZEHRA SAĞ

MAYIS 2019

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ PROGRAMI**

**FARSÇA ÜZERİNDEN TÜRKÇEYE ALINTILANMIŞ ARAPÇA
MENŞELİ KELİMELER**

Yüksek Lisans Tezi

ZEHRA SAĞ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET ŞEFİK ŞENLİK**

MAYIS 2019

ONAY

Zehra Sağ tarafından hazırlanan ‘Farsça Üzerinden Türkçeye Alıntılanmış Arapça Menşeli Kelimeler’ başlıklı bu yüksek lisans tezi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İMZA

Üyeler:

Dr. Öğr. Üyesi. Abdurrahman Karasır
İst. Medeniyet Üniv.

Kurumu:

Kurumu:

Doç. Dr. Nuri Saylan
İstanbul Üniv.

Kurumu:

Tez Savunma Tarihi: 11/06/2019

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Zehra Sağ

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

6 senelik Arapça öğrenimim süresince Türklerin Arapça konuşurken düştükleri yaygın hataları gözlemleme fırsatım olmuştur. Türklerin Arapça konuşurken Türkçede türetilmiş ve Arapçada kullanımı olmayan Arapça menşeli kelimeleri kullanmaları ile Arapça menşeli kelimeleri Türkçedeki anlamları ile kullanmaları bu hatalardan bazılarıdır. Her zaman dikkatimi çeken bu husus, beni lisans dönemindeyken bahsi geçen kelimelerin listesini çıkarmaya yönlendirmiştir. Yüksek lisansa başladığımda kişisel bir ilgiyle topladığım bu veriyi tezimde kullanabileceğimi düşündüm. Fakat yaptığım literatür taramasında halihazırda bu konuyla ilgili pek çok çalışma olduğunu fark ettim. Değerli hocam Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik, benzer durumun Farsçada da mevcut olduğunu, hatta Türkçedeki pek çok Arapça menşeli kelimenin Farsçadaki ile aynı anlam değişmesine uğradığını belirtmiş ve beni bu kelimeler üzerinde bir inceleme yapmaya yönlendirmiştir. Böylece Farsçanın öncelikle tarihsel bağlamda Arapça ve Türkçe arasındaki konumunu saptamak, ardından Farsça ve Türkçede aynı anlam değişmesine uğramış kelimeleri belirleyerek Arapça kelimelerin Türkçeye alıntılanmasında Farsçanın etkisinin olup olmadığını tespit etmek üzere bu konu seçilmiştir.

Hazırlamış olduğum tez konusunun belirlenmesinde bana rehberlik eden, tezi hazırlama süresince ihtiyacım olan kaynakları ve takip etmem gereken yolu gösteren, hoşgörüsü ile akademik anlamda her türlü çıkmazımda bana yol gösterici olan saygıdeğer hocam, Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik'e saygı ve teşekkürü borç bilirim. Bu süreçte desteğini esirgemeyen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalındaki bütün hocalarıma; maddi ve manevi anlamda her zaman yanımda olan aileme, bilhassa tezin her aşamasında akademik anlamda yol gösterici olup, sorularımı aydınlatan ve tezimin düzeltmelerini yapan ablam Esma Sağ Şencal'a; Farsça kelimelerin anlamlarını teyit etmemde yardımcı olan hocam, Dr. Haleh Estekanchi'ye; Arapça kelimelerin anlamlarını teyit etmemde yardımcı olan arkadaşım, Mohamed J. Elamin'e ve tezin her aşamasında manevi yönden bana destek olan arkadaşım, Gülşah Topuz'a teşekkürlerimi sunarım.

Zehra SAĞ

ÖZET

Sağ, Zehra

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

Mayıs, 2019. 172 sayfa.

Türk dili, tarih içerisinde pek çok dil ile etkileşim içerisinde olmuştur. Farklı dillerden kelime ve gramer özelliklerini alıntılanmış yahut başka dillerin söz varlığına veya gramer yapılarına etki etmiştir. Bu diller arasında Arapça ve Farsçanın, Türkçenin en çok etkileşimde bulunduğu dillerden olduğu görülmektedir. Türkçe, bünyesinde menşei bu iki dilden olan binlerce kelime barındırmaktadır. Bilhassa tarihsel bağlamda baktığımızda Farsçanın Arapça ve Türkçe arasında bir aracı rolüne sahip olduğunu ve Türkçedeki Arapça menşeli bazı kelimelerin Farsça üzerinden alıntılanmış olabileceğini düşünmekteyiz. Zira Arapça menşeli kelimeleri yakından incelediğimizde Türkçede ve Farsçada kaynak dilde olmayan farklı anlamlarda kullanıldıkları dikkatimizi çekmektedir. Bu durum bizi, Arapça menşeli kelimelerin her üç dildeki anlamlarını karşılaştırmaya yönlendirmiştir. Böylece Farsça ve Türkçede aynı anlam değişmesine uğramış kelimeleri tespit ederek bu aracı rolü ortaya çıkarmak ihtiyacı duyulmuştur.

Örneklem olarak Prof. Dr. Emrullah İşler'e ait *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime Ve Kelime Grupları* isimli çalışmanın birinci bölümündeki kelimeler ele alınmıştır. Anlam değişmesine uğramış Arapça menşeli bu kelimelerin Arapça, Farsça ve Türkçedeki anlamları sözlükler üzerinden tespit edilmiş, hangi anlamlarda buluştukları ve hangi anlamlarda ayrıldıkları tablolar üzerinden gösterilmiştir. Sonuç olarak kelimelerin %42'sinin Türkçe ve Farsçada aynı anlam değişmesine uğradığı ortaya çıkmıştır. Bu durum bize bazı Arapça kelimelerin Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış olabileceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Farsça, Türkçe, alıntılama, alıntı kelimeler, anlam değişimleri.

ABSTRACT

Sağ, Zehra

Postgraduate Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

May, 2019. 172 Page.

The Turkish language has interacted with many languages throughout history. It has borrowed lexicon and grammatical features from other languages or had an impact on their vocabulary and grammatical structure. Among these languages, Arabic and Persian can be considered as the most interacted languages with Turkish. Turkish contains thousands of words with an origin from these two languages. Particularly, when taking the historical context into account, we realize that Persian has an intermediary role between Arabic and Turkish. Based on that, we argue that some words with the Arabic origin might have been borrowed from Persian. Yet, when we examine words with the Arabic origin closely, the use of these loanwords in Turkish and Persian with different meanings which do not exist in the source language draws significant attention. This led us to compare the meanings of those words with the Arabic origin in each of the three languages. Thus, there is a need for bringing out this intermediary role, ascertaining words which have changed semantically in Persian and Turkish in the same direction.

As for the sample of this study, we employed the words in the first section of the study of Prof. Dr. Emrullah İşler entitled *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*. Meanings of these words with the Arabic origin that has changed semantically have been ascertained in Arabic, Persian and Turkish through dictionaries and displayed in tables to present the meanings they coincide and differentiate. As a result, %42 of words has changed semantically in Turkish and Persian in the same direction. This reveals that some Arabic words might have been borrowed to Turkish through Persian.

Key Words: Arabic, Persian, Turkish, borrowing, loanwords, semantical change.

İÇİNDEKİLER

ONAY

BİLDİRİM**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR ii

ÖZET..... iii

ABSTRACT..... iv

İÇİNDEKİLER v

SİMGELER VE KISALTMALAR..... vii

GİRİŞ 1

a) Yöntem..... 3

b) İlgili Araştırmalar..... 4

1. BÖLÜM: DİLLER..... 13

1.1. TÜRKÇE, TARİHSEL GELİŞİM VE GRAMER YAPISI 13

1.2. ARAPÇA, TARİHSEL GELİŞİM VE GRAMER YAPISI..... 17

1.3. FARŞÇA, TARİHSEL GELİŞİM VE GRAMER YAPISI..... 20

2. BÖLÜM: TARİHSEL ALT YAPI 23

2.1. TÜRK - FARŞ - ARAP KÜLTÜR VE DİL İLİŞKİLERİ 23

2.2. TÜRK - FARŞ - ARAP SİYASİ İLİŞKİLERİ 29

3. BÖLÜM: ALINTILAMA..... 34

3.1 ALINTILAMA NEDİR? 34

3.1.1. Genel Kopyalar 34

3.1.2. Seçilmiş Kopyalar 35

3.1.3. Karışık Kopyalar 35

3.2 ALINTILAMA ETKİLERİ..... 35

3.2.1. Yankatman etkisi 36

3.2.2. Altkatman etkisi..... 36

3.2.3. Üstkatman etkisi 36

3.3. TÜRKÇEDEKİ ARAPÇA ALINTI SÖZCÜKLER 36

4. BÖLÜM: ANLAM DEĞİŞMELERİ..... 38

4.1. ANLAM DEĞİŞMELERİNİN NEDENLERİ VE TURLERİ..... 38

4.1.1. Benzerlik ilişkisi: Metafor 38

4.1.2. Anlam Genişlemesi: Genelleşme 38

4.1.3. Yakınlık ilişkisi: Metonimi..... 39

4.1.4.	Parça-Bütün İlişkisi: Sinek dok.....	39
4.1.5.	Anlam Daralması: Özelleşme	39
4.1.6.	Eş Alt Anlamlılık: Co-hyponymic Aktarım.....	40
4.1.7.	Karşıtlık İlişkisi.....	40
4.1.8.	Birleşik İlişki: Metaphtonymy	40
4.1.9.	Kavramsal Sınıflandırma	41
4.1.10.	Başka Anlama Geçiş: Anlam Kayması	41
5.	BÖLÜM: SEMANTİK İNCELEME	42
5.1	FARŞÇA ÜZERİNDEN ALINTILANAN ARAPÇA MENŞELİ KELİMELEER	43
5.1.1.	Her Üç Dilde Ortak Orijinal Anlamı Taşıyan Kelimeler	43
5.1.2.	Sadece Arapça ve Farsçada Ortak Orijinal Anlamı Taşıyan Kelimeler	57
5.1.3.	Sadece Arapça ve Türkçede Ortak Orijinal Anlamı Taşıyan Kelimeler	73
5.1.4.	Türkçe ve Farsçada Orijinal Anlamı Taşımayan Kelimeler.....	75
5.2.	FARŞÇA ÜZERİNDEN ALINTILANMASI MUHTEMEL ARAPÇA MENŞELİ KELİMELEER.....	81
5.2.1.	Her Üç Dilde Ortak Anlama Sahip Olan Kelimeler	81
5.2.2.	Her Üç Dilde Farklı Anlama Sahip Olan Kelimeler	82
5.2.3.	Sadece Arapça ve Farsça Arasında Ortak Anlama Sahip Olan Kelimeler...	86
5.3.	FARŞÇA ÜZERİNDEN ALINTILANMAYAN ARAPÇA MENŞELİ KELİMELEER	87
5.3.1.	Her Üç Dilde Farklı Anlamlara Sahip Kelimeler	87
5.3.2.	Her Üç Dilde Ortak Anlama Sahip Kelimeler.....	92
5.3.3.	Sadece Arapça ve Farsça Arasında Ortak Anlama Sahip Kelimeler.....	110
6.	BÖLÜM: BULGULAR	142
	SONUÇ	147
	DİZİN.....	150
	KAYNAKÇA.....	163
	ÖZGEÇMİŞ	172

SİMGELER VE KISALTMALAR

- Bulunduğu satırda diğer dillerdeki anlamı taşımıyor.

/ Kendisinden sonra, kelimenin Türkçede aynı kökten gelen fonolojik değişime uğramış biçimi gelir.

BK : Burhān-ı Kāfī

Bkz : bakınız

c. : cilt

Çev. : çeviren

Ed. : editörler

FA : Farhang-i Fārsī 'Amīd

FC : Farhang-i Cāmi

FM : Farhang-i Fārsī Mo'īn

HW : Hans Wehr

KM : Kāmūs-ı Muḥīt

KT : Kāmūs-ı Türkī

L : LANE

LA : Lisānu'l-'Arab

LAM : El-Luġatu'l-'Arabiyyeti'l-Mu'āşır

LD : Loġatnāme-i Dehḡodā

M : El-Mevārid (Mevlüt Sarı)

M.Ö : Milattan Önce

M.S : Milattan Sonra

MG : Mu'cemu'l- Ġanī

MK	:	Farsça – Türkçe Sözlük (Mehmet KANAR)
MW	:	Mu‘cemu’l-Vasīṭ
Osm.	:	Osmanlı Türkçesi
ö.	:	ölümü
R	:	Er-Rāid
Red	:	RED HOUSE
s.	:	sayfa
SH	:	Sulayman Hayyim
St	:	Steingass
TA	:	Tācu’l-‘arūs
TDK	:	Türk Dil Kurumu
vs.	:	vesaire
yy.	:	yüzyıl

GİRİŞ

Bu tezin amacı; Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış Arapça menşeli kelimeleri tespit ederek Farsçanın Arapça kelime alıntılamaadaki aracı rolünü ortaya koymaktır. Türk dilinin tarihi süreç içerisindeki gelişiminin ortaya konulması, Türklerin Arap ve Farslarla olan etkileşiminin dilsel, siyasal ve kültürel açılardan incelenmesi ve Türkçede anlam değişmesine uğramış Arapça menşeli kelimelerin analizi araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

Farsça ve Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi ile bu dillerden alıntılanmış kelimeler hakkında pek çok inceleme mevcuttur. Fakat ileride daha ayrıntılı bir şekilde bahsedeceğimiz bu çalışmalar daha ziyade Türkçe - Farsça veya Türkçe - Arapça olmak üzere iki dil arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu tezde ise Arapça - Farsça - Türkçe, üçlü bir yapı olarak ele alınmış; bu dillerin tarihsel ve kültürel bağlamda etkileşimi birbirinden kopuk bir şekilde değil, birbirleriyle kesişen ortak yönleriyle ortaya konmuştur. Bu tarihsel arka plan, hâlihazırda kabul gören; Farsçanın Arapça ve Türkçe arasında bir aracı dil olduğu görüşünü doğrulamıştır.

Türklerin, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girene dek Araplarla iletişimi yüzeysel olmuştur. Oysa Fars topluluğu ile Orta Asya'dan beri beraber yaşanmış ve kültürel etkileşim yüzyıllar boyu devam etmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi Farslar yoluyla gerçekleştiği gibi, dini öğrenecekleri ilk kaynaklar da Farsça olmuştur. Arapça ile tanışan Türkler her ne kadar onu bilim dili olarak mükemmel bir şekilde kullanmış ve bu dilde pek çok eser vermiş olsalar da bir prestij dili olması onun kullanımını daha ziyade entelektüel kesimle sınırlandırmıştır. Fakat bu, onun halkın diline sirayet etmediği anlamına gelmez. Hem konuşma ve hem de yazı diline pek çok Arapça kelime alıntılanmıştır. Yalnız burada mühim olan Türkçedeki anlam kopyalarının kaynağının hangi dil olduğudur. Ortak anlama sahip kelimelerde bunu tespit etmek zordur. Eker, bu geçişi; çoğunlukla *Arapça* > *Farsça* > *Türkçe*, daha az

sıklıkla *Türkçe* >*Farsça* ve nadiren *Türkçe* >*Arapça* şeklinde formüle etmiştir (Eker 2010: 209). Zira VII. yüzyılda Arap hâkimiyetine giren İran için elbette itibarlı konumdaki Arapça verici dil iken, İran hâkimiyetinde yaşayan Türkler içinse Farsça verici dildi (Eker 2010: 200). Böylece Arapça alıntı kelimelerin yer aldığı Farsça, Türkçeye de bu kelimeleri taşımıştır. Arapça menşeli kelimelerin Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanması literatürde kabul gören bir görüş olmasına rağmen bu geçişin somut bir incelemeye tabi tutuluşu tarafımızca tespit edilememiştir. Bu sebeple Türkçedeki Arapça menşeli kelimelerin her üç dildeki anlamlarının karşılaştırılarak tarihsel bağlama da uygun bir şekilde Farsça üzerinden alıntılanmış olma ihtimalinin araştırılması ve kabul edilen görüşün reel bir temele oturtulması tarafımızca gerekli görülmüştür.

Giriş bölümünde tezin amacı ve bu tezin ele alınma sebebi ortaya konulmuştur.

Tezin birinci bölümünde; Türkçe, Farsça ve Arapçanın tarihi süreç içerisindeki gelişimi ve gramer yapısı incelenmiştir. Böylece her üç dilin farklı ve benzer yönleri ortaya konulmuştur.

İkinci bölümünde; Türk, Fars ve Arap ilişkileri siyasal, kültürel ve dilsel açılardan ele alınmıştır. Bu kısım, Arapça menşeli kelimelerin Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanması tezinin tarihsel altyapısı açıklamıştır.

Üçüncü bölümün birinci alt başlığında, bir dilden başka bir dile hangi türde alıntılama yapılabildiği, nelerin alıntılanabildiği; ikinci alt başlığında ise bu alıntılama ortamının nasıl doğduğu, nelerin alıntılanmaya sebebiyet verdiği incelenmiştir. Böylece Türkçeye hangi türde Arapça menşeli kelimelerin alıntılandığı, bu kelimelerin nasıl bir ortamda, hangi sebeplerle alıntılandığı ortaya konulmuştur. Bu bölüm, Arapça menşeli kelimelerin Farsça üzerinden alıntılanması tezinin nasıl bir ortam ve saikle gerçekleştiğini bize göstermiştir.

Dördüncü bölümde anlam değişmelerinin, dilbilim alanının semantik kolu içerisindeki yeri ele alınmıştır. Bu bölümde anlam değişmelerinin türleri ve sebepleri incelenmiştir.

Beşinci bölüm, tezin ana kısmını oluşturmaktadır. Türkçede anlam değişmesine uğramış Arapça menşeli kelimeler üç kategori altında incelenmiştir. Bunlar, Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış Arapça menşeli kelimeler, Farsça üzerinden

Türkçeye alıntılanması muhtemel Arapça menşeli kelimeler ve Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmamış Arapça menşeli kelimelerdir.

Altıncı bölümde, kelimelerde semantik ve fonolojik açıdan dikkat çeken hususiyetlere değinilmiştir.

Sonuç bölümünde Farsçanın Türkçe ve Arapça arasındaki aracı rolü üzerinde durulmuştur.

a) Yöntem

Nitel araştırma yöntemleri esas alınarak hazırlanan bu tezde araştırma deseni, durum çalışması; veri toplama aracı ise doküman incelemesidir. Veri analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

Her üç dilde de ortak anlama sahip kelimelerin direk Arapçadan mı yoksa Farsça üzerinden mi alıntılanmış olabileceğini tespit etmek zor olacağı için kesin bir sonuca varmak adına Farsça ve Türkçede aynı anlam değişmesine sahip Arapça menşeli kelimeler baz alınmıştır. Fakat bu, ortak anlamlı kelimelerin Farsça üzerinden alıntılanmadığı anlamını doğurmamalıdır.

Türkçede anlam değişmesine uğrayan Arapça menşeli kelimeler, Prof. Dr. Emrullah İşler'in *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları* isimli çalışmasının 1. bölümünden temin edilmiştir. Bu kelimelerin nasıl bir değişime uğradığını görebilmek adına Arapçadaki anlamsal karşılıkları da verilmiştir. Ardından bu kelimelerin Farsçadaki anlamları incelenerek Türkçedeki ile aynı anlam değişmesine uğrayıp uğramadığı saptanmıştır. Her iki dilde de aynı anlam değişmesine uğrayanlar, Türkçeye Farsça üzerinden alıntılanmış Arapça menşeli kelimeler olarak kabul edilmiştir.

Bu kelimelerin tamamı tekrardan Arapça ve Türkçe sözlüklerden araştırıldı. Bazı kelimelerde İşler'in çalışmasındakinden farklı anlamsal değerler tespit edildi ve bazı kelimelerin anlam değişmesine uğramadığını düşüncesi hâsıl oldu. Bu kelimeleri çalışmamıza dâhil etmedik. Ayrıca Farsçada kullanılmadığını tespit ettiğimiz Arapça kelimeleri de çalışmaya almadık. Zira tezin hedefi Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış Arapça menşeli kelimeleri tespit etmektir. Diğer yandan, bazı etimolojik

sözlüklerden yola çıkarak menşeyinin Arapça olmadığını düşündüğümüz birkaç kelime de incelemeye alınmamıştır.

Anlam değişimleri kendi içerisinde anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam kayması gibi farklı kategorilere sahip olsa da biz bu çalışmamızda “anlam değişimlerini” tezimizi ortaya koyabilmek için yalnızca bir basamak olarak kullandığımızdan, kelimeleri bu farklı kategoriler içerisinde dâhil etmeden, sadece “anlam değişmesi” çatısı altında gösterdik.

İşler’in çalışması dışında anlam değişmesine uğrayan başka kelimeler de tespit edilmiştir. Fakat çalışmayı sınırlandırmak adına bu kelimeler dâhil edilmemiştir. Örneklemin İşler’in çalışmasındaki kelimelerle sınırlandırılması tezi ispatlamak için yeterli veriyi oluşturmuştur.

Kelimelerin, Türkiye Türkçesindeki kullanımları esas alınmıştır. Bu yüzden Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğü’ndeki mevcut anlamlarına yer verilmiştir.

Kelimeler, üç kategoride incelenmiş ve her kategori içerisinde alfabetik sıraya göre verilmişlerdir. Bu kelimeler tablo düzeni içerisinde incelenmiştir.

Tablolarda, bir satırda sütunlar çizgi ile bölünmemişse o satırda bulunan anlamın, denk geldiği bütün sütunlarda, dolayısıyla sütunda yer alan dilde mevcut olduğu ifade edilmektedir. Bir satırda ve sütunda yer alan anlamı diğer diller taşımyorsa satır çizgi ile bölmelere ayrılmıştır ve anlamı taşımayan dillerin bulunduğu sütuna ‘tire’ (-) konulmuştur. Bir satırda benzer anlamlar sıralanırken kelime aralarına ‘virgül’, farklı anlama geçiş yapıldığında ‘noktalı virgül’ konulmuştur.

Üç dil arasındaki ortak anlam ilk satırda verilmiştir. Birinci bölümde Farsça ve Türkçe arasındaki ortak anlam ikinci satırda gösterilmiştir. Devam eden bölüm ve satırlarda Arapça - Farsça, Arapça - Türkçe arasındaki ortak anlam ile sadece tek bir dilde mevcut olan anlamlar Arapça - Farsça - Türkçe sırasıyla verilmiştir.

b) İlgili Araştırmalar

Türkçe ve Arapça dil ilişkilerine ilk temas eden XI. yüzyılda yaşamış olan Karahanlı dönemi yazarlarından Kaşgarlı Mahmud’dur. Arapçanın Kur’an-ı Kerim’in dili olması ve bu dili konuşan Arapların bu dönemde İran’ı hâkimiyeti altında alarak yönetici

konumuna gelmeleri, Arapçayı bir prestij ve verici dil konumuna getirmiştir. Türklerin İran vasıtasıyla İslamiyet'i kabul etmelerinden itibaren Türkçenin söz varlığında da İslam dini ile ilgili pek çok Arapça menşeli kelime yer almaya başlamıştır. Ayrıca edebi eserlerde ahengin Türkçe kelimelerle sağlanamayacağına inanıldığı için de Farsça ve Arapça kelimeler ile bu dillerin aruz, mazmun gibi edebi imkânlarına başvurulmuştur (Eker 2010: 201). Kaşgarlı Mahmud, bu durumdan rahatsızlık duyarak Türkçenin dilbilgisi kurallarını incelediği *Dîvân-u Lügâti't-Türk* eserinde Türk dilini Arapça ile kıyaslamış ve onun geri kalmış bir dil olmadığını göstermek istemiştir (Kaçalın 1994: 447).

Türkçenin kıyaslandığı bir diğer dil ise Farsça olmuştur. Çağatay Türkçesinin önemli kalemlerinden Ali Şir Nevai, XV. yüzyılda kaleme aldığı *Muhâkemetü'l-Lügateyn* isimli eserinde Türkçenin edebi sanatlar, gramer özellikleri, fonetik ve kelime hazinesi bakımından Farsçadan üstün olduğunu ifade etmiştir (Bilgin 2005: 397)

Türkleri Arap dilini incelemeye yönelten bir diğer sebep, İslam dininin kaynaklarının Arapça olmasıdır. Bu kaynakları anlamak için Arap dilini öğreten kaynakların oluşturulması ihtiyacı doğmuştur. Türk yazarlar sarf (morfoloji), nahiv (sentaks), belâğat (retorik) ilimlerini Arapça kaleme alan gramer kitapları kaleme almış ya da bu ilimleri inceleyen Arapça eserlere Türkçe şerhler yazmışlardır. Bu kitaplar yüzyıllar boyu medreselerde okutulmuştur. Örneğin XVI. yüzyılda yaşamış olan Türk âlimi Birgîvî *El-'Avâmil* ve *İzhârü'l-Esrar* isimli iki nahiv kitabı kaleme almıştır (Hazer 2002: 289). Yahut Abdülkahir b. Abdurrahman el-Cürcânî (ö.1078) tarafından kaleme alınmış olan *El-'Avâmilü'l-Mie* adlı esere XIII. yüzyılda Çörekçizade Ahmed Nüzhet; XVI. yüzyılda Taşköprüzade Ahmed b. Mustafa ile Fevzi Ahmed ve XVIII. yüzyılda Kuşadalı Şeyh Ahmed şerhler kaleme almışlardır (Hazer 2002: 288-289). Böylece Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi kategorisi altındaki Türkçenin farklı kollarında Arap dili ile ilgili incelemelerin, XI. ve XX. yüzyıllar arasında daha ziyade bu dilin öğrenilmesine yönelik olduğunu ifade edebiliriz.

Arap ve Fars dili ile etkileşimlerin bir diğer tezahürü tercümelerdir. Tâbi oldukları dinin kutsal kitabını anlamak ve bu dine ait kuralları öğrenmek isteyen Türklerin; Karahanlı, Eski Anadolu, Kıpçak, Çağatay, Harezmi Türkçesi gibi Türkçenin farklı sahalarında, bazıları satır arası (kelimelerin tek tek anlamlarının verilmesi) olmak

üzere pek çok Kur'an tercümesi kaleme aldıkları bilinmektedir. Ayrıca edebi, kültürel, bilimsel eserlerin de Türkçeye çevrildiği görülmektedir. *Kelile ve Dimne*, XII. yüzyıldan itibaren günümüze dek Arapça ve Farsça olmak üzere iki koldan (Orak ve Berköz 2013: 216) defalarca çevirilen edebi bir eserin örneğini oluştururken, Yanyalı Mehmet Efendi tarafından XVII. yüzyılda çevirilen İbn-i Sina'nın tıbbıa dair *Eş-Şifa* adlı eseri (Sarıkavak 2013: 323) bilimsel çevirinin örneğini oluşturmaktadır.

Türkçenin tarih boyunca Farsça ve Arapça ile sözlükçülük bağlamında da bir etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. XV. yüzyılda Ahmed-i Dâî'nin kaleme aldığı '*Ukudü'l-Cevâhir* Arapça-Türkçe manzum sözlüklerden ve XIX. yüzyılda Mütercim Âsım Efendi'nin kaleme aldığı *El- Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l- Kamûsi'l-Muhît* Arapça-Türkçe mensur sözlüklerden bazılarıdır (Kaş 2007: 5-6). Mütercim Asım Efendi tarafından kaleme alınan *Tıbyân-i Nâfi' der Terceme-i Burhan-ı Katı* (Kaygın 2017: 924) sözlüğü ise Farsça-Türkçe sözlüklerin örneğini oluşturmaktadır.

Diğer yandan Arap diline hâkim aydınların Türkçede mevcut Arapça menşeli kelimelerdeki anlam değişikliklerini ele aldıkları bir takım çalışmalar da göze çarpmaktadır. Ancak anlam üzerindeki değişiklikleri çoğunlukla dil hatası olarak değerlendirmişlerdir. Bu "hatalar" ile ilgili pek çok galatat (hatalar) sözlükleri kaleme alınmıştır. Şeyhülislam Kemalpaşazade'nin *et-Tenbîh alâ Galatâtî'l-Câhil ve'n-Nebîh* adlı Arapça eseri bu konuda yazılmış ilk eserdir. Şeyhülislam Ebussuûd Efendi ise *Sakatâtü'l-Avâm* ismiyle Türkçe bir eser kaleme almıştır. İlk derli toplu galat sözlüğü kabul edilen eser, Mehmed Hafîd'in *ed-Düreru'l-Muntehabâtü'l-Mensûre fî Islâhi Galatâtî'l-Meşhûre* adlı çalışmasıdır. Kazasker Mustafa İzzet'in *Tashîhu'l-Galatât ve'l-Muharrefât fî'l-Esmâi ve'l-Lugât* adlı eseri; Sırrı Paşa'nın, *Galatat* isimli çalışması diğer örneklerdendir. Bu eserlerde yalnızca anlam değişimleri değil, Arapça-Farsça eklerle kullanılan Türkçe kelimeler ve imla değişimleri, tamlama hataları, şekil bilgisi kaynaklı hatalar gibi konular da ele alınmıştır. Osmanlı döneminde yazılmış bu örnekleri arttırmak mümkündür. Ayrıca *Kamûs-ı Türkî*'de de anlam değişikliğine uğramış bu kelimelere "galat" ismiyle temas edilmiştir (Acar 2016: 254-255)

Türkçede Arapça ve Farsça ile ilgili çalışmalar tarihsel planda belli başlı hususlarla sınırlı kalırken günümüzde bu diller arasındaki ilişkilerin kitap, makale, tez gibi formatlar içerisinde çok daha ayrıntılı incelemelere tabi tutulduğu görülmektedir.

Günümüz Türkçesinde mevcut Arapça dilbilgisi unsurlarına toplu bir şekilde yer veren kaynaklar, Osmanlı Türkçesi dilbilgisi kitaplarıdır. Osmanlı Türkçesi; Arapça çokluk eki, tamlamalar ve vezinler gibi pek çok hususiyeti bünyesinde taşıyan bir dil olduğu için Osmanlı Türkçesini öğretmeyi hedefleyen bu kitaplarda bu tarz Arapça kurallara da yer verilmiştir. Türkiye Türkçesi, Osmanlı Türkçesinin devamı niteliğinde olduğu için bu kitaplar, Türkçe - Arapça dil ilişkilerini görmek açısından kaynak konumundadır.

Türkçe ve Arapça dil ilişkilerini inceleyen makale ve tezler, Türkçede mevcut Arapça dilbilgisi kuralları ve morfepler, Arapçanın Türkçe sözdizimi üzerine etkisi, iki dilin cümle yapılarının karşılaştırılması gibi daha hususi konuları incelemektedir. Türkçedeki Arapça alıntı kelimeleri inceleyen çalışmalar ise daha ziyade semantik ve fonolojik hususiyetler üzerinde durmaktadır.

Türk araştırmacıların yanı sıra Türkiye’de eğitim alan ve Türkçe öğrenmiş Arap araştırmacıların da Türkçedeki Arapça menşeli kelimelerle ilgili tezler kaleme aldıkları görülmektedir. Bu konuyla ilgili tespit edebildiğimiz on adet tezden altısı farklı ülkelerden Arap öğrencilere aittir. Tezlerin beşi, Türk Dili ve Edebiyatı/ Yeni Türk Dili ana bilim dalı bünyesinde, diğer beşi Temel İslami Bilimler ile Arap Dili ve Belagatı ana bilim dalları altında yazılmıştır.

Aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz günümüz Türkçesinin Arapça ve Farsça ile olan dil ilişkilerine dair literatür bilgisi kendi içinde, alıntı kelimeler ve dil ilişkileri olmak üzere iki başlık altında kitaplar, makaleler ve tezler şeklinde verilmiştir. Alıntı kelimeler kendi içinde fonolojik, morfolojik, semantik incelemeler olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. Tezler bölümünde önce doktora tezleri ardından yüksek lisans tezleri incelenmiştir.

Kitaplar:

1. Alıntı Kelimeler

Günümüzde genel itibari ile Arapça menşeli kelimelerin anlam değişmesine uğraması dilbilimsel açıdan normal bir süreç olarak görülür ve Türkiye Türkçesindeki bu kelimeler Türkçeleşmiş kelimeler olarak kabul edilir. Bu kelimelerin incelendiği eserlerden ilki, Emrullah İşler’in *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime*

Ve Kelime Grupları (1997) isimli çalışmasıdır. Bu eserde 536 adet anlam değişmesine uğrayan Arapça menşeli kelime tespit edilmiş, bu kelimelerin Arapça ve Türkçedeki anlamsal karşılıkları verilmiştir.

Rabiha Çelebi'nin *Türkçeye Giren Arapça Kelimeler Sözlüğü* (1999); Hamza Ermiş'in *Türkçeleşmiş Arapça Kelimelerin Tasnifi Ve Kök Analizi* (2012) ile *Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü* (2014) adlı eserleri Türkçedeki Arapça menşeli kelimeleri anlam yönünden inceleyen diğer çalışmalardır.

2. Dil İlişkileri

Muna Yüceol Özözen'in *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri* (2015) kitabında Osmanlı Türkçesinde yer alan Arapça dilbilgisi kuralları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Tezler:

1. Alıntı kelimeler/ Fonolojik ve Morfolojik İnceleme

Türkçedeki Arapça menşeli kelimelerin fonolojik ve morfolojik yapısıyla ilgili ulaşabildiğimiz en eski tez, Shawky Hassan Ahmed Abdo Shaban tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesi'nde Kullanılan Arapça Kelimeler Üzerinde Fonetik Ve Morfolojik Bir İnceleme* (1987) isimli doktora tezidir. Türkçe ve Arapçanın ses hususiyetleri karşılaştırıldıktan sonra, Türkçedeki Arapça kelimelerin imlası ortaya konulmuş, ardından vokal ve konsonant değişimleri, vokal türemesi ve düşmesi gibi Türkçedeki Arapça menşeli kelimelerde imlânın değişimine neden olan hususiyetler verilmiştir. Bu değişimden etkilenen Arapça menşeli kelimeler ise alfabetik bir tasnif içerisinde gösterilmiş, Arapça ve Türkçedeki imlaları karşılaştırılmıştır. Ayrıca *Uydurma Kelimeler* başlığı altında Arapçada mevcut olmayan veya Türkçede türeyip Arapçaya geçmiş Arapça menşeli bazı kelimeler ele alınmıştır. Bu kelimeler arasında Farsça üzerinden Türkçeye geçenler belirtilmiş olsa da bu hususta yeterince kapsamlı bir çalışma değildir.

Ali Abdelwahed Abdelhameed Mohammed tarafından Arapça kaleme alınan, *Türkçede Kullanılan Arapça Kelimeler (İstatiksel Ve Karşılaştırmalı)* (2017) yüksek lisans tezinde Arapça menşeli kelimeler, biçim ve ses bakımından incelenmiştir. Ses

ve imla değişimleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, anlam değişimlerinin ise sadece nedenlerine temas edilmiştir.

2. Alıntı kelimeler/ Semantik İnceleme

Zeynep Ayça Anıl tarafından hazırlanmış *Aslı Arapça Olup Türkçeye Anlam Kaymasına Uğrayarak Geçmiş Kelimeler* (2002) isimli yüksek lisans tezi, anlam değişmelerini farklı kategoriler altında sunmuştur. Arapçada çoğul anlama sahip olduğu halde Türkçede tekil anlamda kullanılan kelimeler ile Türkçede ikinci defa çoğul eki alan kelimeler; Arapçada müennes (dişillik) anlamına sahip olmasına rağmen Türkçede ta el-merbûta (dişillik eki) alan kelimeler; Türkçede Arapçadakinden farklı görevlerde kullanılan kelimeler; Arapça kök ve ekler ile Türkçede türetilmiş kelimeler ve en son anlam kaymasına uğrayan kelimeler incelemeye tabi tutulmuştur. Kısaca fonolojik, morfolojik ve sentaktik açıdan tasnif edilen kelimeler; semantik bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu sebeple anlam değişmesine uğrayan Arapça menşeli kelimeler hakkında karşılaştığımız en ayrıntılı incelemenin bu tez olduğunu söyleyebiliriz.

Anlam Değişmeleri Çerçevesinde Kur'an Arapçasından Türkçe'ye Geçen Kelimeler yüksek lisans tezi, Birgül Gümüş (2005) tarafından hazırlanmıştır.

Aya NasrMohammed Elkatrey tarafından hazırlanan *Türkçe'nin Arapça'dan Etkilenmesi- Türkçe'de Asli Anlamları Dışında Kullanılan Arapça Kelimeler* (2016) yüksek lisans tezinde anlam değişmesine uğrayan kelimeler ile Arapçada çoğul anlam taşımasına rağmen Türkçede tekil anlamda kullanılan kelimeler incelenmiştir. Diğer çalışmalara benzemekle beraber, bu çalışmada farklı olarak Türkçede Arapçadaki ile aynı anlama gelen kelimelere de yer verilmiştir.

Müşerref Küçüktiryaki tarafından *Türkçe'deki Arapça Kökenli Tenvinli Kelimelerin Anlam Mukayesesi* (2017) isimli yüksek lisans tezinde Türkçede -An eki ile biten ve Arapçada (hal) zarf konumundaki tenvinli kelimelerin Türkçedeki anlam karşılıkları ile cümlede yüklendikleri görevler karşılaştırılmıştır.

3. Alıntı Kelimelerle İlgili Diğer Tezler

Arapça alıntı kelimelerin hususiyetini belli bir dönem, lehçe, ağız veya belli bir eserle sınırlandıran araştırmalar veya bu kelimelerin geçirmiş olduğu süreci bütünüyle

anlatan çalışmalar da mevcuttur. Hussam Hussein Ali Al-Ameri'nin *Çağatay Türkçesinde Geçen Arapça Kelimeler (Yazım, Ses Ve Anlam)* (2012) yüksek lisans tezi, ağatay Türkçesindeki Arapça menşeli kelimeleri; anlamsal, biçimbilimsel ve sesbilimsel olmak üzere çok yönlü ele almaktadır. Mohammed Kadhim Ahmed Al-Gburi tarafından hazırlanan *Beylikler Dönemi Oğuz Türkçesinde Arapça kelimeleri* (2017) yüksek lisans tezi bir dönem incelemesi iken, Aslı Ay tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesinin Batı Grubu Ağızlarındaki Arapça Alıntı Kelimelerde Görülen Ses Olayları* (2018) yüksek lisans tezi bir ağız incelemesidir. Majd Hani Ali Othman tarafından hazırlanan *Arapça Kelimelerin Türkçeye Geçişi zerine Bir Süreç İncelemesi (14.-17. Yüzyıllar)* (2018) isimli yüksek lisans tezi, XIV- XVII yüzyıllar arası Arapça kelimelerin sessel, biçimsel ve anlamsal açıdan geçirdiği değişim her yüzyıldan seçilen örneklemeler üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran bir diğer özellik ise Türkçe kaynaklarda bulunup aynı dönemin Arapça kaynaklarında yer almayan kelimelerin veriliyor olmasıdır. Ayrıca Arapça dilbilgisi kurallarına aykırı bir şekilde Türkçede türetilmiş kelimelere de yer verilmiştir.

Makaleler:

1. Dil İlişkileri

Süer Eker'in, *Türk ve İran Dil İlişkilerine Ses, Biçim ve Tümce Bilgisi Düzeylerinde Eşzamanlı Genel Bir Bakış* (2009) isimli makalesinde Türkçeye Farsçadan alıntılan kelimeler ve gramatikal yapılar da benzer ve farklı yönler tespit edilmiştir. Cümle öğelerinin dizilişleri karşılaştırılmıştır. *Türkçe-Farsça Dil İlişkilerinde Anlam Kopyaları zerine Notlar* (2010) isimli makalesinde anlam kopyaları; *Türk-İran Dil Temasları-I Türk-İran, Dilbilimsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış* (2013) isimli makalesinde ise Türk ve İran dilleri arasındaki ilişkiler coğrafı bağlamda ele alınmıştır.

Lars Johanson'un *Historical, Cultural and Linguistic Aspect of Turkic-Iranian Contiguity* (2006) isimli makalesinde Türk-İran ilişkileri tarih, kültür ve dil bağlamında incelenmiştir. Aynı şekilde Batoul Maryam Gharakhany'e ait *Geçmişten Günümüze Farsça ve Türkçe Arasındaki Etkileşimler* (2014) isimli makale ile Elnaz Maleki'ye ait *Türk Kültür Ve Dilinin Fars Kültür Ve Diliyle Etkileşimi* (2013) isimli makalede dil ve kültürel ilişkiler tarihsel bağlamda ele alınmıştır.

2. Alıntı Kelimeler / Semantik İnceleme

Ömer Asım Aksoy'un *Arapça Sözcüklerde Anlam Kaymaları* (1977) isimli makalesinde Türkçede anlam kaymasına uğramış Arapça menşeli bir kelime ele alınırken aynı kökten türemiş diğer alıntı kelimeler de altında anlamları ile beraber verilmiştir. Bu kelimelerin Türkçede kazandığı anlamlar; Arapçadaki anlamları ile karşılaştırılarak uğradıkları anlam değişimleri gösterilmiştir.

Zekeriya Pak'a ait, *Kur'an'daki Kelimelerin Türkçe'ye Geçiş Sürecinde Uğradıkları Anlam Değişimleri* (2004) isimli makalede yalnızca Kur'ân-ı Kerîm'de mevcut olup Türkçeye alıntılanmış kelimelerin anlam değişimleri; anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam kayması gibi farklı kategoriler altında incelenmiştir.

Feryal Korkmaz'ın *Alıntı Kelimelerin Türkçeleşme Sürecinde Bazı Arapça Kelimelerin Görev Değişikliğine Uğraması Üzerine* (2007) adlı makalesinde Arapça menşeli kelimelerin Türkçe bir cümlede hangi farklı görevleri üstlenebildikleri gösterilmiştir. Arapça çoğul isimlerin sıfat, tekil isimlerin ise zarf olarak kullanılması örnekler üzerinden açıklanmıştır.

Musa Duman ve Feryal Korkmaz'ın hazırlamış olduğu, *Evliya Çelebide Tür Değiştiren Kelimeler Üzerine* (2012) adlı makalede Seyahatname'nin ilk beş cildinde mevcut Farsça ve Arapça alıntı kelimelerin kalıcı ve geçici tür değişimleri incelenmiştir. Kelimelerin kaynak dilde sıfat görevinde iken Türkçede isim olarak, isim görevinde iken sıfat veya zarf görevinde kullanılması gibi görev değişimleri Seyahatname'deki örnekler üzerinden açıklanmıştır.

Asem Hamdy Ahmed Abdelghany tarafından Arapça kaleme alınan *Kelimelerin Arapça'dan Türkçe'ye Geçişinde Lüğavi Mecâzın Rolü Ve Semantik Gelişimleri* (2015) makalesinde Arapça menşeli kelimelerin Türkçedeki anlam değişimleri incelenmiştir.

3. Makaleler / Fonolojik İnceleme

Saadettin Özçelik'in *Türkçede Kullanılan Arapça Kelimelerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bazı Tespitler* (2004) makalesi; Halit Dursunoğlu'nun *Türkiye Türkçesindeki Arapça Sözcükler Ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları* (2014) isimli makalesi; Yavuz Kartallıoğlu'nun *Osmanlı Türkçesinde Ara Biçim-I: Arapça Ve Farsça Kelimeler*

(2016) isimli makalesi; Özkan Öztekten'in *Türkçedeki Arapça Alıntıların Fonolojisi Üzerine* (2001) isimli makalesi; Hilal Oytun Altun'nun *Türkiye Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ünlü Uyumsuzlukları* (2012) makalesi ile Sami Baskın ve Abdulhalim Abdullah'a ait, *Türkçenin Arapçadan Alıntılanmış Kelimelerin Görünüşleri Üzerine Ses Bilimsel Bir Değerlendirme* (2016) isimli makale, alıntı kelimelerdeki fonoloji ve imlaya dair değişimleri incelemiştir.

Nevzat Özkan, *Türkçedeki Yabancı Unsurları Tasnif Denemesi* (2011) adlı makalesinde Arapça ve diğer yabancı dillerden dilimize giren kelime ve eklerin Türkçe içerisindeki kullanımlarını semantik ve fonolojik açılarından incelemiştir.

4. Alıntı Kelimeler / Sentaktik İnceleme

Fatma Özkan ve Bağdagül Musa tarafından hazırlanan, *Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi* (2004) makalesinde Arapça ve diğer yabancı dillerin Türkçenin sözdiziminde meydana getirdiği değişimler ele alınmıştır.

5. Alıntı Kelimelerle İlgili Diğer Çalışmalar

Halil Ersoylu'ya ait *Kutadgu Bilig'deki Arapça ve Farsça Asıllı Kelimeler* (1983) isimli makalede bir eser örneğinde Arapça menşeli kelimeler incelenmiştir.

Sonuç olarak; bu çalışmalarda sadece Türkçe - Arapça ile Türkçe - Farsça olmak üzere iki dil arasındaki etkileşimler ele alınmıştır. Türkçede yer alan Arapça menşeli kelimeleri semantik ve fonolojik yönden ele alan pek çok inceleme olsa da bu çalışmalarda yalnızca kelimelerde meydana gelen değişimler ortaya konulmuş, bu kelimelerin alıntılanmasında Farsçanın rolü üzerinde durulmamıştır. Böylece, bu çalışmamızda Arapça - Farsça - Türkçe arasındaki etkileşimler birbirleriyle bağlantılı bir şekilde ve üçlü bir yapı halinde ele alınmış, anlam değişimleri üzerinden Farsçanın Türkçe ve Arapça arasındaki aracı rolü tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: DİLLER

1.1. TÜRKÇE, TARİHSEL GELİŞİM VE GRAMER YAPISI

Ural-Altay dil ailesinin Altay koluna bağlı olduğu kabul edilen Türkçe; hem tarihsel, hem de coğrafi açıdan çok geniş bir alanda varlık gösteren bir dil olmuştur. M.Ö III. yüzyılda Hun imparatorluğu içerisinde tarih sahnesine çıktıkları kabul edilen Türkler; bu tarihten itibaren Moğolistan, Çin, Orta Avrupa, Sibirya, Hindistan, Kuzey Afrika, Anadolu, Balkanlar, Arap Yarımadası gibi farklı coğrafyalara dil varlıklarını taşımışlardır. Bu sebeple Türk dili, A. N. Samojloviç; Karl H. Menges, N.A Baskakov gibi bazı araştırmacılarca bölgesel bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur (Menges, 1968: 59).

Menges'in tasnifine göre Türk dillerinin coğrafi kategorizasyonu aşağıdaki gibidir.

A. ORTA VE GÜNEYDOĞU ASYA GRUBU

- I. Güneydoğu, Orta Asya, Karluk veya Doğu Grubu (Orhon Türkçesi, Uygurca, Çağatayca, Özbekçe, Sarı Uygurca, Salarca, Kırgızca)
- II. Güneybatı, Oğuz veya Batı Grubu (Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Gagavuzca, Azeri Türkçesi, Türkmence, Horasan Türkçesi)

B. KUZEYBATI - KIPÇAK GRUBU

1. Eski Kuzeybatı, Orta Türkçe Grubu (Kuman ve Kıpçak Türkçesi)
2. Hazar Grubu (Karaimce, Karaçay-Balkar, Kırım-Tatar Türkçesi, Kumukça)
3. Volga - Kuzey Sibirya (Kazan- Tatar, Sibirya diyalektleri, Baraba Türkçesi, Başkurtça)
4. Hazar - Aral Grubu (Kazak, Karakalpak, Nogay, Kırgız)

C. ALTAY GRUBU

- I. Altay-kiji, Telengit, Tuba-Kumandu Türkçesi

D. ORTA GÜNEY SİBİRYA, ABAKAN VEYA HAKAS GRUBU

- I. Şor, Abakan, Kızıl ve Beltir Türkçeleri
- II. Doğu veya Tuva Grubu (Karagas, Soyon-Tuva)

E. KUZEYDOĞU GRUBU

- I. Yakut-Saha Türkçesi
- F. VOLGA-BULGARCASI GRUBU
- I. Volga Bulgarca
- II. Çuvaşça (1968: 60-61)

Mehmet Ölmez, Talat Tekin, Süer Eker, Ahmet Caferoğlu, A. Bican Ercilasun gibi bazı araştırmacılar ise Türk dillerini tarihsel bir sınıflandırma içerisinde göstermeyi tercih etmişlerdir. Tekin ve Ölmez'in tasnifine göre Türk dilleri 1. *İlk Türkçe (milata kadar)*, 2. *Ana Bulgarca ve Ana Türkçe (1-6. yy. arası)*, 3. *Eski Türkçe ve Eski Bulgarca (6-11. yy. arası)*, 4. *Orta Türkçe ve Orta Bulgarca (11-16. yy. arası)*, 5. *Yeni Türkçe ve Çuvaşça (16. yüzyıldan bugüne)* (2003: 14) üst başlıkları altında tarihsel bir kategori içerisinde yer almaktadır.

Coğrafi ve tarihsel tasnifler, araştırmacılara göre farklılar gösterebilmektedir. Bununla beraber benimsenen sınıflandırma yöntemi aşağı yukarı yukarıda verilen şekildedir. Bu iki sınıflandırma dışında dilsel değişimleri esas alan tasnifler de mevcuttur. Ancak bu dilsel değişimler, coğrafi ve tarihsel bağlamdan kopuk değildir. Zira farklı Türk kavimlerinin göçleri, savaşları, başka milletlerle etkileşimleri gibi durumları esas alan dilsel değişimler tarih ve coğrafya ile bağlantılıdır (Menges 1968: 59).¹

Türk dillerini, yukarıda verilen tarihsel sınıflandırmaya göre tanımak istediğimizde İlk Türkçe (milata kadar), Ana Bulgarca ve Ana Türkçe (I-VI. yy)'nin Türk dillerinin ataları olduklarını görmekteyiz. Yazılı kaynaklar bulunmaz Bu dönemlerle ilgili bazı dil özellikleri tahmin edilmektedir (Tekin ve Ölmez 2003: 14-16).

Eski Türkçe Dönemi (VI-XI. yy)'ne tekabül eden dönem içerisinde Orhon Türkçesi (VII-IX. yy) diğer adıyla Köktürkçe ve Uygurca (VIII-XI. yy) olmak üzere iki diyalektin bulunduğu bilinmektedir (Tekin ve Ölmez 2003: 18). Orhon Türkçesine ait Runik harfle yazılmış Orhon abideleri ile Uygurca bir fal kitabı olan *İrk Bitig* bu dönemin önemli ürünlerindendir.

Orta Türkçe (XI-XVI. yy) Türk tarihinin ve Türkçenin önemli bir diğer dönemidir. Bu dönem kendi içinde; 1. Karahanlı Türkçesi (XI-XIII. yy), 2. Harezm Türkçesi (XIV.

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Arat, R. R. (1951). *Türk Şivelerinin Tasnifi*, İstanbul: Türkiye Mektebi.

yy), 3. Çağatay Türkçesi (XV-XVII. yy), 4. Kıpçak ve Kuman Türkçesi (XIII-XVI. yy) - Memluk Kıpçakçası (XIV-XVI. yy) - Ermeni Kıpçakçası (XVI-XVII. yy), 5. Eski Anadolu Türkçesi (XIII-XV. yy), 6. Volga Bulgarçası (XIII-XIV. yy) (Tekin ve Ölmez 2003: 31) gibi sahalara ayrılmaktadır.

Orta Türkçenin yüzyıllar içerisindeki dağılımına göre çeşitli yazılı faaliyetlerin vuku bulduğu ve kendi dönemini yansıtan ve sonraki dönemlerde önemli kaynaklar olarak kabul edilen pek çok eserin teliftfc edildiği gözlemlenmektedir. İlk İslami eserlerin verildiği Karahanlı döneminde, Kaşgarlı Mahmud XI. yüzyılda Türk dilini tanıtmak ve bilmeyenlere öğretmek maksadıyla *Dîvânu Lügâti't-Türk* adlı eserini kaleme almıştır. Türk adının Allah tarafından verildiğini söylediği bu eseri, Arapça ve Farsçanın hâkim olduğu bir dönemde ilk defa Türkçülüğün ve Türkçenin savunulması yönüyle önemlidir (Levend 1960: 10). Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig*, Edib Ahmed Yüknekî'nin *Atâbetü'l- Hakâyık* eserleri Karahanlı Türkçesi ile yazılmış diğer önemli eserlerdir. Orta Türkçenin bir başka sahası olan Harezm Türkçesinin Karahanlı Türkçesi ile Çağatay Türkçesi arasında bir geçiş dönemi olduğu düşünülmektedir (Tekin ve Ölmez 2003: 38). Çağatay Türkçesi ile yazılmış en önemli eserlerin Ali Şir Nevâî ve Babürşah'a ait olduğu düşünülür (Tekin ve Ölmez 2003: 40). Nevâî, *Muhakemetü'l-Lügateyn* adlı eserinde Türkçe ve Farsçayı mukayese ederek Türkçenin daha zengin bir dil olduğunu savunmuştur (Levend 1960: 11). Kıpçakçanın Güney Rusya, Orta Asya ve Kırım'da konuşulan Kuman Kıpçakçası, Mısır ve Suriye'de Memlûk Devleti yöneticileri tarafından konuşulan Memlûk Kıpçakçası ve Ukrayna Ermenileri tarafından konuşulan Ermeni Kıpçakçası olmak üzere üç diyalekti mevcuttur (Tekin ve Ölmez 2003: 41). Kuman Kıpçakçasına ait tek eser olan Latin harfli *Codex Cumanicus* dönemin önemli eserlerindendir (Tekin ve Ölmez 2003: 42). Eski Anadolu Türkçesi, Oğuzların ilk kez kendi lehçeleri üzerine bir yazı dili oluşturdukları dönem olması açısından önemlidir. Yunus Emre'nin şiirleri, Ahmed Fakih'in *Çarhname*'si, Şeyyad Hamza'nın *Destân-ı Yusuf* mesnevisi, Âşık Paşa'nın *Garîbnâme*'si bu dönemin önemli eserlerinden bazılarıdır (Tekin ve Ölmez 2003: 48). Volga Bulgarçası, Volga Irmağı kenarında yaşayan Bulgar Türklerinin dilidir. Bu döneme ait yalnızca Arap harfli mezar yazıtlarına ulaşılabilmiştir (Tekin ve Ölmez 2003: 53) Sonuç olarak yaklaşık XI ila XVI. yüzyıl gibi geniş bir zaman aralığını

kapsayan Orta Türkçe döneminin, Türkçenin dil özelliklerinin öne çıkmasına yönelik çalışmaların yapıldığı önemli bir süreç olduğu söylenebilir.

Eski Anadolu Türkçesinin devamı niteliğinde olan dil Osmanlı Türkçesidir. XV. yüzyılın başından itibaren Osmanlı beyliği güçlenerek diğer beylikleri kontrolü altına almış ve güçlü bir devlet kurmuştur. XVI. yüzyıl ile XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlık süren Osmanlı Türkçesi, Arapça - Farsça terkipler ve söz sanatlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı bir edebi dile sahip olması yönünden öne çıkmaktadır.

Yeni Türk Dilleri (XX. yy'dan bugüne dek) bugün çok farklı bölgelerde varlıklarını sürdürmektedir. Araştırmacılar tarafından bu diller kendi içerisinde farklı kategorilerde gösterilmiştir. Biz bu çalışmamızda coğrafi bir tasnifi tercih ettik. Kıpçak Dil grubunu Kazak, Kırgız, Karakalpak, Tatarca, Başkurt, Nogay, Karaçay/Balkar, Kumuk, Çuvaş ve Karay Türkçesi dilleri oluşturmaktadır. Bu gruptaki Türk dillerini konuşanlar, Aral-Hazar gölleri arasında, Hazar-Karadeniz arasında ve Kafkaslarda yaşamaktadırlar. Sibiry-Türk dil grubunu Yakut, Altay, Hakas ve Tuva Türkçesi oluşturmaktadır. Bu dil grubu isminden de anlaşılacağı üzere Sibiry bölgesinde konuşulmaktadır. Karluk Türkçesi dil grubunu Uygur, Sarı Uygur, Salar ve Özbek Türkçesi oluşturmaktadır. Bu dil grubu Orta Asya'da konuşulmaktadır. Oğuz Türkçesi dil grubunu Türkmen, Azeri, Horasan, Gagavuz, Halaç ve Türkiye Türkçesi oluşturmaktadır. Bu dil grubu ise başlıca Türkiye, İran, Azerbaycan, Türkmenistan ve Afganistan topraklarında konuşulmaktadır (Johanson 2001: 168).

Bu tezde esas alınan Türk dili, Oğuz Türk dil grubunda yer alan Türkiye Türkçesidir. Türkiye Türkçesinin temelleri, Oğuzların Anadolu'da kurmuş olduğu yazı diline (EAT), ardından Osmanlı Devleti zamanında kullanılan ve Osmanlı Türkçesi olarak adlandırılan dil yapısına dayanmaktadır. Türkçe, Türkiye Cumhuriyeti dışında Kıbrıs, Balkan ülkeleri (Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya vb.), Rusya Federasyonu, Arap ülkeleri (Suriye vb.), Avrupa ülkeleri (Almanya vb.), Amerika Birleşik Devletleri, Avusturalya gibi başka birçok ülkede konuşulmaktadır (Tekin ve Ölmez 2003: 156, 157).

Yukarıda incelenen Türkçenin tarihi arka planının ardından günümüz Türkçesinin gramer yapısını ele almak gerekirse, başlıca şu özelliklerden bahsedebiliriz:

1. Çekim ve türeme esnasında kelime kökü değişmez. Yeni kelimeler köklere ekler getirmek suretiyle yapılır. Çekim ve yapım ekleri kelime kökünden sonra gelir.
2. Ön ek (prefix) ve son ek (infix) yoktur.
3. Eklerin sıralanışı, *kök+yapım eki+ işletme eki* şeklindedir.
4. Bir eke gerekirse 9-10 ek üst üste gelebilir.
5. Fiil çatıları eklerle ifade edildiği için başka bir dilde birkaç kelime, hatta bir cümleyle ifade edilen kavramlar Türkçede bir kelimeyle anlatılabilir.
6. Kelime kökleri *isim* ve *fiil* olmak üzere ikiye ayrılır. Kökler genellikle tek heceli olur ve daha ziyade fiil kökünden türer.
7. Belirleyici unsur (artikel) yoktur.
8. Gramer cinsiyeti yoktur.
9. Sayı ifadesi *teklik* ve *çokluk* olmak üzere iki şekildedir. Tesniye yoktur.
10. Ünlü bakımından zengindir.
11. Kalınlık - incelik, düzlük - yuvarlaklık ünlü uyumu vardır.
12. Aynı hecede iki ünlü yanyana bulunmaz.
13. Vurgu genellikle son hecede, bazen de ilk hecede olur.
14. Özne başta, fiil sonda, nesne, tümleç, zarf aradadır (Özkan 2017: 19-22).

1.2. ARAPÇA, TARİHSEL GELİŞİM VE GRAMER YAPISI

Sami dil ailesinin batı koluna bağlı, güney dillerinden biri olan Arapçanın varlığı çok eski tarihlere uzanmaktadır. Arap dili bugünkü halini alana kadar birçok aşamadan geçmiştir: 1. *Eski Arapça*, 2. *Klasik Arapça* ve ona kaynak olan *eski edebî lehçeler*, 3. *Orta Arapça*, 4. *Yeni (modern) Arapça*, 5. *Bu son iki safhada edebî yazı diline müvazî olarak devamlı gelişen mahallî lehçeler* (Çetin 1991: 282).

Eski Arapçaya dair bilgilere kitabelerden ve Araplarla etkileşime geçmiş kavimlerin metinlerinden ulaşabilmekteyiz. Bilinen en eski kitabeler Güneyde *Müsned* adı verilen yazı ile yazılmış, M.Ö VI. yüzyıla ait kitabelerdir. Kuzeyde ise kitabelerde Nabat dil ve yazısı kullanılmaktaydı. Daha sonraki yıllarda Nabatlıların yazısından türeyen yazı şeklinin, klasik Arapçanın ilk biçimini oluşturduğu görülmektedir. Yazı sistemi olarak *Müsned* ve Nabat yazılarının benimsendiği Arap yarımadasının güney ve kuzeyinde

farklı lehçelerin konuşulduğu tespit edilmiştir. III. yüzyıl sonları ile IV. yüzyıl başlarında Kur'an-ı Kerim'in de dilini oluşturan klasik yazı formuna ulaşan Arapçanın; Nabatlılardan türeyen yazı şekliyle Irak, Suriye ve Ürdün gibi şehirler üzerinden Hicaz'a ulaştığı ve Müsned yazısının yerini aldığı kabul edilmektedir (Çetin 1991: 282).

Cahiliye devri şiirleri ile Kur'an-ı Kerim, hadisler ve ilk halifelerin muhaberatını kapsayan Klasik dönem (VI.-VII. yy.) Arapçası büyük oranda Kureyş lehçesi üzerine kurulmuştur (Çetin 1991: 282-283). İslamiyet'ten önce Arap yazısının Hicaz'da yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ticaret, siyaset ve dini meselelerde yazıya başvurulduğu gibi Arap kavmi için çok büyük bir yere sahip olan edebiyatta da yazı kullanımına rastlamak mümkündür (Çetin 1991: 276). Bazı Arap edebiyatı tarihi kitaplarında meşhur şairlere ait Seb'a-i Muallaka denilen şiirlerin, altın ile yazılarak Kâbe'nin duvarına asıldığı bilgisi verilmektedir (Nicholson 1907: 109). Cahiliye devrine müteakip İslamiyet ile Arapçanın yeni bir safhaya girdiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin kayıt altına alınması yazıya olan ehemmiyeti arttırmış ve yazının gelişmesine katkı sağlamıştır (Çetin 1991: 277-278). Hulefâ-i Râşidîn döneminde başlayan tedvin ve tasnif dönemi Emeviler döneminde genişleyerek devam etmiştir. Diğer yandan dil; nahiv, sarf, lügat ve edebi kullanım şekilleri içerisinde bir sisteme oturarak standart kazanmaya başlamıştır (Çetin 1991: 283).

Orta Arapça devrinin aşamalarından biri olan Abbasi döneminde ise gerek edebiyat, gerek dil, gerekse Kuran ilimleri alanında ciddi ilerlemelerin kaydedildiği görülmektedir. Hatta bu dönem, Arap edebiyat tarihinin altın çağı olarak kabul edilmektedir. Zikredilen bu üç sahadaki gelişmeler, Arap dilinin hem ifade bakımından hem de yazı bakımından gelişmesine ciddi katkı sağlamış ve Klasik Arapçanın son halini almasında önemli bir rol oynamıştır. (Çetin 1991: 283). Orta Arapça devrinde Arapçanın bu gelişimsel sürecine, coğrafi genişlemelerin de katkısı olmuştur. Nitekim Orta Arapça, Afrika'dan Endülüs'e çok geniş coğrafyalara yayılarak bu topraklarda kullanım kazanmış ve çok farklı lehçeler ortaya çıkmıştır. Diğer yandan Arapçanın, gittiği coğrafyalardaki dillerden etkilendiği ve Farsça, Yunanca, Berberice, Türkçe ve Latince gibi dillerden yabancı bazı unsurları kendi dil bünyesine aldığı görülmüştür (Çetin 1991: 283-284). Fakat bu durum beraberinde yazı ile ilgili birtakım sorunlar getirmiştir. İslamiyet'in ve dolayısıyla Arapçanın Arap

kavimleri dışındaki milletlere yayılmasıyla yazıdaki eksik unsurlar; buna bağlı olarak ortaya çıkan okuma hataları ve lahn adı verilen gramer hataları da kendisini gösterir. Birbirine benzeyen bazı harfler noktalama henüz geliştirilmediği için birbiriyle karıştırılmıştır. Ayrıca kelime sonunda gramer görevi olan ve ses farklılıklarına bağlı olarak manayı gösteren hareke sistemi de henüz olmadığı için yazının doğru bir şekilde okunması güçleştirmiştir. Bu nedenle Halife Abdülmelik bin Mervan'ın emriyle VII. yüzyılda Ebu'l-Esved ed-Düelî, Kur'an-ı Kerim'in harekelenmesi için noktaları kullanmak suretiyle ilk teşebbüste bulunmuştur. Nasr b. Âsım ve Yahyâ b. Ya'mer ve Halil bin Ahmed gibi Arapça dil çalışmalarında öncü ve önemli kabul edilen dilliler tarafından yazı ve imla sistemi geliştirilmiştir (Çetin 1991: 279-280).

XIX. yüzyıldan itibaren Avrupa ile girilen etkileşimler sonucu Modern Arapça devri başlamış olur. Avrupa'nın teknik, sanat, ilim gibi her alanda Arap dünyasına açılması okula, sanayiye, askeriye ve siyasete etki etmiş, bu alanlarda birtakım yeniliklere gidilmiştir. Bu sürecin dilde ise kelime ve cümle yapısı bakımından olumsuz bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Fakat Arap dünyasının dilde birtakım kuruluşlar ve neşriyatlar yoluyla dilde iddia edilen kelime ve cümle düzeyindeki bozulmaları önlemeye çalıştıkları görülmektedir (Çetin 1991: 285).

Bugün standart Arapçayı oluşturan dil, *fasih* veya *fusha* isimleriyle bilinen Kur'an-ı Kerim'in yazılmış olduğu dile çok yakın bir dildir. Fakat Kuzey Afrika, Arap yarımadası, Şam bölgesi gibi geniş bir coğrafyada konuşulan Arapçanın *ammiyye* denilen farklı mahalli lehçeleri de mevcuttur. Bu lehçeler arasında leksikal ve fonolojik farklılıklar bulunur.

Arapçanın tarihsel gelişimini inceledikten sonra bu dilin gramer yapısına bakmak gerekirse, başlıca özellikleri hakkında şunları söyleyebiliriz:

1. Arapçada 28 harf vardır. Yazı sağdan sola doğru yazılır (Kaye 2009: 568).
2. Arapçada fiilin kökü üç ünsüzden oluşur (Kaye 2009: 561).
3. Alfabe yalnızca ünsüz harflerden oluşur. Harflerin üzerine veya altına gelen *fetha* (◌َ) /a/; *kesra* (◌ِ) /i/; *damme* (◌ُ) /u/; ünlü seslerin okunuşunu; sükûn (◌ْ) ise Türkçedeki sessiz harfle biten kapalı hece biçimini meydana getirir (Kaye 2009: 569).
4. Arapça bükümlü bir dildir (Kaye 2009: 561).

5. Arapçada cinsiyet ve sayı farkı gözetilir. Kelimeler cinsiyet bakımından müzekker (erillik) ve müennes (dişillik) olarak ikiye ayrılırken, sayı bakımından müfred (teklik), tesniye (ikilik) ve cemi (çokluk) olarak üç gruba ayrılır (Kaye 2009: 571).
6. Kelimelerin cümle içinde görevleri, ögenin irabına göre ortaya çıkar (Kaye 2009: 571).
7. Arapçada asıl unsur başta bulunur (Kaye 2009: 558).
8. Lââm-ı ta'rif (ل) belirleyici unsurdur (artikel) (Kaye 2009: 563).
9. Klasik Arapçada cümle öğeleri yüklem+özne+nesne dizilişine sahiptir. Lehçelerde ise özne+yüklem+nesne dizilişi görülür. Bugün Modern Arapçada özne+yüklem+nesne dizilişinin yaygınlaştığı görülmektedir (Kaye 2009: 575).

1.3. FARŞÇA, TARİHSEL GELİŞİM VE GRAMER YAPISI

Farsça, Hint - Avrupa dil ailesine bağlıdır. M.Ö 1500 yılına kadar Hintçe ile beraber tek dil olan Farsça, Hint ve İran milletlerinin ayrılmasıyla Hintçeden ayrılmıştır. Uman'dan Mezopotamya'ya, Karadeniz'in doğu kıyılarından ve Kafkasya'dan Pamir yaylasına ve Sind bölgesine kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılan bu dil, tarihsel süreç içinde üç devreye ayrılır: *Eski, Orta ve Yeni İran Dilleri* (Yazıcı ve Öztürk 2000: 413).

İran dillerinin doğuşundan Ahameni İmparatorluğu'nun yıkılışına (M.Ö 330) kadarki süreç; Med dili, Saka dili², Eski Farsça ve Avesta dilini kapsayan Eski İran dilleri dönemini oluşturmaktadır. Bu dönem İranlıların kutsal kitabı sayılan Avesta, Eski İran dillerinden Avesta dili ile yazılmıştır. Avesta dili, Zerdüşt din adamlarının Arami harflerini kullanarak dini bilgileri yazmak amacıyla icat ettikleri bir dildir. Bugün Batı İran'da bulunan Behistun kitabelerinden bazıları Eski Farsça çivi yazısı ile yazılmış ve günümüze ulaşan yazıtlardır (Yazıcı ve Öztürk 2000: 414).

Part hanedanının kuruluşundan Sasani Devleti'nin yıkılışına kadar olan zaman dilimi Orta İran dilleri dönemini oluşturmaktadır (M.Ö III. yy – M.S IX. yy). Part dilleri, Orta

² Sakaların hangi ırktan oldukları konusu ihtilafıdır. İleride bahsedileceği üzere kimilerince Türk olarak kabul edilirler.

Farsça, Soğdca, Hoten dili ve Harizm dili bu dönemde konuşulan İran dilleridir. Eski Farsça ve Yeni Farsça arasında bir köprü oluşturan Orta Farsça, Sasaniler devrinde İran'ın resmi dilidir. Bu dönem kitabeleri çoğunlukla Partça yazılmıştır. Bunların en önemlileri Şapûr kitabeleridir. Orta İran dilleri hakkında bilgi sağlayan bir başka önemli yazılı belge ise Mani dinini anlatan belgelerdir. Bu belgeler çoğunlukla Süryani yazısıyla Partça yazılmıştır. İçerisinde Süryani dilinden alınan terimlerin barındığı görülmektedir. Arami alfabesi ile oluşturulmuş Pehlevîce kitabeler ve kitaplar, Orta Farsça döneminin en önemli eserleri olarak kabul edilmektedir. Soğdca ise bu dönem Orta Asya'nın ortak dili olarak görülen ve Çin'e kadar kullanımı yaygınlaşmış önemli bir diğer İran dildir. (Yazıcı ve Öztürk 2000: 414). Harizm dili Soğdçaya en yakın İran dilidir. XIV. yüzyıla kadar Harizm'de kullanılan Harizm dilinin bu yüzyıldan itibaren yerini Türkçe ve Farsçaya bıraktığı gözlemlenmektedir (Yazıcı ve Öztürk 2000: 415).

Yeni Farsça (Derî), Osset dili, Peştu dili, Belûç dili ve Kürtçe Yeni İran dillerini oluşturmaktadır. Yeni Farsça; Eski Farsça ve Orta Farsça'nın devamı niteliğinde olup, Güneybatı İran dilleri grubundaki İran dillerinin en önemlisi olarak kabul edilmektedir. III. ve IX. Yüzyıllar arasında İran'ın doğu bölgelerindeki dillerin resmi dili Derî, Parsî, Farsî gibi isimlerle anılan Yeni Farsça olmuştur. Sasani Devleti Müslüman Arapların hâkimiyeti altına girdiğinde İslam kültürü ve Arapçanın bu topraklarda yaygınlaşmaya başladığı ve Arap alfabesine geçiş yapıldığı gözlemlenmektedir. Öyleki, IX. yüzyılda Farslar tarafından Arapça eserler verilmeye başlanmıştır. Arapçanın dil olarak öğrenilmesinin yanı sıra, Farsça'nın yapısal olarak Arapçadan etkilendiği de göze çarpmaktadır. Nitekim Arapçaya ait terkip, kelime, fiil çekim ve türetme sisteminden bazı unsurları o dönem Farsçasında görmek mümkündür. Diğer yandan Farsça'nın bu dönemde edebiyat alanında da birtakım gelişmeler kaydettiğini görmekteyiz. Rudekî, Firdevsî, Dakîkî gibi şair ve yazarlar, saray ve yönetim dili olan bu dil ile eserler kaleme alarak onun edebi bir dil haline gelmesinde önemli bir rol oynamışlardır (Yazıcı ve Öztürk 2000: 415).

Bugün İran dilleri batıda yer alan Türkiye, Irak, Kafkasya'dan; doğudaki Çin, Türkistan, Pakistan'a, Avrupa'dan Amerika'ya geniş ölçüde konuşulan bir dildir.

Farsça'nın tarihsel gelişimini inceledikten sonra bu dilin gramer yapısına bakmak gerekirse başlıca özellikleri hakkında şunları söyleyebiliriz:

1. Cümle başında zamir almak zorunda değildir. Fiil çekimi şahıs ve sayıyı gösterir niteliktedir (Sedighi 2018: 379).
2. Yükleme sona olan dillerdendir (Eker 2015: 8).
3. Sağa doğru dallanan bir dildir (Windfuhr 2009: 453).
4. Gramatikal cinsiyet ayrımı yoktur (Eker 2015: 8).
5. Belirleyici unsur (artikel) yoktur (Eker 2009: 376).
6. Farsça kimi durumlarda ileri düzeyde eklemeli bir dil gibi davranır (Eker 2015: 8).
7. Farsça yazı sisteminde otuz üç harf vardır. Ünsüz bir sistem olan Arap alfabesi kullanılır. Bu alfabeye p, ç, j, g (پ, چ, ج ve گ) harfleri eklenmiştir. (Windfuhr 2009: 449)
8. Uzun sesler meydana getirmek için *elif*, *vay* ve *ye* (ا , و , ي) harfleri uzatılmak istenen harften sonra eklenir. Uzun sesli harf kelime başında ise başına bir elif harfi alır: A (آ), U (و) ve İ (ي) seslerini verir (Ateş 1961: 9).
9. Sekiz harf Arap dilinden Farsçaya alıntılanmıştır: *şe* (ث), *ha* (خ), *şad* (ص), *žad* (ض), *ta* (ط), *za* (ظ), *'Ayn* (ع) ve *ka* (ق) (Bangi 1971: 12).
10. Çokluk, –ān ve –hā ekleri ile oluşturulur. Ān genellikle canlılar, -hā ise cansızlar için kullanılır (Windfuhr 2009: 452).
11. Cümle, özne+nesne+fiil sırası üzerine kurulur (Windfuhr 2009: 456).
12. Bir kelimedede ünlü ve ünsüzlerin dizilişleri şu şekillerde olabilir: CV, CVC, CVCC³ (Windfuhr 2009: 451).
13. Genellikle vurgu son hecededir (Ateş 1961: 14)

³ C: Consonant (ünsüz), V: Vowel (ünlü)

2. BÖLÜM: TARİHSEL ALT YAPI

2.1. TÜRK - FARS - ARAP KÜLTÜR VE DİL İLİŞKİLERİ

Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri döneme kadar Araplarla aralarındaki en önemli etkileşim vasıtası ticaret olmuştur. Örneğin IX. yüzyılda Hazar memleketi olan İdil şehri başta olmak üzere Harezm ve Volga havzası Müslüman Arap tüccarın yoğun bir şekilde uğradığı bir ticaret merkezidir (Barthold 2004: 58). Öyleki X. yüzyılda bu ticaret vasıtasıyla buralarda yaşayan Türk göçebe halkları hiçbir silah kullanılmaksızın İslam'ı kabul etmişlerdir (Barthold 1984: 59).

Araplarla etkileşimde önemli rol oynayan bir diğer unsur ise benimsedikleri İslam dininin maddi, manevi ve kültürel açıdan döneminin diğer bütün toplumlarından üstün bir pozisyonda olmasındandır. Zira göçebe kavimlerin, medeni kavimlerin ürünlerine muhtaç oldukları bilinmektedir (Barthold 2004: 66). Nitekim keçe çadırda yaşayan, et yiyen, kırmızı içen ilkel göçebe Türk kavimleri tahıl, mücevher, altın, tarım aletleri ve bilhassa ipek, pamuk ürünleri ve elbise gibi medeni toplumların ürünlerine ihtiyaç duymaktaydılar (Golden 2006: 179). Yerleşik topluluklar ise daha ucuza buldukları et ve hayvan ürünlerini göçebe kavimlerden edinmekteydiler. Bu sebeple ticaret, bu tarz ihtiyaçları karşılayan ve toplumları etkileşime mecbur kılan önemli bir aracı olmaktaydı. (Barthold 2004: 66). Ayrıca uluslararası ticarete bulunduğu konum açısından da Orta Asya önemli bir kavşaktır. Bu durum Türklerin pek çok farklı kültürle temasa geçmesini sağlamıştır (Golden 2006: 179-180). Türklerle ilişkilerde bulunan Arap tüccarlar, kültürel ilişkilerin yanı sıra aynı dine ve dolayısıyla aynı ölçütlere sahip olmanın ticari ilişkileri kolaylaştıracağı düşüncesiyle Türkleri İslamiyet'e davet etmişlerdir (Golden 2006: 251).

Araplarla bilhassa IX. yüzyılda Türk kölemenler, İslam dini ve tüccarlar gibi vasıtalarla etkileşime geçilmiştir. Her ne kadar bu etkileşimin iki tarafa da kültür aktarımı şeklinde bir geri dönüşü olsa da Türklerin Arap kültüründen İran kültüründen olduğu kadar etkilenmediğini ve herhangi bir asimilasyona uğramadığını görmekteyiz. Örneğin Arap topraklarındaki kölemenler kendilerine ait mahallelerde yaşamış, yerli halka karışmamış ve küçüklükten de devşirilmemişlerdir. Oysa İran kültürü ile daha en başından beri iç içe yaşanmıştır. Öyle ki Gazneliler ve Selçuklular döneminde İran diline, edebiyatına ve sanatına sarılıp onu geliştiren adeta Türkler olmuştur (Roux 2008: 185-186). Arap dili ile etkileşim ise bizzat Araplarla kurulan etkileşimden dolayı değil, Kur'an'ı Kerim başta olmak üzere İslam kaynaklarının Arapça olması; medreselerde hadis, tefsir, kelam, fıkıh gibi din bilimlerinin okutulması ve bu bilimlerin anlaşılabilmesi için Arapça gramerin öğretilmesinden kaynaklandığı görülmektedir (Akar 2010: 11).

Türklerin Farslar ile kültürel münasebetlerine gelince, bu iki toplum arasındaki etkileşimler, milattan öncesine kadar götürülebilse de dilsel, kültürel, siyasi ve ticari asıl etkileşim sürecinin Türklerin, M.S IV. yüzyılda Orta Avrasya ve İç Asya bozkırlarına hâkim olan Fars göçebeleriyle temasa geçmesi ile başladığı düşünülmektedir. 1500 yıllık bu süreç, bir ortak kültür ve siyasal yaşam anlamına gelen 'Türk-İran sembiyozu' olarak tanımlanmaktadır (Johanson 2006:1). Ortaçağa ait bir Türk deyişi olan "Bir Türk asla Farssız olmaz" cümlesi de bu süreci destekler niteliktedir (Golden 2011: 18). Bilhassa Fars soyundan Soğdların, M.S VI ila VIII. yüzyıllar arası bilinen en eski Türk devletlerinden Köktürk devletinin hâkimiyetine girmesiyle, devlet içerisinde dikkate değer ölçüde bir Fars etkisi gözlemlenmektedir. Zira İpek yolu üzerinde geniş ticaret kolonilerine sahip Soğdlu tüccarlar; Türkler ile İran, Bizans ve Çin arasında aracılık yapmışlardır. Soğdlardan sonra diğer İranî soylardan pek çok yetkilinin, Orta Asya ve Yakındoğuda bürokratik ve diplomatik görevlerde yer aldığı bilinmektedir (Johanson 2006: 1). Ayrıca Amu Derya (Ceyhun) ile Tanrı Dağları arasını kapsayan Soğd bölgesi, Köktürk döneminde önemli bir kültürel, siyasi ve ticari merkez haline gelmiştir. Aynı şekilde bu dönemde Soğdça yazılan Bugut yazıtının (582) Köktürk hükümdarlarından bahsettiği bilinmektedir (Taşağıl 2009: 349). Böylece bu dönemde Türkler ve Farslar arasında karşılıklı ve yoğun bir etkileşim içerisine girildiği görülmektedir.

Öte yandan gelişen Arap ve Fars ilişkilerinin dolaylı yoldan Türkler üzerinde bir etki yarattığı söylenebilir. Türklerin, M.S III - VII. yüzyıllar arasında sosyal, askeri, kültürel ilişkiler kurduğu Sasaniler devletinin, Abbasilerle yapılan savaşlar sonrası hezimete uğramasından sonra Arap kavimlerinin, İran şehirlerinde iskân ettirildiği görülmektedir. Böylece Arap ve Fars kültürlerinin kaynaşmasının hedeflendiği düşünülmektedir. Bu dönemde İslamiyet ve Arapça, İran topraklarında yaygınlaşmıştır. Resmi, ilmi ve edebi faaliyetler Arapça yürütülmüştür. Diğer yandan Fars kültür ve gelenekleri de Arap muhacirler üzerinde oldukça büyük bir etki yaratmıştır (Özgüdenli 2000: 396). Öyleki Abbasiler; vezirlik, divan, divan kâtipliği gibi Fars idari unsurları benimsedikleri gibi İran kıyafetini de resmi kıyafet olarak kabul etmişlerdir. Sasanilerin şehircilik anlayışı, yaşam tarzı, yemek kültürü de Araplar tarafından benimsenmiştir. (Özgüdenli 2000: 397). Böylece Farslar ve Araplar arasında karşılıklı bir etkileşim ortamının doğduğu görülmektedir. Arap ve Fars kültürleri arasındaki bu yakınlaşma, göçebe ve yerleşik olarak İran yönetimi altında dağınık ve yoğun bir şekilde yaşamakta olan Türk kavimlerini de (Menges 1968: 55) dolaylı yönden etkilemiştir.

İslam dinini kabul eden Farslar, Arap alfabesine geçiş yapmışlardır. Farsça bilhassa IX. ve X. yüzyıllarda Maverâünnehir’de büyük bir kesim tarafından kullanılmaktaydı. Kur’an-ı Kerim çevirisi gibi İslam’ın yazılı kaynakları Farsça kaleme alındığı için Türkler de Arap alfabesi ile tanışmış olurlar. Böylece İslam ve Arap kültürünün Türk dünyasına doğru genişlemesi İran vasıtası ile gerçekleşir. X. yüzyıl ise artık İslamiyet’in büyük Türk kitleleri tarafından kabul gördüğü bir dönüm noktası olmuştur (Golden 2006: 223-250).

X. yüzyılda Horasan ve Maveranünnehir’de bir İran devleti olan Samanoğulları tarafından kurulan medreseler, İslamiyet’in yaygınlaşması yönünde çok büyük etki sağlamıştır. (Barthold 2004: 56). Ayrıca bozkırlarda dolaşarak göçmen Türklere İslamiyet’i telkin eden İranlı sofiler de İslamiyet’in yayılmasını hızlandırmıştır (Golden 2006: 248). Böylece Farsların, Araplar vasıtasıyla kabul ettikleri İslam dinini, dolayısıyla Arapça dini terminolojiyi ve Arap harflerini Türklere ulaştırmada bir aracı konumunda oldukları görülmektedir.

İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılar döneminde bir yandan Uygur alfabesi kullanılmaya devam ederken diğer yandan ise ilk defa Arap harfleriyle Türkçe eserler verilmeye başlanmıştır. (Roux 2008: 194). Fakat yönetim ve edebiyat dili aslen Farsçadır. Arapça ise daha ziyade hukuk dili olarak tercih edilmekteydi (Barthold 2004: 118). Böylece Türkçe, konuşma dili olarak varlığını sürdürmeye devam ederken, Farsça ve Arapçanın gerek alfabe, gerek edebiyat ve hukuk düzeyinde Türk toplumunda yerini aldığı görülmektedir.

Karahanlılar tarafından Samanoğullarına son verilince İran hâkimiyeti sona ererek Türk hâkimiyeti başlamış olur (Roux 2008: 195). Hemen hemen aynı dönemlerde bugünkü Afganistan sınırlarında yaşayan Gazneliler ise Farsçayı geliştirmiş ve canlılık kazandırmışlardır. Fars sanatlarına, bilhassa şiirine ilgi göstermişler, pek çok şair ve entelektüel Sultan Mahmut'un himayesinde yaşamıştır. Bu şairler arasında en önemlisi şüphesiz Şehname yazarı Firdevsî, en büyük bilgin ise Birûnî'dir (Golden, 2011: 72).

Karahanlı ve Gazneliler gibi Arapça ve Farsçaya olan rağbetin Büyük Selçuklu Devletinde de devam ettiği gözlemlenmektedir. Öyle ki, Büyük Selçuklu Devleti'nde Abbasilerden miras alınan devlet geleneği devam ettirildiği için resmi dil olarak Arapça ve Farsça, bilim dili olarak Arapça tercih edilmiştir. Anadolu Selçukluları, Büyük Selçuklu Devleti'ni hem idari açıdan hem kültürel açıdan takip etmişti. Bu sebeple resmi dil olarak önce Arapça benimsenmiştir. Fakat bürokraside pek çok Fars dilli memurun bulunması ve Moğol baskısı sonucunda Farsça bilen aydınların Anadolu topraklarına göç etmeleri Farsçanın itibarını arttırmıştır. Böylece zaman içerisinde resmi dilde Farsçaya geçiş yapılmıştır. Bilim dili ise aynı şekilde önce Arapça benimsenmiştir. Fakat XII. yüzyıldan sonra Farsçanın Arapçadan daha fazla rağbet bulduğu ve birçok eserin Arapçadan Farsçaya tercüme edildiği görülmüştür (Develi 2009: 36-37). Anadolu Selçuklu Sarayı ilim ve sanatta bir cazibe merkezi haline gelmiş; Sadi, Nizami, Hafız gibi Fars şiirinin en önemli şairleri bu iklimde sanatlarını icra etmişlerdir (Roux 2008: 258-259). Türkçe ise uzun bir süre çok fazla konuşma dilinin ötesine geçememiş ve daha ziyade sözlü edebiyatta yaşamıştır. Öyle ki Oğuz Türklerinin XI. yüzyılda Anadolu'ya yerleşmeye başlamalarına rağmen XIII. yüzyıla kadar herhangi bir yazılı metinlerine rastlanmamıştır. Bu durum, Türklerin iki asır boyunca Haçlı seferleri ve Moğol istilası ile başa çıkmaya çalışmaları ve Moğol istilasının kültür ürünleri üzerinde yıkıcı etki yapmasıyla açıklanabilir. Fakat dış

etkiler bir yana göçebe Oğuz Türklerinin Önyasyadaki yazılı kültürü tam anlamıyla içselleştiremedikleri gibi kendilerine ait bir yazılı kültürü de oluşturamamış olmaları da önemli bir sebep olarak öne sürülebilir (Develi 2009: 35-37).

Selçuklulara kadar Arap ve Türkler arası iletişim kölemenler ve tüccarlar vasıtasıyla gerçekleşmiş olsa da bu durumun ciddi bir kültür aktarımına neden olmadığı ve Türklerin Araplarla doğrudan bir etkileşime girmediği görülmektedir. Türklerin, Arap yönetiminde yaşayan Farslarla yakın ilişkileri olduğundan Farslar; Türklerle İslamiyet'i, Arap kültürünü ve Arapçayı taşıyan bir aracı görevinde olmuşlardır. Öyle ki bunun etkisi, Türklerin İslam'ı kabul ettikten sonra kurdukları devlet sisteminde açıkça görülmektedir. Yukarıda da anlatıldığı üzere, Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular döneminde Farsça çok etkili olduğu gibi, Fars kanalıyla gelen Arapça da son derece etkilidir. Hatta Türklerin XI-XIII. yüzyıllar arasında Türkçe yazılı kültür oluşturamadıklarını göz önünde bulundurursak her iki dilin Türkçenin önüne dahi geçtiği söylenebilir.

Ancak XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu devletinin yıkılmasıyla Anadolu'da teşekkül eden Türk beyliklerinin Türkçeye sahip çıktıkları, ilk defa yönetim ve edebi dil olarak Türkçeyi tercih ettikleri ve Türkçe yazılmasını teşvik ettikleri görülmektedir. Yunus Emre bu dönemde Türkçenin yazı dili olarak gelişmesi ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Arapça ve Farsça birçok eser Türkçeye tercüme edilmeye başlanmıştır (Roux 2008: 321-322). Her ne kadar aydınların, eserleri Türkçe kaleme almaya başlasalar da, daha önce alıştıkları dilleri bırakarak yazı kültürü oluşmamış bir dili kullanmakta zorlandıkları görülmektedir. Bu sebeple Arap ve Fars edebiyatlarını kendilerine model almışlardır (Develi 2009: 52). Biçim özellikleri, konu, motifler gibi pek çok unsurun Arap ve Fars dillerinden alınması zamanla Türkçenin bu dillere benzemesi sonucunu doğurmuştur (Develi 2009: 65). Fazlıoğlu, bu dönemde Türkçe yazı dilinin oluşmasını, hakikati ifade etmenin bir arayışı olarak görmektedir. Çünkü ona göre, Türkler, Arapçaya bir dil öğrenmek amacından ziyade Kur'an-ı Kerim'i ve Varlık'ı anlamının bir vesilesi olarak yaklaşmışlardır. Arapça, hakikat ile suretinin kendisiyle temsil edildiği yarı-sembolik bir dil olarak kabul edilir. Böylece aydın kesim hakikati Arapça vasıtasıyla öğrenir fakat onu Türkçe konuşanlara ulaştırmak istediğinde artık onun Türkçeye aktarılması zarureti ortaya çıkar (Fazlıoğlu 2003).

Osmanlı dönemine geldiğimizde ise her ne kadar Türkçe; yönetim, edebiyat ve konuşma dili olarak kullanılmaya devam etse de Arapça ve Farsça yapıların özellikle de Farsça tamlamaların Türkçe konuşma dilinde ve bilhassa yazı dilinde yoğun bir şekilde kullanılır olduğu görülmektedir (Roux 2008: 258). Medreselerde metinler Arapça olmakla beraber eğitim büyük ölçüde Türkçe yürütülmektedir (Develi 2009: 9). XVI. yüzyılın ilk çeyreğine kadar nüfus Türk soylu ve konuşanlar Türk dilli olsa da bu durum fetihlerle değişir ve çok farklı bir demografik dağılım ortaya çıkar (Develi 2009: 56). Merkezde Türk dili kullanılmakta ve Anadolu'da hâkim dil Türkçe (Develi 2009: 26) olmakla beraber çok geniş topraklara hükmedilmesi ve çok uluslu bir yapıya sahip olunması Rumca, Latince, Arapça, Farsça, Sırpça- Hırvatça- Boşnakça, Bulgarca- Makedonca, Arnavutça, Rumence ve Türkçe başta olmak üzere farklı birçok dili konuşan çok dilli bir toplumsal yapıyı da beraberinde getirmiştir (Develi 2009: 23). Bu ortamda Osmanlı entelektüeli artık söylemek istediklerini Türkçe ifade etme ihtiyacı duymayarak, Arapça ve Farsça ile itibarlı bir dil edinme yoluna girer (Develi 2009: 56). Arapça ve Farsçayı zaten İslam medeniyetinin ortak ürünü kabul eden aydın kesim için bu diller yabancı sayılmazdı. Böylece yüzyıllar içerisinde gerekli terminolojinin ve kavramların Arapça ve Farsçadan temin edilerek işlendiği bir üst dil ortaya çıkmıştır (Develi 2009: 59).

Bir diğer yandan Arapça ve Farsçanın, bilhassa bürokrasi ve ulema sınıfı nazarında bu denli sahiplenilen iki dil olmasına rağmen rakip olarak da görüldüğü gözlemlenmektedir. Fars edebiyatının mazmunlarını kullanan Türk şairleri, Fars şiirine benzer şiirler yazmak ve hatta onu geçmek için yarışmaktaydı (Develi 2009: 60).

XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyılın başları Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık gibi farklı akımların ortaya çıktığı bir dönemde Osmanlı aydın kesiminin Arapça ve Farsçaya karşı bu döneme kadarki benimsediği olumlu yaklaşımında bir değişim göze çarpmaktadır. Teknoloji, bilim, sanat, edebiyat, mimari ve daha birçok alanda Batı etkisi kendisini göstermeye başlamıştır. Bilhassa roman, tiyatro gibi edebi ürünler Türk edebiyatına girmiş, şiirde Fransız edebiyatının imkânlarından yararlanılmıştır. Dolayısıyla, bu dönemde Türkçe üzerinde Fransızca etkisinin ilk tohumlarının atıldığı söylenebilir. Fakat diğer yandan *Genç Kalemler* isminde Türkçülük ideolojisini benimseyen bir oluşum da Türkçeye ağırlık veren edebi birtakım faaliyetler

yürütmektedir. *Yeni Lisan* denilen bu hareket, Türkçenin sadeleşmesine yönelik olmuştur. (Çelik 1996: 21) Arapça ve Farsçaya ait kelimelerin Türk dilinin fonetiğine uygun bir şekilde kullanılmasını savunmuşlardır (Çelik 1996: 22). Ayrıca Divan edebiyatı ile Arap - Fars edebiyatlarının taklit edilmesi; Tanzimat edebiyatı ile de Batı edebiyatının taklit edilmesini eleştirmişlerdir (Çelik 1996: 21). 1911’de ortaya çıkan bu hareketin, aydınların geneline kabul edildiği görülmektedir. Böylece Klasik Osmanlı Türkçesi sona ererek Modern Türkiye Türkçesi dönemine girilmiş olur (Özkan, 2007: 485). Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle başlayan bu süreçte en önemli vakalardan biri elbette Arap alfabesinin terk edilerek Latin alfabesine geçilmesidir. Dilde sadeleşme hareketi yoğunlaşarak yabancı menşeli kelimelere karşılık Türkçe kelimeler türetilmeye başlanmıştır. Bu yeni kelimelerden bazıları benimsenmiş ve dilde tutunmuşken bazıları da unutulup gitmiştir (Levend 1960: 406).

Yüzyıllar boyunca Arapça ve Farsçadan alıntılan kelimelerden bazıları hem sadeleşme hareketleri sonucu hem de kendi doğal süreci içerisinde Türkiye Türkçesinde kaybolurken bazıları hem anlamsal, hem de şekilsel olarak Arapçadaki ile birebir aynı şekilde mevcudiyetini korumuştur. Fakat bazıları ya anlamsal, ya da şekilsel olarak yahut her ikisi beraber değişime uğramıştır.

2.2. TÜRK - FARS - ARAP SİYASİ İLİŞKİLERİ

İranîler ve Türk boyları arasındaki ilk temasların izlerine en erken M.Ö III. yüzyılda hüküm sürmeye başlayan Hunlar döneminde rastlanmaktadır (Golden 2006: 221). M.Ö VI. yüzyıldan itibaren Med ve Pers İmparatorluklarıyla günümüz İran topraklarında hüküm süren İranî topluluklar Karadeniz bozkır bölgesinden Altaylara ve Doğu Türkistan’a kadar geniş bir alana uzanmışlardır (Golden 2006: 54-55). Önce Karadeniz ve Kafkasların kuzeyinde ardından Orta Anadolu ve Ön Asya’da bir güç oluşturan Sakalar, K. Neumann, B. G. Neubuhr, O. Franke, Zeki Velidi Togan, Yılmaz Öztuna, İlhami Durmuş gibi bazı araştırmacılar tarafından Türk-Moğol veya sadece Türk olarak kabul edilmektedir. Med ve Perslerle sürekli olarak savaşan Sakaların bu mücadeleleri, *Şehname*’de İran-Turan mücadelesi olarak yer alır (Ercilasun 2013: 43-44). Bir tarihi kaynak olarak kabul edilen *Şehname*’deki ‘Turan’ ifadesi, Sakaların

Türk olarak görüldüğünü göstermektedir. Verilen bu kısa arka plandan yola çıkarak, Türk-Fars ilişkilerinin milattan önce başladığı sonucu çıkarılabilir.

Türk-Arap ilişkilerine gelince ilk temasların cahiliye devrine kadar uzandığı görülmektedir. Nitekim bazı cahiliye şairleri şiirlerinde Türklerden bahsetmişlerdir. Ancak bu dönem için Türk-Arap ilişkilerinin ciddi bir düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Türklerin Araplarla asıl etkileşimi Arapların, Türklere yakın olan İran ve Çin ile çekişmeleriyle başlamıştır diyebiliriz. Türk-Arap ilişkilerin ciddi anlamda temellerini atan bahsi geçen bu çekişmelerinin ilk adımının 651’de Abbasi Arapları tarafından Sasani Devleti’nin yıkılıp İslam ordularının Orta Asya’ya ilerlemesiyle atıldığı söylenebilir (Golden 2006: 222). Böylece Orta Asya’ya ilerleyen Arapların, 751 yılında Çin ile girdiği Talas Savaşı’nı kazanınca Maverâünnehir’de hâkimiyet kurmaya başladıkları ve Türklerle de temasa bu dönemde girdikleri görülmektedir (Golden 2006: 185). Böylece Araplar ve Türkler arasında bir çekişme dönemi başlamış olur. Önceleri Amuderya (Ceyhun), Zereşan, Sirderya’yı ele geçirdikten sonra savunma siyasetine geçerek göçebe Türklerden korunmak için uzun duvar ve hendekler inşa eden Araplar (Barthold 2004: 40), bir zaman sonra Orta Asya’yı büyük oranda hâkimiyet altına almışlardır.

Türk-Arap ilişkisinin, Fars kanalıyla doğmasının yanı sıra, Türk-Fars ilişkisinde de Arap kanalının varlığını görmek mümkündür. Abbasi yönetimi altındaki Farmlar, 821 yılında yarı-bağımsız bir devlet olan Tahiri devletini kurmuşlardır. Tahiri Farmları, Türk boylarına sefer düzenleyerek Maverâünnehir’de pek çok bölgeyi ele geçirmiş ve çok sayıda *ğulam* ya da *memlûk* denilen kölemenler edinmişlerdir (Golden 2006: 224). Çoğunlukla Türk soylu olan bu paralı askerlerden bir ordu kurmuşlardır. Zaman içerisinde bazı kölemenler ordu içerisinde daha yüksek rütbeler kazanmışlar ve kâtip, danışman, mabeynci gibi Tahiri devleti içerisinde görevler almaya başlamışlardır (Golden 2006: 225). Bir başka ifadeyle, Arap yönetiminin dolaylı olarak dâhil olduğu Fars idaresinde Türk unsuru açık bir şekilde görülmektedir. Buradan yola çıkarak, Türk-Arap-Fars arasındaki ilişkinin birbirlerinden bağımsız olmadığı ve sadece ikili dil ilişkilerinden bahsedilemeyeceği, aksine her üç dilin de içinde bulunduğu girift bir ilişkiler ağıının mevcut olduğu sonucu çıkarılabilir.

İran topraklarında olduğu gibi Arap topraklarında da durum farklı değildir. Pazarlarda alıp satılan köle Türk askerleri zaman içerisinde yönetimde yetkin pozisyonlara gelmişlerdir. Bu isimlerden biri de bin Tolun'dur. Öyleki Kahire'de güçlenip halifeyi öldürerek devletin başına geçmiş, Tolunoğulları hanedanını kurarak Mısır'ı yönetmiştir (Roux 2008: 183-184). Tolunoğulları'nın daha sonra kurulacak Memlûklüler devletinin altyapısını oluşturdukları düşünülmektedir. IX. yüzyıl bu anlamda Türklerin üstünlüklerini kazanmaya başladıkları bir dönem olmuştur.

İran kanadına geri döndüğümüzde, Tahirilerden sonra Samanilerin de Türk devşirmelere orduda yer verdiklerini görürüz (Golden 2006: 226). İranlı Samanilerin IX. yüzyılda Orta Asya'da tamamen hâkimiyet kurmasıyla beraber Türkler arasında İslamiyet yaygınlaşmaya başlar (Barthold 2004: 55). Satuk Buğra Han Melik, X. Asrın sonunda Samanoğulları devletini yıkarak Maverâünnehir'de ilk Türk - Müslüman devleti olan Karahanlı Devletini kurmuştur (Barthold 2004: 68). Karahanlılar Horasan'a girmeyi başaramasalar da Gazneliler Irak'tan Hindistan'a uzanan genişçe topraklar ele geçirmiştir. Abbasiler ise bu dönemde hem İran hem de Türkler karşısında otoritesini iyiden iyiye kaybetmeye başlamıştır (Özgüdenli 2000: 397). Bu süreçte Oğuz Türkleri tarafından Büyük Selçuklu Devleti (1037-1157) kurulmuştur. Selçuklu hükümdarı Tuğrul, Bağdat'ı aldığı anda Abbasi halifesine kendisini Sünni İslam'ın koruyucusu ve Sultan olarak kabul ettirir (Golden 2006: 258). Böylece geniş coğrafyalara iki büyük güç olarak hükmeden Arapların ve Farsların yerini Türklerin aldığı döneme geçişin ilk adımlarının atıldığı görülmektedir.

Büyük Selçuklu Hükümdarı Alp Arslan'ın 1071 Malazgirt Savaşı'ndaki zaferiyle Anadolu'nun kapılarının Türklere açıldığı ve Türk hâkimiyetinin sınırlarının Fars ve Arapların ulaştıklarından daha öteye gittiği görülmektedir. Kuzeyde Maverâünnehir, Güneyde Mekke, Medine, Kudüs, Şam gibi Müslümanların önemli merkezleri fethedilmiştir. Fetihlerin yanı sıra Karahanlılar ve Gazneliler gibi diğer Türk devletlerine karşı siyasi başarılar elde edilmiştir. Doğu'ya olduğu kadar Batı'ya da ilerlenmiştir.

Anadolu Selçukluları (1077-1308) ise Anadolu'yu bir Türk yurduna çevirmişlerdir. Antalya, Sinop, Erzurum, Erzurum, Konya, Sivas, Kayseri, Erzurum, Malatya, Niğde gibi pek çok Anadolu toprağını elde etmişlerdir (Roux 2008: 226). Fakat Haçlı

seferleri ve Moğol istilası Anadolu Selçukluları'nın gücünü kaybetmesine neden olmuştur. XIII. yüzyılın sonuna doğru Türk beylikleri bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Bu beylikler arasında Karamanoğulları ve Osmanlılar iki büyük gücü oluşturmaktaydı. (Golden 2006: 420- 421). Osmanlılar zaman içerisinde diğer beylikleri kendi hâkimiyeti altına toplayarak Osmanlı Devleti'ni kurmuştur.

Osmanlı Devleti'nin parlak dönemlerinin güçlü hükümdarlarından biri olan Yavuz Sultan Selim döneminde İran coğrafyasında Şah İsmail kontrolündeki Safeviler, Osmanlı yönetiminin farklı mezhep yönelişlerinden dolayı asi bulduğu kişileri himayesi altına aldıkları ve birtakım isyanlar düzenledikleri gerekçesiyle Osmanlılar tarafından tehdit olarak görülmekteydi. Bu sebeple Çaldıran Savaşı'nda (1514) üzerlerine yürünen Safeviler bozguna uğrayarak bir dönem zayıflama sürecine girmiştir. Daha sonraki dönemlerde gücünü toparlayan Safevi Devleti'nin yıkılana kadar Osmanlı devleti ile olan çekişmelerinin devam ettiği görülmektedir (Golden 2006: 447). Diğer yandan Mervadabık'ta Türk soyundan gelen köle sınıf askerlerin güçlenerek iktidarı ele geçirmesiyle oluşan Memlük Devleti hezimete uğratıldı. Böylece Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması ile Oğuz Türklerinin elinden çıkan Suriye, Mısır, Kudüs ve Mekke, Medine ile beraber Arap yarımadası Osmanlı Devleti ile tekrar Oğuzlar tarafından kontrol altına alındı. (Golden 2006: 448). Kutsal emanetlerin himaye edilmesi görevi Yavuz'a verildi. Çoktandır gücünü yitirmeye başlamış olan Abbasilerin son halifesi II. Mutevekkil İstanbul'a getirildi. Böylece İslam'ın siyasal ve dinsel liderliği Osmanlılara geçmiştir (Roux 2008: 353). Yüzyıllar içerisinde fetihlerle genişleyen Osmanlı Devleti, Kanuni ile imparatorluğun en parlak döneminin yaşandığı XVI. yüzyılda Roma, Bizans, Abbasi gibi büyük imparatorluklara üstünlük kuran; Anadolu, Arap yarımadası, Azerbaycan, İran, Kafkasların bir kısmı, Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar, Akdeniz ve Kuzey Afrika'ya hükmeden bir dünya gücü olarak karşımıza çıkmaktadır (Develi 2009: 11). Böylece Osmanlı Devletinin, dolayısıyla Türklerin, Araplar ve Farsların karşısında tam bir siyasal üstünlük kurduğu görülmektedir. Fakat zirve aynı zamanda gerilemenin de başlangıcıdır.

Osmanlı XVI. yüzyıldan itibaren hem içerden hem dışardan kaynaklanan bir takım sebeplerle gerileme sürecine girmiştir. Coğrafi keşiflerin sömürgecilik anlayışını doğurması Osmanlı topraklarını da etkilemiştir. Fransız Devriminin getirdiği

milliyetçilik akımı ise Osmanlı toprakları altında yaşayan farklı milletleri ayaklandırmıştır. XVII. yüzyılda Osmanlı sınırlarında başlayan kaynamalar zamanla Osmanlı'nın içine doğru yayılır (Roux 2008: 421). XVIII. yüzyıl Osmanlı'nın Rusya, Avusturya ve İran'la savaştığı ve Avrupalı güçlerin pasif saldırılara geçtiği bir dönem olmuştur (Roux 2008: 430). Bu süreçten Osmanlı'nın yıkılana dek geçirdiği iki asır savaşlarla geçmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı'nın İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Rusya tarafından işgal edilen Kafkasya, Orta ve Güney Asya, Orta Doğu ve Afrika'daki toprakları yavaş yavaş elden çıkar. Kurtuluş Savaşı'nda sadece bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları olan Anadolu toprakları kurtarılmıştır. Osmanlı'nın elinden çıkan bu topraklar bir süre Avrupa ülkelerinin sömürgesi altında kaldıktan sonra zamanla bağımsızlıklarını kazanır ve modern ulus devletler haline geçerler. Böylece günümüzde Türklerin, Fars ve Araplarla olan siyasal etkileşimi daha ziyade devletlerin diplomatik ilişkileri düzeyinde seyreder hale gelmiştir. Bu etkileşimlerin zaman zaman halk düzeyinde de dilsel etkilere sebebiyet verdiği tarafımızca düşünülmektedir.

3. BÖLÜM: ALINTILAMA

3.1 ALINTILAMA NEDİR?

Ödünçleme, kod kopyalama, kod kaydırımı, dönüşümlü kod kullanımı ve girişim gibi terimlerle de ifade edilen alıntılama en basit tanımı ile bir dile ait unsurun başka bir dile aktarımıdır. Johanson alıntılamaı sosyal açıdan zayıf olan A dilinin -alıcı dil- , sosyal açıdan baskın olan B dilinden -verici dil- malzeme kopyalaması olarak açıklamaktadır. Kültür, ticaret, din, siyaset ve sayısal üstünlük gibi hususlar sosyal açıdan baskınlığı sağlayan unsurlardır. Fakat sosyal üstünlük her zaman tek başına yeterli olmayabilir (Johanson 2018: 26). Bugün evrensel bir dil olan İngilizce, dünyadaki pek çok dilin söz varlığına etki etmiştir. Bunun altında başlıca, sanayi devrimi sonucu İngiltere'nin teknik bir güce ulaşması yatmaktadır. XIX. yüzyıl sonu ortaya çıkan emperyalizm, sömürge ülkelerin söz varlıklarında ciddi etkilere sebebiyet vermiştir. Yüzyıldan fazla Afrika topraklarını işgal eden Fransa, bu topraklardan çekildiğinde geride ana dili Fransızca kelimelerle karışık bir yerli halk bırakmıştır. Öte yandan yüzyıllarca Osmanlı hâkimiyeti altında yaşamış milletler de Türkçe kelimeleri söz varlıklarına katmışlardır. Bugün halen Arap lehçeleri, Balkan dilleri, Farsça, Ermenice gibi pek çok dilde Türkçe kelimeler yaşamaktadır. Diğer yandan Doğu topraklarında bulunduktan sonra tüm dünyaya yayılan çay, şeker, kahve gibi besinlerin isimleri de çok ufak değişimlerle diğer dillere geçmiştir (Aksan 2015: 24). Bu örnekler elbette çoğaltılabilir. Burada mühim olan diller arası etkileşimin kaçınılmaz olduğu gerçeğidir. Fakat bu etkileşim, yalnızca leksikal düzeyle sınırlı değildir. Ses, biçim, söz dizimi ve gramer özelliklerinin de zaman zaman diller arası aktarımı söz konusu olmuştur.

3.1.1. Genel Kopyalar

Bir dilin başka bir dilden öntakı, sontakı, bağlaç, edat, hal ekleri gibi cümle hiyerarşisi sağlayan, öğeleri bağlayan ve bunların cümle içindeki işlevlerini gösteren morfeimleri bütün olarak alıntılamaıdır. Örneğin *ve*, *madem*, *çünkü*, *ki*, *yahut*, *eğer* gibi morfeimler

Türkçedeki genel kopyalardan bazılarıdır.⁴ Kopyalanan bu unsurlar, geçtiği dilde fonolojik değişime uğrayabildiği gibi farklı işlevler de üstlenebilmektedir. Bu anlamda alıntılama diller için yeni ifade araçları türetmenin bir yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin –āt eki Arapçada müennes çokluk yapım eki görevinde bir ek iken Türkçe menşeli *gidişat* kelimesinde bu ekin çokluk görevini yitirdiği görülmektedir (Johanson 2018: 31).

3.1.2. Seçilmiş Kopyalar

Ses özellikleri, tipik parça ve kalıpların kopyalanmasıdır. Bu kopyalama türünde bir dilin birleşme ve anlam özellikleri diğer dil tarafından sık sık kopyalanır. Bu birleşme nitelikleri kelime grupları, tamlamalar, cümle türleri, cümle hiyerarşisi, istem, çatılar, söz dizimi kalıpları, eklerin düzeni gibi unsurlardır (Johanson 2018: 33). Örneğin yönelme hali istemine sahip *bin-* fiili ile ayrılma hali istemine sahip *faydalan-* fiili bazı Türk dillerinde Rusçanın etkisiyle geçişli olarak kullanılmaktadır (Johanson 2018: 35).

Çeviri kelimeler ise anlam özellikleri kopyalarındandır. İngilizce *summit conference* kelimesi Türkçeye *zirve toplantısı* şeklinde geçmiştir (Johanson 2018: 35). Anlam kopyalanmasının bir diğer örneği ise İng. *star* > TT. *yıldız* [eğlence] yıldız[1] örneğinde de olduğu gibi mecaz anlamın kopyalanmasıdır (Johanson 2018: 34).

Arapçadan genel kopyalanmış *-ī* nispet ekinin Türkiye Türkçesinde karşılığı olarak türetilen *-sAl* yapım eki seçilmiş kopya türünün bir başka örneğidir (Johanson 2018: 35).

3.1.3. Karışık Kopyalar

Genel ve seçilmiş kopyalama türünün beraber görüldüğü karışık yapılardır (Johanson 2018: 36). *Anladım ki gelmez* cümlesinde alıntılanan bir cümle tipi ve bağlaç, Türkçe bir yapı ile birleşmiştir (Johanson 2018: 37).

3.2 ALINTILAMA ETKİLERİ

⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Şenlik, A.Ş. (2014). Osmanlı Türkçesinin Öncü Bağlaçları Hakkında. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4: 157-179.

3.2.1. Yankatman etkisi

Bir arada yaşayan toplumlar arasındaki dilsel etkileşimdir. Komşu milletlerin dilsel alışverişleri ile toplum içerisindeki azınlık veya göçmen konumundaki halkın baskın dile olan tesiri bu tür etkiden sayılmaktadır (Aksan 2015: 29). Yüzyıllarca aynı coğrafyada yaşamış olan Türk ve Moğol halkları arasındaki kelime alışverişi bu tarz etkinin örneğini oluşturur.

3.2.2. Altkatman etkisi

Bir milletin dilinin, o milleti hâkimiyeti altına alan ülkenin dilini etkilemesidir. Sömürge milletlerin dillerinin işgalci ülkelerin dilini etkilemesi veya bir imparatorluk içerisinde farklı ulusların, yöneticilerin dili üzerindeki izleri bu tür etkidir (Aksan 2015: 29). Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Ermenilerin dilinden alıntılanan Ermenice kelimeler altkatman örneklerindendir.

3.2.3. Üstkatman etkisi

Altkatman etkisinin tam tersidir. Egemen olan ülkenin dilinin işgal veya fethettiği ülkenin dilini etkilemesidir (Aksan 2015: 29). Yaklaşık 70 yıl Sovyetler Birliği'ne bağlı kalan Azerbaycan halkının dilinde görülen Rusça kelimeler veya yaklaşık 200 yıl İngiliz sömürsü altında yaşamış Hintlilerin dilindeki İngilizce kelimeler üstkatman etkisinin örneğini oluşturur. Zannediyoruz ki kelime alıntılama, en fazla bu tarz etkileşim sonucu meydana gelmektedir.

Diller arası etkileşimlerin her zaman beraber veya yakın yaşayan toplumlarda meydana gelmediğini belirtmek gerekir. Ortak din, edebiyat, bilim veya üst kültür dilinin yazı vasıtasıyla çok uzak toplulukların diline etki etmesi de mümkündür.

3.3.TÜRKÇEDEKİ ARAPÇA ALINTI SÖZCÜKLER

X. yüzyılda İslamiyet'in kabul edilmesiyle Arapçanın, Türkçe üzerinde tesiri görülür. Arap alfabesini benimseyen Türkler, bu dilden kelime alıntılamağa başladılar. Arapçanın Kur'an dili olması, dolayısıyla din dili olarak görülmesi hasebiyle ilk dönemler daha ziyade dini içerikli öğeler alıntılanmıştır. XI. yüzyılda Karahanlı döneminin en önemli eserlerinden Kutadgu Bilig'de *Allah, cennet, Rab* gibi Arapça alıntı kelimelerin kullanıldığı görülür. Bu süreçte Farsça önemli bir noktada durmaktadır. Türklerin yüzyıllar boyunca sosyal, kültürel, siyasi etkileşimde bulundukları Farsların dili uzun yıllar saray ve yazışma dili olmuş, dolayısıyla Türkler yazılı iletişimlerini bu dil üzerinden sağlamışlardır. Aynı şekilde İslam'ın yazılı kaynaklarına da ilk Farsça üzerinden ulaşabilmişlerdir. Bu sebeple Arapça menşeli birçok kelime Türkçeye Farsça üzerinden alıntılanmıştır.

XIII. yüzyıldan sonra Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisinin giderek arttığı gözlemlenmiştir. Zamanla bu dil, Müslüman devletler nazarında bir din dili olmanın yanı sıra bilim ve kültür dili olarak da kabul edilmiştir. Böylece farklı alanlara ait Arapça terimlerin de alıntılandığı görülmektedir. Bilhassa XV. yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadar süren Osmanlı devrinde Arapça ve Farsça kelimeler, Türkçede yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu kelimelerden bazıları günümüze kadar ulaşmıştır (Akar 2010: 12-13).

Böylece Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi, Arapların bir dönem Türk hâkimiyeti altında yaşamalarından dolayı bir nevi altkatman etkisi olsa da aslında toplumların sözlü iletişim kurmalarından ziyade, Arapçanın bu dönem içerisinde din, bilim ve üst kültür dili konumunda olmasından; dolayısıyla Türklerin Arapça yazılı kaynakları kullanmaları ve onu bilim dili olarak tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Arapçanın Farsça üzerindeki etkisi ise üstkatman etkisidir. Arap hâkimiyeti altında yaşayan Farslar, Arapçadan kelime alıntılanmışlardır. Farsçanın Türkçe üzerindeki etkisi dönemlere göre yankatman, üstkatman ya da altkatman olmuştur. Zira kimi dönemler komşu olarak yaşayan Türk ve Farslar, zaman zaman birbirlerinin hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Dolayısıyla Türkçenin Farsçadan direk olarak etkilenmesi Arapçadan da dolaylı olarak etkilenmesi sonucunu doğurmuştur.

4. BÖLÜM: ANLAM DEĞİŞMELERİ

Anlam değişmesi hâlihazırda var olan bir kelimenin kullanım alanının farklılaştığı sözlüksel bir değişim türüdür (Grzega ve Schöner 2007: 41). Diğer bir deyişle bir sözcüğün sahip olduğu göndergeden zaman içerisinde uzaklaşması veya yeni bir kavrama işaret etmesi durumudur (Aksan 2015: 211). Bu değişimi meydana getiren bir takım sebepler olduğu gibi değişimin farklı türleri de mevcuttur.

4.1. ANLAM DEĞİŞMELERİNİN NEDENLERİ VE TÜRLERİ

4.1.1. Benzerlik İlişkisi: Metafor

Metafor, farklı konular ve durumlardan iki kavram arasındaki benzerlik ilişkisine dayanır. Türkçe karşılığı eğretileme (*Osm. istiare*) olan bu kelime, “bir sözcüğün benzetme ilgisiyle başka bir sözcük yerine kullanılması” (TDK Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü) anlamına gelmektedir. Doğan Aksan’ın “deyim aktarmaları” (2015: 182) olarak değerlendirdiği bu türde *baş*, *göz*, *boğaz*, *burun*, *kol*, *burun* gibi insan organları; *etek*, *yaka*, *paça* gibi giysi parçaları ve *tilki*, *domuz*, *kurt*, *öküz* gibi hayvan isimlerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir (Aksan 2015: 183-184). Örneğin, “aslanlarımız sınırlarımızı bekliyor” cümlesinde askerler cesur olma yönünden aslanlara benzetilmiş ve *aslan* kelimesi *asker* anlamında kullanılmıştır. Burada artık *aslan* kelimesinin kendi anlamı dışında yeni bir anlam daha kazandığı görülmektedir.

4.1.2. Anlam Genişlemesi: Genelleşme

Altanlam (subordinate) ve üstanlam (superordinate) ilişkisine dayanır. Bir kavramın kendisi kapsayıcı terim (hypernymy), bu kavramı oluşturan elemanlara ise alt terim (hyponym) denilmektedir. Örneğin *kuş* kavramı kapsayıcı terimdir; *serçe*, *bülbül*, *kartal* vs. ise kuş kavramının alt terimlerini oluşturmaktadır (Grzega ve Schöner 2007: 42).

Anlam genişlemesi ise bir alt terimin zaman içerisinde kapsayıcı terim yerine geçmesidir. Örneğin *ödül* kelimesi önceleri yalnızca “güreşte, at yarışlarında,

yarışmalarda kazananlara verilen armağan” (TDK Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü) anlamında kullanılırken zaman içerisinde “bir başarı karşılığında verilen armağan, mükâfat” (TDK Güncel Türkçe Sözlük) anlamında kullanılır olmuştur. Kısaca *mükâfat* kapsayıcı teriminin bir alt terimi olan *ödül* kelimesi, zamanla *mükâfat* ile eş anlamlı duruma gelmiştir. Anlam genişlemesi özel isimlerde sık görülen bir hadisedir (Aksan 2015: 214). Örneğin bir mendil markası olan *Selpak* özel ismi zamanla mendil ile eş değer duruma gelmiştir.

4.1.3. Yakınlık İlişkisi: Metonimi

Aynı konu veya durumlardan iki kavramın yakınlık ilişkisine dayanan anlam değişmesidir. Diğer bir deyişle birbiriyle alakalı terimlerden birinin diğeri yerine kullanılması durumudur (Grzega ve Schöner 2007: 42). Örneğin *tiyatro* yerine *sahne*; *sinema* yerine *beyaz perde*; *seçime katılmak* yerine *sandık başına gitmek*; *A.B.D* *Cumhurbaşkanlığı* yerine *Beyaz Saray* kelimelerinin kullanılmasıdır (Aksan 2015: 188). Bu kelimeler aynı duruma veya konuya ait birbiriyle ilişkili kavramları meydana getirmektedirler.

Doğan Aksan, metonominin Türkçe karşılığı olarak “ad aktarması” (Aksan 2015: 236) terimini kullanmaktadır. Fakat ad aktarmaları ve eğretilmeleri, anlam değişmelerine dâhil etmeyerek söz sanatları olarak değerlendirmektedir. Zira ad aktarmaları ve eğretilmede, kullanıldığı cümle içerisinde bağlama bağlı olarak geçici bir anlam değişmesi söz konusudur. Aktarılan anlam o kelime ile eş anlamlı duruma gelmez. Aktarılan sözcükler, bağlamdan koparıldıklarında farklı kavramlara işaret ederler. Ancak yerleşip kalıplaştıklarında yan anlam özelliği kazanırlar (Aksan 2015: 184; 188).

4.1.4. Parça-Bütün İlişkisi: Sinekdok

Ad aktarmasının bir türü olarak görülebilecek sinekdok; bütün yerine parçanın, parça yerine de bütünün anılmasıdır (Aksan 2006: 69). *Televizyon* yerine *ekran* denildiğinde bütün yerine parça, *Beethoven dinlemeyi severim* denildiğinde parça yerine bütünün kullanılması söz konusudur. (Aksan 2006: 70).

4.1.5. Anlam Daralması: Özelleşme

Anlam genişlemesinin tam tersidir. Kapsayıcı terimin zamanla alt anlam durumuna gelmesidir (Grzega ve Schöner 2007: 42). Örneğin *oğlan* kelimesi önceleri hem kız hem erkek çocuk anlamında kullanılırken bugün yalnızca “erkek çocuk” anlamına gelmektedir (Aksan 2006: 133-134).

4.1.6. Eş Anlamlılık: Co-hyponymic Aktarım

Anlam değişmesinin alt anlam ve üst anlam arasında değil, eş düzeydeki anlamlar arasında gerçekleşmesidir. Bu anlamlar aynı veya farklı konu ve durumlarla ilgili olabilir (Grzega ve Schöner 2007: 42-43). Diğer bir deyişle bir kavramın kendisine benzeyen başka bir kavram ile aynı anlamda kullanılmasıdır. Bu durum özellikle yabancı dillerden alıntınan kelimelerde sıklıkla görülmektedir. Örneğin *baş* ve *kafa* kelimelerinin eş anlamlı oldukları düşünülse de *kafa* kelimesinin asıl anlamı “başın arka bölümü”dür. Bugün Arapça menşeli *kafa* kelimesi her ne kadar baş ile aynı anlamı kazanmış gözükmese de bu iki kelimenin bilhassa deyimsel bağlamda kullanımları farklılık gösterir (Aksan 2015: 191). Örneğin “alay etmek” anlamında *kafa bulmak* deyimini yerine *baş bulmak*; “belirmek, ortaya çıkmak” anlamında *baş göstermek* deyimini yerine *kafa göstermek* kullanılmamaktadır.

4.1.7. Karşıtlık İlişkisi

Aynı gösterenin zıt veya uzak anlamlı kavramlara işaret etmesidir (Grzega ve Schöner 2007: 43). *Aşırı güzel* bir şey için *korkunç* ifadesinin kullanılması; “alkollü içki veya keyif verici bir madde sebebiyle kendini bilmeyecek durumda olan” biri için *kafası güzel* veya *kafası iyi* (TDK Güncel Türkçe Sözlük) denilmesi bu tür anlam değişmelerinin örneklerindendir ⁵.

4.1.8. Birleşik İlişki: Metaphtonymy

Bir eğretileninin (metafor), ad aktarması (metanomi) veya sinekdok ile olan birleşimidir (Grzega ve Schöner 2007: 43). Örneğin “asık suratlı” anlamına gelen *muşmula suratlı* deyiminde *yüz ifadesi* yerine *surat* kelimesi kullanılmıştır. Surat, yüz ifadelerinin tezahür ettiği yerdir. Bu sebeple yakınlık ilişkisine dayanan anlam değişmesi yani ad aktarmasının meydana geldiği görülür. Diğer yandan muşmulanın

⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Karademir, F. (2016). Türkçede Aynı Sözü Zıt Veya Uzak Anlamlar Bildirmesi Üzerine. *Akademik Bakış Dergisi*, 56, 634-661.

mayhoş tadı sebebiyle yenildiğinde meydana getirdiği yüzü buruşturma ifadesi; hoşnut olmayan, asık ve buruşuk bir yüz ifadesine benzetilmiştir. Böylece benzetme ilgisiyle bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılması yani eğretilme meydana gelmiş olur. Bu deyimde, ad aktarması ve eğretilmenin birlikte kullanımı görülmektedir. Bu tarz anlam değişimlerine metaphtonymy denilmektedir.⁶

4.1.9. Kavramsal Sınıflandırma

Sözlüksel bir durum değildir. Bir göndergenin veya göndergeler grubunun başka bir kategoriye dâhil olması ve onu temsil etmesidir (Grzega ve Schöner 2007: 43-44). Bir kavram; kişiden kişiye, bölgeden bölgeye veya tarihsel süreç içerisinde kategorisel bir değişime uğrayabilir. Örneğin fiziksel güzellik algısı modern zamanlarda “ince bir bedene sahip olmak” ile ilişkilendirilirken, antik çağlarda veya günümüzde halen Afrika’nın bazı bölgelerinde güzellik “kilolu olmak” ile bağlantılıdır.

4.1.10. Başka Anlama Geçiş: Anlam Kayması

Bir göstergenin önceki anlamından bambaşka bir anlamda kullanılmasıdır (Aksan 2015: 214). Bu tür anlam değişimlerinde benzerlik, zıtlık, yakınlık, parça- bütün ilişkisi gibi ilişkiler söz konusu olmasına rağmen eğretilme, ad aktarması, zıtlığa dayalı anlam değişimleri ve sinekdoktan farklıdır. Zira bu tarz anlam değişimlerinde göstergenin iki anlamı da dilde yaşamaya devam ederken, anlam kaymalarında ilk anlamın kullanımdan kalkarak yeni anlama yerini bıraktığı gözlenmektedir.

Örneğin, bugün Türkiye Türkçesinde “can sıkmak” anlamına gelen *üzmek* fiili, Köktürk yazıtlarında olduğu gibi uzun dönemler “kırmak, kesmek” anlamlarında kullanılmıştır. Burada can sıkmak, üzüntü vermek ile bir davranış, tutum veya nesneyi kırmak arasında bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Zamanla *üzmek* fiilinin, “kırmak, kesmek” anlamından uzaklaşarak “can sıkmak, sıkıntı vermek” anlamını yüklediği görülmektedir (Aksan 2015: 215).

Başka anlama geçişler bazen, *anlam iyileşmesi* veya *anlam kötüleşmesi* şeklinde gerçekleşebilir. Anlam iyileşmesinde bir sözcük eskisine göre daha iyi bir anlam

⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koşaner, Ö., Yozgat, U. (2014). Cognitive Complexes In Turkish: Metaphtonymy Türkçede Kavramsal Karmaşıklar. *International Journal of Language Academy Düz-Eğretilmece*, 2(4) 195-208.

kazanırken; anlam kötüleşmesinde eskisine göre daha olumsuz bir anlam yüklenir. Anlam iyileşmesinin örneği olarak; bugün *yavuz* şeklinde bildiğimiz, önceleri ‘fena, kötü, perişan’ anlamına gelen *yabız* kelimesi, zamanla bu anlamda uzaklaşarak “iyi, güzel”; “yiğit, yaman”; “yakışıklı” gibi olumlu anlamlar kazanmıştır (Aksan 2015: 215). Öte yandan, Eski Türkçede “önceki, daha önce zikredilen” anlamına gelen *bayakı* kelimesi zamanla *bayağı* halini almış ve anlam kötüleşmesine uğrayarak Türkiye Türkçesinde “adî, değersiz, aşağı, alçak” (TDK Güncel Türkçe Sözlük) anlamına gelmiştir.

5. BÖLÜM: SEMANTİK İNCELEME

5.1 FARSÇA ÜZERİNDEN ALINTILANAN ARAPÇA MENŞELİ KELİMELELER

Bu bölümde Farsça ve Türkçede aynı doğrultuda anlam değişmesine uğrayan, dolayısıyla Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış olduğunu düşündüğümüz Arapça menşeli kelimeler incelenmiştir.

5.1.1. Her Üç Dilde Ortak Orijinal Anlamı Taşıyan Kelimeler

Farsça ve Türkçede anlam değişmesine uğrayan bazı Arapça menşeli kelimeler, Arapçadaki orijinal anlamı da taşırlar.

	Arapça	Farsça	Türkçe
Acuze	Yaşlı kadın (MW, St, TDK)		
	-	Huysuz, bunak, kocakarı, cadı kadın (SH, TDK)	
Âşık	Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse (R, FC, TDK)		
	-	Halk ozanı, saz eşliğinde şiir okuyan şair (FC, TDK)	
	-	-	Dalgın, kalender kimse (TDK)
Bakaya	Geri kalanlar, kalıntılar, artanlar (MG, SH, TDK)		
	-	Ait olduğu yıl içinde toplanamayıp ertesi yıla kalan vergiler (SH, TDK)	
	-	-	Askerlik çağına girenlerden son yoklamalarını yaptırarak askerlik kararı aldıkları hâlde

			çağrıldıklarında gelmeyen veya gelip de kıtalarına gitmeden toplandıkları yerlerden ayrılanlar (TDK)
Cerahat	Yara (MW, St, TDK)		
	-	İrin, iltihap (St, TDK)	
	Tıpta bir alan, cerrahi; Ameliyat (MW)	-	
Cerbeze	Kurnazlık, hilekârlık (KM, St, TDK)		
	-	Beceriklilik, girginlik, liyakat (SH, TDK)	
	Gitmek, uzlete çekilmek (KM)	-	
	-	Cesur (FA)	-
	-	-	Güzel konuşma (TDK)
Dikkat	İtina, özen, titizlik (LAM, St, TDK)		
	-	Duygularla düşüncüyü bir şey üzerinde toplama, uyanıklık (SH, TDK)	
	-	İncelik, zarıflık (St)	-
	-	-	“Dikkat ediniz!” anlamında kullanılan bir uyarma sözü (TDK)
Eda	Yerine getirme, ifa etme, ödeme; söyleyiş biçimi, üslup (L, MG, St, TDK)		
	-	Naz, işve; davranış, tavır (LD, SH, TDK)	
	-	Güzellik, zarafet (St); taklit, kopya (SH)	-
	Gizler, sırlar (LA, St, TDK)		

Esrar	-	Hint kenevirinden çıkarılan ve kullanılacak miktara göre uyarıcı, sarhoş edici veya uyuşturucu etkileri olan bir madde (SH, TDK)	
Fakir	Geçimini güçlükle sağlayan, yoksul, zengin karşıtı; derviş; zavallı (R, MW, LD, TDK)		
	-	Kişinin alçak gönüllülük göstermek için kendisine verdiği san (LD, TDK)	
	-	-	Olması gerekenden az (TDK)
Fırka ⁷	İnsan topluluğu, grup (MG, St, TDK)		
	-	Parti (St, TDK)	
	Tümen (MG)	-	Tümen (TDK)
Garaz	Hedef, amaç, maksat (MW, St, TDK)		
	-	Kin (St, TDK)	
	-	Kişisel ilgi, merak (St)	-
Gayret	Kıskanma (LAM, St, TDK)		
	-	Azim, hırs, çalışma, çaba, çalışma isteği (St, TDK)	
	Kutsal sayılan şeylere yabancıların saldırmasını görmekten doğan dayanamama duygusu (LAM)	-	Kutsal sayılan şeylere yabancıların saldırmasını görmekten doğan dayanamama duygusu (TDK)

⁷ *Fırka* kelimesi Farsçada “ayrılık” anlamını da taşır. Aynı kelime bu anlam ile farklı bir fonolojik yapı olan *fırkat* şeklinde Türkçeye alıntılanmıştır.

	-	-	Koruma, esirgeme, kayıрма duygusu (TDK)
	-	Onur (St)	-
Halt	Karıştırma (MW, St, TDK)		
	-	-	Uygunsuz söz söyleme, uygunsuz iş yapma; uygun olmayan, beğenilmeyen şey (TDK)
Harabat	Yıkıntılar, tahrip edilmiş yerler, viraneler (LA, SH, TDK)		
	-	İçkili eğlence yeri, meyhane (St, TDK)	
Harem	Bir erkeğin bakmakla yükümlü olduğu kişiler; eş, zevce (MW, St, TDK)		
	-	Saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm (St, TDK)	
	Mekke, Medine, Kudüs ve çevresi (MW, St)		-
Has	Özgü, mahsus (MG, St, TDK)		
	-	En iyi nitelikleri kendinde toplamış (St, TDK)	
	-	Asil; özel (St)	-
	-	-	Katışıksız, saf; hükümdara özgü (TDK)
Hava	Hava yuvarını oluşturan, bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı (MG, St, TDK)		
	-	Müzik parçalarında tür (St, TDK)	
			Keyif, âlem; görünüş, bir

	-	-	kimsenin durumunu belirten özellik; tarz, üslûp; çekicilik, albeni, alım, cazibe (TDK)
Havai	Hava ile ilgili, havada bulunan (R, FM, TDK)		
	-	Değersiz, beyhude, boş (FM, TDK)	
	Anten (R)	-	-
	-	Havadar, rüzgârlı; hassas, hafif; sabit olmayan, değişken; âşık (FM)	-
	-	-	Açık mavi renk ve bu renkte olan; ciddi olmayan, ciddi işlerle uğraşmayan, dilediği gibi davranan, uçarı, hoppa (TDK)
Hicap	Örtü, iki şeyi birbirinden ayıran, perde (R, St, TDK)		
	-	Hayâ, utanma, sıkılma (St, TDK)	
	-	Gece (St)	-
Hilaf	Zıt, aykırı, karşıt, ters (MG, SH, TDK)		
	-	Yalan (SH, TDK)	
	Tartışma, husumet (MG)	-	-
		Muhalefet, karşı koyma; tezat, çelişki; suç, kötülük,	

	-	suiistimal; isyan; çeşitlilik (SH)	-
Huzur	Bir yerde bulunma, katılma (MG, St, TDK)		
	-	Dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık, sükûn, asayiş, barış (St, TDK)	
	Gelmek, ulaşmak (MG)	-	
	-	Mahkeme, hükümet (St)	-
	-	-	Ön, yan, kat, makam, yamaç; padişah katı (TDK)
İhraç	Çıkarma, dışarıya atma, uzaklaştırma (HW, St, TDK)		
	-	Yurt dışına mal satma (St, TDK) ⁸	
	-	Harcama, masraf; sürgün (St, TDK)	-
İkrah	İsteği dışında bir şey yaptırmak, zorlamak (R, St, TDK)		
	-	Tiksinme, iğrenme (St, TDK)	
İstismar	İşletmek, yararlanmak (HW, FA, TDK)		
	-	Sömürme, kolonyalizm (FA, TDK)	
	Bir kişinin emeği üzerinden haksız kazanç sağlama, suistimal etme (HW, FA)		-
	-	-	Birinin iyi niyetini kötüye kullanma (TDK)
	Meşgul etme, oyalama, alıkoyma (R, FM, TDK)		

⁸ Aynı kökten müennes çokluk eki -at ile türeyen *ihracat* kelimesi Farsça ve Türkçede anlam değişmesine uğrayarak ‘dışsatım’ anlamına gelmiştir.

İşgal	-	Bir yeri ele geçirmek, istila (SH, TDK)	
Kadar ⁹	Büyüklük, boyut, ölçü, miktar, nicelik (MG, St, TDK)		
	-	Dek; gibi; denli; bir süre belirten söz; miktarda, derecede; bir sayıdan sonra geldiğinde kesinlikle belli olmayan bir niceliği belirten söz (St, TDK)	
	Kader; güç (MG, St)		-
	Değer, itibar (MG)	-	-
Kâfir	Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse (R, St, TDK)		
	-	Acımasız, zalim kimse (SH, TDK)	
	Kara bulut (R, St)		-
	Karanlık (R)	-	-
	-	Siyah saç (St); nankör (SH)	-
	-	-	Sevilen birine takılmak, sitem etmek için kullanılan bir seslenme sözü (TDK)
Kalem	Yazma, çizme vb. işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç; yazar (LAM, FA, TDK)		
	-	Çeşit, tür (FA, TDK)	
	Resmî kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer (LAM)	-	Resmî kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer (TDK)

⁹ Bu kelime iki farklı fonoloji ile Türkçeye alıntılanmıştır. Kelimenin 'yazgı' (TDK) anlamı *kader* kelimesinde yaşamaktadır.

	-	-	Yontma işlerinde kullanılan ucu sivri veya keskin araç (TDK)
Kalp	Bir durumdan başka bir duruma çevirme, dönüştürme; Göğüs orta boşluğunda, iki akciğer arasındaki organ, yürek; gönül, sevgi (LA, St, TDK)		
	-	Düzme, sahte, geçmez (St, TDK)	
	Bir şeyin merkezi, ortası, özü (MW, St)		-
	-	-	İşe yaramaz, tembel; yalancı, kendine güvenilmeyen (TDK)
Kayıt	Bir yazının, bir hesabın tarih, numara vb.nin veya kopyasının bir yerde yazılı bulunması; şart (HW, SH, TDK)		
	-	Önem verme; Sınırlama, davranışlarını çerçeveleme, engel, kısıtlama (SH, TDK)	
	Miktar; bağ, kayış, kelepçe, pranga (SH, TDK)		-
	Bağlamak (HW)	-	-
	-	Hapsedilme; anlaşma (SH)	-
	-	-	Bir yere mal ederek deftere geçirme; resmî belge; sesi veya görüntüyü manyetik bant üzerine geçirme işlemi (TDK)
	Yargı (MW, SH, TDK)		

Kaza	-	İstem dışı veya umulmayan bir olay dolayısıyla bir kimsenin, bir nesnenin veya bir aracın zarara uğraması; vaktinde kılınmayan namazı veya tutulmayan orucu sonradan yerine getirme (SH, TDK)	
	Yerine getirme; kader (MW, SH)		-
	-	-	İlçe, kaymakamlık; kadılık görevi (TDK)
Kıta	Tane, parça, bölüm, birlik (MG, SH, TDK)		
	-	Yeryüzündeki altı büyük kara parçasından her biri, ana kara (SH, TDK)	
Kıbar	Büyükler, ulular (R, TDK)		
	Yaşça büyükler (R, St)	-	
	-	Soylu, köklü kimse, aile (St, TDK)	
	-	-	Davranış, düşünce, duygu bakımından ince, nazik olan (kimse) (TDK)
Kurban	Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan (MW, St, TDK)		
	-	Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse; maddi ve manevi bakımdan felakete sürüklenmiş, insani değerlerini yitirmek zorunda kalmış veya bırakılmış kimse (St, TDK)	
	-	Yaklaşmak; bağış, sadaka (St)	-
			İçtenliği belirten bir seslenme sözü; bir

	-	-	kazada veya felakette ölen kimse (TDK)
Kusur	Eksiklik, noksan, nakısa (MG, SH, TDK)		
	-	Özür; bilerek veya bilmeyerek bir işi gereği gibi yapmama (SH, TDK)	
	İhmal edilme (MG, SH)		-
	-	-	Elverişsiz durum (TDK)
Küfür	Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme (MW, SH, TDK)		
	-	Sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü (SH, TDK)	
	Nankörlük (MW, SH)		-
Mahrem	Yakın akrabadan olduğu için nikâh düşmeyen kimse (LAM, St, TDK)		
	-	Eş, sırdaş, dost (St, TDK)	
	Yasaklanan, haram olan şey (LAM, St)		-
	Kutsal (LAM)	-	-
	-	-	Başkalarına söylenmeyen, gizli (TDK)
Mal	Bir kimsenin, bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü; alınıp satılabilen her türlü ticaret eşyası, emtia (MW, St, TDK)		
	-	Büyükbaş hayvan (St, TDK)	
	-	-	Esrar (TDK)
	Zulmedilmiş, zulüm görmüş, haksızlığa uğramış (MG, St, TDK)		

Mazlum	-	Sessiz, uysal, boynu bükük (St, TDK)
Merkum	Yazılmış (MG, St, TDK)	
	-	Adı geçen, daha önce bahsedilen (St, TDK)
Mülakat	Buluşma, karşılaşma, görüşme (R, St, TDK)	
	-	Röportaj (St, TDK)
	-	- Bir iş alınacak kişiler arasından seçim yapabilmek amacıyla kendileriyle karşılıklı konuşma, görüşme (TDK)
Mürekkep	Birleşmiş, birleşik (MG, St, TDK)	
	-	Yazı yazmak, desen çizmek veya basmak için kullanılan, türlü renklerde sıvı madde (St, TDK)
	-den oluşmuş (MG)	-den oluşmuş (TDK)
	Zor (MW)	-
	-	Yerleşmiş, monte edilmiş; cümle (St) -
Nafile	Fazladan kılınan namaz veya tutulan oruç (MW, St, TDK)	
	-	Yararsız, boşuna, boş yere (St, TDK)
	Bağış (MW, FA); ganimet; torun (MW, St)	
	-	Bir haktan veya paydan artan fazlalık (St) -
	Ferd, kişi (MG, St, TDK)	

Nefer	-	Er, rütbesiz asker (St, TDK)	
	3 ila 10 arası insan topluluğu (MG, St)		-
Rahmet	Birin suçu bağışlama, yarlıgama, merhamet etme, şefkat (MG, SH, TDK)		
	-	Yağmur (SH, TDK)	
	Nimet, ihsan (MG, SH)		-
Sakin	Hareket etmeyen, kımıldamayan; bir yerde oturan, ikamet eden (MG, St, TDK); durgun, dingin (MG, SH, TDK)		
	-	Kimseyi rahatsız etmeyen, kızgınlık göstermeyen (St, TDK)	
	-	-	Sessiz; huysuzluğu, rahatsızlığı azalmış veya geçmiş (TDK)
Saltanat	Bir ülkede hükümdarın, padişahın, sultanın egemen olması (MW, St, TDK)		
	-	Birin bir işte, bir yerde bulunan kimseler üzerindeki egemenliği, güç, otorite (St, TDK)	
	-	Görkem, ihtişam (St)	-
	-	-	Zenginlik, bolluk, gösteriş içinde yaşama (TDK)
Sefer	Yolculuk, seyahat (MW, St, TDK)		
	-	Genellikle ülke dışına yapılan askerî harekât, savaşa gitme, savaş (St, TDK)	
	Uzak; sabah aydınlığı (MW)	-	-
	Gidiş, yürüyüş, ilerleyiş (R, St, TDK)		

Seyir	-	Bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkma, yolculuk; bakıp eğlenecek şey, eğlendirici durum, görülecek şey, manzara; eğlenmek için bakma, hoşlanarak bakma, temaşa (St, SH, TDK)	
	-	Espri, şaka, nükte (St)	-
Sınıf	Önemlerine, niteliklerine göre kişi veya nesnelerin yerleştirildiği kategorilerden her biri (LA, St, TDK)		
	-	Ders okutulan yer, derslik (SH, TDK)	
	Çeşit, tür (LA, St) ; yan, taraf (LA, SH)		-
	Bir bütünün özellik taşıyan parçası; sıfat (LA)	-	-
	-	Lonca, dernek; fakülte (SH)	-
	-	-	Çeşitli amaçlarla oluşmuş kümeler; öğrencilerin yıllık öğrenime göre ayrıldıkları bölümlerden her biri (TDK)
Sünnet	Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz ve davranışlar (MW, St, TDK)		
	-	Erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi (St, TDK)	

	Yaratılış, tabiat; yol, yöntem; kanun, kural; Allah'ın yasası, ilahi emirler ve yasaklar (MW, St)		-
	-	Alışkanlık, gelenek; yaşam tarzı (St)	-
	-	-	Sünnet düğünü (TDK)
Tecavüz	Aşma, ötesine geçme (G, SH, TDK)		
	-	Başkasının hakkına el uzatma, ihlal; saldırı (SH, TDK)	
	Affetmek (G, St)		-
	-	-	Namusuna saldırma, sarkıntılık (TDK)
Teşhir	Ayıbını ifşa etme, herkese duyurma, dile düşürme (MG, SH, TDK)		
	-	Bir hükümlüyü ceza olarak halka gösterme (SH, TDK)	
	Meşhur etmek (MG, SH)	-	-
Teveccüh	Meyil, eğilim (MG)		
	Gitme, yönelme (MG, St)		-
	-	Güler yüz gösterme, yakınlık duyma, hoşlanma, sevme (St, TDK)	
Tıfıl	Küçük çocuk, bebek (MW, SH, TDK)		
	-	Acemi, toy, deneyimsiz (SH, TDK)	
	Başlangıç; parça (MW)	-	-
	-	-	Zayıf, ufak tefek (TDK)

Vekil	Birinin, işini görmesi için kendi yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse, temsilci; bir görevde, asıl görevlinin yerine bakan kimse (MW, St, TDK)		
	-	Milletvekili (St, TDK)	
	Koruyan; kefil (MW)	-	-
	-	Büyükelçi; vali; avukat; ajans (St)	-
	-	-	Bakan (TDK)

5.1.2. Sadece Arapça ve Farsçada Ortak Orijinal Anlamı Taşıyan Kelimeler

Farsça ve Türkçede anlam değişmesine uğrayan bazı Arapça menşeli kelimeler, Arapçadaki orijinal anlamı da taşırlar. Bu bölümdeki Türkçe kelimeler Arapçadaki orijinal anlamı taşımaz.

	Arapça	Farsça	Türkçe
Adam ¹⁰	Beşeriyetin babası, ilk insan (KM, St)		-
		İnsan, beşer ¹¹ (St, TDK); birinin yanında bulunan ve işini yapan kimse (FM, TDK)	
		Kahverengi, esmer (St)	-
			Erkek kişi; birinin yararlandığı, kullandığı kimse; daima birinin yanında olan, onu destekleyen, isteklerini yerine

¹⁰ Türkçede ‘ilk insan’ (TDK) anlamı Âdem kelimesinde yaşamaktadır.

¹¹ Arapçada ‘insan, beşer’ (MG) anlamı *benū âdem* (Âdem’in zürriyeti) kelimesinde yaşamaktadır.

	-	-	getiren kimse; görevli kimse; iyi huylu, güvenilir kimse; bir alanı benimseyen kimse; eş, koca (TDK)
Ait	Dönen (W)		-
	Gelir, kâr	İlgilendiren, ilişik, bağlantılı (TDK)	
Aman ¹²	Korkusuzluk, emniyet, güvende olma (HW, St)		-
	-	Yardım isteme, bağışlanma, merhamet, yardım dileme, beğenme, şaşma, rica, usanç, öfke, dikkat uyandırma gibi anlamlar taşıyan bir ünlemdir (St, TDK)	
Amele ¹³	Çalışanlar, işçiler (HW, SH)		-
	-	Çalışan, işçi (SH, TDK)	
	Amiller, etkenler, faktörler (HW)	-	
Arıza	Kapı pervazı; engel (MG, St)		-
		Aksaklık, bozulma (St, TDK)	
	Yanak; ihtiyaç; yön, taraf, aç; sezgi; güzel fikir; ön dişler; manken (MG)	-	-
	-	Yapılması gereken şey; beklenmeden husule gelen durum, kaza, olay (St)	-
	-	-	Engebe (TDK)

¹² *Emān* kelimesinin ilk sesi, Türkçede artılılaşmış ve kelime, *aman* halini almıştır. Fakat Eski Türkçede *eman* kelimesinin ‘korkusuzluk, emniyet, güvende olma’ (KT) anlamıyla yaşadığı da görülmektedir.

¹³ Kelimenin tekil formu amil Türkçede ‘etken, faktör’ (TDK) anlamını taşımaktadır.

Avene	Orta yaşlı kadınlar; şiddetli savaş (MW, St)		-
	-	Yardımcı, destekçi, yordakçı (St, TDK)	
Ayal	Bir adamın bakmakla yükümlü olduğu ev ve ailesi (MW, St)		-
	-	Eş, zevce (St, TDK)	
Ayan	Bir şeyi gözle görme, kesin olarak, şüphe duyulmayacak şekilde görmek (MG, St)		-
	-	Açık, belli, bariz (St, TDK)	
Ayyar	Çok gezen kişi; başıboş bir oraya bir buraya gidip gelen, aylak, avare (MW, St)		-
	-	Hilekâr, düzenbaz, dolandırıcı (St, TDK)	
	-	Sinsi, kurnaz, yaramaz; korsan (St)	-
Bakir	Günün başlanıcı, sabahın ilk saatleri, erken vakit (MW, LD)		-
	-	El değmemiş, bozulmamış; cinsel ilişkiye girmemiş erkek (LD, TDK)	
	-	-	İşlenmemiş toprak; yeni, eskimemiş (TDK)
	-	Cinsel ilişkiye girmemiş kız (LD)	-
Buhran	Ateşli hastalıklarda ter boşalmasına ve hızlı bir şekilde ateş düşmesine neden olan ani değişim (MW)		-
	-	Bunalım, ani durum değişiklikleri, kriz, kargaşa (FA, TDK)	

Cemre	Kıvılcım (MW, St); Hac'da şeytana atılan taş (MW, MK)		-
	-	Şubat ayında birer hafta arayla havada, suda ve toprakta olduğu sanılan sıcaklık yükselişi (St, TDK)	
Cilve	Damadın zifaf gecesi geline verdiği hediye (R, LD)		-
	-	Hoşa gitmek için yapılan davranış, kırımta, naz; görünme, ortaya çıkma, tecelli (LD, TDK)	
Dair	Dönen şey, daire formunda, yuvarlak (LAM, St)		-
	-	Bir konu üzerine olan, üzerine, konusunda, ... ile ilgili, üstüne (St, TDK)	
Debdebe	Gürültü, davul vs. sesi (MW, St)		-
	-	Gösteriş, ihtişam, görkem (St, TDK)	
Devir	Dönme, dönüş (LAM, FA)		-
	-	Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman parçası, dönem, çağ (FA, TDK)	
	Kat; vazife; sıra; rol (LAM)	-	-
	-	Çevre, etraf (FA)	-
Erbap	Efendiler, sahipler (R, St)		-
	-	Bir işten anlayan, bir işi iyi yapan kimse, usta (St, TDK)	
Esnaf	Türler, çeşitler, sınıflar (MW, LD)		-
	-	El zanaatları veya küçük ticaretle geçinen kimselere verilen genel ad (LD, TDK)	

	-	Loncalar, esnaf birliği, dernekler, sendikalar (St)	-
	-	-	Başlıca kaygısı mesleğini yozlaştıarak çok para kazanmak olan kimse (TDK)
Felek	Yörünge (MW, St)		-
	-	Talih, baht, şans (SH, TDK); Gökyüzü, sema (St, TDK)	
	-	Cennet (St)	-
	-	-	Dünya, âlem (TDK)
Galiba	Çoğunlukla, çoğu zaman (LAM, St)		-
	-	Görünüşe göre, sanılır ki, anlaşıldığı gibi (St, TDK)	
	-	Esasen; sonunda (St)	-
Hadım	Başkalarının hizmeti için çalışan, hizmetkâr (LAM, St)		-
	-	Kısırlaştırılmış erkek (St, TDK)	
Halk	Yaratma, üretme, oluşturma; canlılar, yaratılanlar (MW, St)		-
	-	Bir ülkenin insanları, millet (FA, TDK); ırk (LD, TDK)	
	-	-	Belli bir bölgede yaşayanların bütünü; Yöneticilere göre vatandaşların

			tamamı; aydınların dışında kalan topluluk (TDK)
Hamur	Maya (R, St)		-
	-	Unun su veya başka sıvılarla yoğrulmuş durumu; iyi pişmemiş (SH, TDK)	
	Maya konularak kabartılmış hamur (R)	-	-
	-	-	Öz, asıl, köken; kâğıtta tür, nitelik (TDK)
Hasret	Şiddetli hüznün, keder; pişmanlık (MW, St)		-
	-	Özlem (St, TDK)	
	-	Tahammülsüzlük; güçlü arzu, hırs (St)	-
Hatıra	Kalbe doğan anlam, düşünce, görüş, basiret (MW, St)		-
	-	Anı; yadigâr (SH, TDK)	
Himmet	Heves edilen şey, niyet (MW, St)		-
	-	Çalışma, emek, gayret, çaba; lütuf, iyilik, iyi davranma; yardım, kayırma (St, TDK)	
Hücre	Oda (MW, St)		-
	-	Küçük oda; ince bir zar içindeki protoplazma ve çekirdekten oluşmuş, bir organizmanın yapı ve görev bakımlarından en küçük birimi, göze (St, TDK)	
	Ahır, ağıl (MW)	-	-

	-	-	Tutukluların veya hükümlülerin yalnız olarak kapatıldıkları küçük oda; siyasi bir inançla gizli olarak çalışan bir örgütün genellikle aynı yerde çalışanlarının oluşturduğu topluluk (TDK)
İzdirap	istikrarsızlık, kaos, kargaşa (MG, St)		-
	-	Acı, üzüntü, sıkıntı, keder (St, TDK)	
	-	Şaşkınlık, huzursuzluk, dikkat dağınıklığı; telaş (St)	-
İhtişam	Utanma, hayâ (MG, St)		-
	-	Gösteriş, görkem (St, TDK)	
İkbal	Geliş, ilerleme (HW, St)		-
	-	Baht açıklığı veya yüksek bir makama, duruma erişmiş olma durumu; istek, arzu (St, TDK)	
	-	Yüzünü herhangi bir şeye çevirme; itiraf, onaylama, kabul (St)	-
İnayet	İhtimam, ilgi, bakım, önem, koruma (LAM, SH)		-
	-	iyilik, ihsan, lütuf (SH, TDK)	
İptila	Denenmek, imtihan olmak (R, LD)		-
	-	Düşkünlük, tiryakilik, bağımlılık (LD, TDK)	

	-	Musibet, felaket, belaya düşmek (LD)	-
İşve	Karanlık (L, St)		-
	-	Kadınların ilgi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş, aldatıcı tavır, kırıltma, naz, cılve, eda (St, TDK)	
	Seher vakti (L)	-	-
Kalfa ¹⁴	Bir insanın işini görmesi için geride bıraktığı kimse; Müslüman idarecilere verilen unvan (LAM, St)		-
	-	Aşaması çırakla usta arasında bulunan zanaatçı (St, TDK)	
	-	-	Mimar yardımcısı; Saraylarda ve büyük konaklarda halayıkların başında bulunan kadın; İlkokulda hoca yardımcısı; çocukları evlerinden alarak okula, okuldan evlerine götürülen kimse (TDK)
Kasaba	Kamış; kemik (MW, St)		-
	-	Şehirden küçük, köyden büyük, henüz kırsal özelliklerini yitirmemiş olan yerleşim merkezi (St, TDK)	

¹⁴ Bu kelime ses değişimine uğramıştır: hâlîfe > kalfa. *Kalfa* kelimesi ile beraber *halife* kelimesi Türkçede ‘Müslüman idarecilere verilen unvan’ anlamında yaşamaya devam eder.

Kuvve ¹⁵	Güç, kuvvet (MG, SH)		-
	-	Duyu, yeti (SH, TDK)	
	-	Zorlama; enerji (SH)	-
	-	-	Düşünce, niyet; Bir devletin silahlı kuvvetlerinin durumu veya gücü (TDK)
Külliyat	Bütün, herkes, her şey, baştan sona herşeyin toplamı (LAM, St)		-
	-	Bir yazarın bütün eserlerini içeren dizi (St, TDK)	
	Fakülteler (LAM)	-	-
Laklak	Leylek (R, FA)		-
	-	Ara vermeden söylenilen saçma sapan söz dizisi, gevezelik, boş konuşma (FA, TDK)	
	-	-	Leyleğin gagasıyla çıkardığı ses (TDK)
Lügat	Dil, duyguları anlatmaya yarayan her türlü söz ve işaretler (LAM, SH)		-
	-	Kelime, söz, sözcük; sözlük (SH, TDK)	
Mahcup	Örtülü, kapalı (MG, SH)		-
	-	Utangaç (SH, TDK)	
Mahdum	Hizmet olunan, itaat edilen, efendi (MG, St)		-
	-	Erkek evlat, oğul (St, TDK)	

¹⁵ Türkçeye iki farklı fonolojik şekilde alıntılanmıştır. Türkçede kelimenin ‘güç’ anlamı *kuvvet* kelimesinde yaşamaktadır.

Mahlas	Sığınak, kaçış yeri (LAM, St)		-
	-	Takma ad (St, TDK)	
	-	Özetle, kısaca (St)	-
Maskara	Alay konusu olan şey (MW, SH)		-
	-	Eğlendirici, sevimli, güldürücü, soytarı (SH, TDK)	
	-	Maskeli balo (SH)	-
	-	-	Karnaval maskesi; rimel; şerefsiz, onursuz, haysiyetsiz, rezil (TDK)
Maslahat	Yararlı şey, menfaat (MG, St)		-
	-	Önemli iş, mesele (St, TDK)	
	Bir şirket veya bakanlıktaki idari birim (MG)	-	
	-	Tavsiye, öğüt (St)	-
	-	-	Erkeklik organı (TDK)
Matrak	Çekiç (MW, St)		-
	-	Sopa, değnek (St, TDK)	
	-	-	Komik, gülünç (TDK)
Mecal	Yer, alan; fırsat, olanak, imkân (MG, St)		-
	-	Güç, kuvvet, derman, takat (St, TDK)	
	Gezinti yeri; uzay; konu, kapsam (MG)	-	-
	Topluluk, bir araya getirilmiş şey, grup; derleme, koleksiyon (R, St)		-

Mecmua	-	Dergi (St, TDK)	
Memleket	Krallık (MG, St)		-
	-	Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke'; 'bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, şehir, yurt (St, TDK)	
	-	-	İklim ve üretim bakımından ele alınan bölge (TDK)
	Canlılardan her bir grup (MG)	-	-
Meşruta	Şartlı, koşullu, taahhüt altına alınmış (MG, St)		-
	-	Bir kimseye, mirasçılara veya bir kuruluşa satılmamak şartı ile verilmiş mülk (St, TDK)	
	-	Anayasa (SH)	-
Milel	Dinler, mezhepler (R, St)		-
	-	Milletler, uluslar (St, TDK)	
Millet	Din, mezhep (R, St)		-
	-	Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus (St, TDK)	
	-	-	Bir yerde bulunan kimselerin bütünü, herkes; benzer özellikleri olan topluluk (TDK)
	İyilik, lütuf (MW, St)		-

Minnet	-	Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu (St, TDK)	
	-	Övgü, teşekkür etme; iyiliği başa kakma (St)	-
Muğber	Tozlu, kirli, bakımsız (LAM, St)		-
	-	Gücenmiş, gücenik, küskün (St, TDK)	
Muhtar	Seçilmiş (LAM, SH)		-
	-	Özgür, özerk (SH, TDK)	
	Köy ve mahalle yöneticisi (LAM)	-	Köy ve mahalle yöneticisi (TDK)
	-	-	Her işe burnunu sokan (TDK)
Muska	Birbiri ile aynı yazılı veya resimli metinlerin her biri, numune, kopya (MG, St)		-
	-	İçinde dinsel veya büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne, yazılı kâğıt vb., hamaylı (St, TDK)	
	-	El yazması (St)	-
	-	-	Üçgen biçiminde katlanmış olan şey (TDK)
Müptela	İmtihan edilmiş, sıkıntıya düşmüş, dertli (MG, SH)		-

	-	Bağımlı, düşkün; tutulmuş; âşık, vurgun (SH, TDK)	
Müsait	Yardımcı (MG, SH)		-
	-	Uygun, elverişli (SH, TDK)	
Müstemleke	Sahip olunan, mülkiyet (R, SH)		-
	-	Sömürge (SH, TDK)	
Naat	Vasıf, özellik; gramerde sıfat (MG, St)		-
	-	Bir şeyin niteliklerini övme; Hz. Muhammed'in niteliklerini övmek, ondan şefaath dilemek amacıyla yazılan kaside (St, TDK)	
Nabız	Atış, vuruş (MG, St)		-
	-	Kalp atışının sağladığı kan basıncından dolayı atardamarlara parmakla basıldığında duyulan vuru (St, TDK)	
	-	-	Eğilim, düşünce, niyet (TDK)
Namus	Kanun; Cebrail (MG, SH); avcı sığınağı; yetenekli kişi; sırdaş (MG, FA)		-
	-	İffet (SH, TDK)	
	-	Ailenin kadın üyeleri (SH)	-
	-	-	Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık; dürüstlük, doğruluk (TDK)
	Ekin ve bağ bahçesi (R, St)		-

Natır	-	Kadınlar hamamında hizmet eden ve müşterileri yıkayan kadın (St, TDK)	
Nevale	Lokma (MW, SH)		-
	-	Erzak, yiyecek (SH, TDK)	
	-	Yudum; tabak (SH)	-
Nüfus	Kişiler (MG, St)		-
	-	bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı, popülasyon (SH, TDK)	
	Bir şeyin aynısı, zati anlamına gelen <i>nefs</i> kelimesinin çoğulu (MG)	-	-
	-	-	Kişi; ortak bir özellik gösteren kimselerin bütünü (TDK)
Sefa	Açıklık, temizlik, saflık (MG, St)		-
	-	Eğlence, zevk, neşe (St, TDK)	
	-	-	Gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma (TDK)
Sohbet	Arkadaşlık, refakat (MG, St)		-
	-	Dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirme, söyleşi, yârenlik, hasbihâl (St, TDK)	
Şamata	İnsanların başlarına gelen kötülüklere sevinmek (MG, SH)		-
	-	Gürültü, patırtı (SH, TDK)	

	-	Çalar saat ^(SH)	-
Şatır	Zeki, keskin anlayışlı; kötü huylu, kurnaz, hilekâr ^(LAM, St)		-
	-	Tören ve alaylarda padişahın, vezirin yanında yürüyen görevliler ^(SH, TDK)	
	-	Hırsız; elçi; kurye; futbolcu ^(St) ; çevik; ekmek ustası ^(SH)	-
	-	-	Neşeli, keyifli, şen ^(TDK)
Şerbet	Şurup ilacı; yudum ^(MW, SH)		-
	-	Meyve suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek ^(SH, TDK)	
	-	-	Belli olaylar sebebiyle konuklara sunulan şekerli içecek; bazı maddelerin suda eritilmiş ^(TDK)
Şık	Yarı, taraf, parça ^(MW, SH) ; zorluk, meşakkat ^(MW, St)		-
	-	Seçenek ^(St, TDK)	
Taarruz	Direnmek, karşı gelmek ^(MG, SH)		-
	-	Saldırı, hücum ^(SH, TDK)	
	-	Engel ^(SH)	-
	Aciz bırakma, çaresiz bırakma ^(LAM, FM)		-

Taciz		Tedirgin etme, rahatsız etme ¹⁶ (MK, TDK)
Tamir	Ömrünü uzatmak; inşa etmek; imar etmek (MW, St)	-
	-	Onarma, onarım (St, TDK)
	-	- Yapılan bir yanlış, kusuru düzeltmeye çalışma (TDK)
Teklif	Bir işi yüklenme ve onu kendine mecbur kılma; zorlama, külfet, sıkıntı (MG, St)	-
	-	Yapması için birinden bir iş isteme; incelenmek veya kabul edilmek için bir şey sunma, önerme, öneri (St, TDK)
Temiz ¹⁷	Doğru ve yanlış birbirinden ayırabilme yetisi, muhakeme yeteneği (R, SH)	-
	-	Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı, pak, münezzeh, hijyen, hijyenik; özenle yapılmış (SH, TDK)
	-	- Çok az kullanılmış veya hiç kullanılmamış olan, özrü olmayan; ahlakça lekesiz, necip, nezih; sabıkasız (TDK)
Temkin	Birine hükümdarlık yetkisi vermek (MW, SH); imkân sahibi olmak, güç yetirmek (MW, St)	-

¹⁶ İncelenen Farsça sözlükler arasında yalnızca bir sözlükte bu anlam ile karşılaşılmıştır.

¹⁷ Bu kelime Türkçeye iki farklı fonolojik şekilde alıntılanmıştır. ‘Muhakeme yeteneği, ayırt etme’ (TDK) anlamı temyiz kelimesinde yaşamaktadır.

	-	Bir işin sonunu düşünerek ölçülü, tedbirli davranma (TDK)	
Ulufe	Hayvan yemi (MW, St)		-
	-	Osmanlılarda kapıkulu askerlerine, saray ve devlet kuruluşlarındaki bazı görevlilere üç ayda bir verilen ücret, asker maaşı (St, TDK)	
	-	Erzak; asker erzağı (St)	-
Vade	Söz, yemin (R, St)		-
	-	Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için tanınan süre, mühlet, mehil (St, TDK)	
	-	Anlaşma (St)	-
Yekûn	Olur, oluyor (MG, LD)		-
	-	Toplam (LD, TDK)	
Zahmet	Kalabalık, sıkışıklık (MG, SH)		-
	-	Güçlük, sorun; çaba, gayret (SH, TDK)	

5.1.3. Sadece Arapça ve Türkçede Ortak Orijinal Anlamı Taşıyan Kelimeler

Türkçede, anlam değişmesine uğramış bazı Arapça menşeli kelimeler, Arapçadaki orijinal anlamı da taşımaktadır. Bu bölümdeki Farsça kelimeler Arapçadaki orijinal anlamı taşımazlar.

	Arapça	Türkçe	Farsça
Aynen	Bir şeyin kendisi, aslı (MW)		-
	-	Tıpkı, tamamiyle, olduğu gibi, değiştirmeksizin, aynı şekilde (SH, TDK)	

	-	Benzer, gibi (FC)	-
Cerrar	Kalabalık ordu; çekici (LAM, TDK)		-
	-	Dilenci (St)	
	Traktör (LAM)	-	-
	-	Zorla para alan kimse (TDK)	Sayısız, çok; savaşçı, cesur; muzaffer (St); zalim (SH)
İfade	Mahkemede veya polise tanık ve sanıkların olay hakkında sözlü açıklamaları (MG, TDK)		-
	-	Anlatım (SH, TDK)	
	Görevlendirmek, kullanmak (MG)	-	-
	-	Açıklamak; fayda sağlamak (SH)	-
	-	-	Deyiş, söyleyiş; bir duygunun yüz aracılığıyla anlatan belirtilerin bütünü; önem taşımak (SH, TDK)
Makule	Felsefe ve mantıkta ulam (HW, TDK)		-
	-	Takım, çeşit (St, TDK)	
	Söylenilmiş, denilmiş; söyleyiş; kelime (HW)	-	-
	-	Konu; atasözü, deyiş; özellik (St)	-

Tevkif	Durdurma (MW, TDK)		-
	-	Bir suç dolayısıyla birini tutuklama (SH, TDK)	
	Kanun metni (MW)	-	-
	-	El koyma, haciz (SH)	-

5.1.4. Türkçe ve Farsçada Orijinal Anlamı Taşımayan Kelimeler

Türkçede ve Farsçada anlam değişmesine uğramış bazı Arapça menşeli kelimeler, Arapçadaki orijinal anlamı taşımazlar.

	Arapça	Farsça	Türkçe
Ama	Şart, açıklama ve tekit edatıdır (MW)	-	-
	-	Fakat, dahası, yine de, ancak, -e rağmen gibi anlamlara sahip bir bağlaç (St, TDK)	
Ani	Âna, şimdiye ait, mevcut zaman (LAM)	-	-
	-	Ansızın, birdenbire (SH, TDK)	
Aynı¹⁸	Somut (LAM)	-	-
	-	Tıpkı, tamamiyle, kendisi, benzer, farksız, değişmemiş (SH, TDK)	
	-	Gözle ilgili; gerçek; temel (SH)	-
Ayyaş	Ekmek yapan kimse (L); müreffeh bir yaşam süren (MW)	-	-

¹⁸ Türkçede ‘gözle ilgili’ anlamı *ayni* kelimesinde yaşamaktadır.

	-	Çok içen, keş, bekri; şehvet düşkünü, işrete müptela (St, TDK)	
	-	Neşeli dost, eğlence arkadaşı (St)	-
Cali	‘yapmak, kılmak’ anlamına gelen ce‘ale kökünden	-	-
	-	Yapmacıklı, düzme, sahte (St, TDK)	
Cefa	Kötü huyluluk, kabalık; uzaklık; ağırlık (MW)	-	-
	-	Zulüm, eziyet, sıkıntı (St, TDK)	
Devran	Dönme, dolaşma (R)	-	-
	-	Talih ve zaman, çağ (St, TDK)	
	-	Daire, döngü (St)	-
Emlak	Üzerinde tasarruf edilen, sahip olunan şeyler (MG)	-	-
	-	Ev, arsa, bahçe vb. taşınamayan mal ve mülklerin ortak adı, taşınmazlar, gayrimenkul (St, TDK)	
Harabati	-	Vaktini meyhanelerde geçiren kimse (St, TDK)	
Haysiyet	Bakış açısı, yön (MG)	-	-
	-	Değer, saygınlık, itibar (SH, TDK)	
		Durum, konum, pozisyon; aynı anda birçok yerde olabilme yetisi;	

	-	evrensellik; kalite, kapasite, liyakat; araçlar, kaynaklar; doğa, karakter (St)	-
	-	-	Öz saygı (TDK)
Heves	Bir tür delilik, akıl zayıflığı (MW)	-	-
	-	İstek, eğilim, arzu, şevk; gelip geçici istek (SH, TDK)	
Hububat	-	Tahıl (St, TDK)	
Kullap	Bir tür kalp hastalığı (MG)	-	-
	-	İplik üzerine sırma sarmaya yarar bir dolap; bir tür menteşe (TDK)	
Mangal	-	Taşınabilir soba; ısınmaya, bir şey pişirmeye yarayan, sac, bakır veya pirinçten, türlü biçimlerde üstü açık ayaklı ocak, korluk (SH, TDK)	
Melül	Sıkılmış, usanmış (MG)	-	-
	-	Üzgün; boynu bükük, zavallı bir biçimde (St, TDK)	
	-	Hasta, yorgun, baygın (St)	-
Mesai	Arabulucu (MW)	-	-
	-	Çalışma, emek (St, TDK)	
Milliyet	Dini, mezhebe ait (R)	-	-

	-	Millete özgü olma veya millî olma durumu, ulusallık; bağlı bulunan millet, tabiiyet (St, TDK)	
Mutantın	Art arda çalmak, ses çıkarmak (MW)	-	-
	-	Görkemli, şatafatlı (SH, TDK)	
Mülki	Sahip olunan, yönetilen (MG)	-	-
	-	Bir ülkeyle ilgili olan; ülke yönetimine ilişkin (St, TDK)	
	-	-	Asker sınıfı dışında kalan (TDK)
Münşeat	Tesisler, atölyeler (MG)	-	-
	-	Sanatlı düzyazı veya mektupların toplandığı dergi; ‘kaleme alınmış, yazılmış şeyler (St, TDK)	
Mürüvvet	Ahlak sahibi olma, güzel huyluluk (MG)		
	-	Cömertlik (SH, TDK)	
	-	Yiğitlik, mertlik (SH)	-
	-	-	Bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri vb. olaylardan duyulan mutluluk, sevinç (TDK)
Müstehcen	Çirkin, kusurlu (MG)	-	-

	-	Açık saçık, edebe aykırı, yakışıksız (SH, TDK)	
Müzahrefat	Süslenmiş şeyler (MG)	-	-
	-	Yalanlar (St, TDK)	
	-	Boş konuşmalar, saçma ve aptalca sözler (SH)	-
	-	-	Süprüntüler, pislikler (TDK)
Rahle	-	Üzerinde kitap okunan, yazı yazılan, bazıları açılıp kapanabilen alçak, küçük masa (SH, TDK)	
	-	Deve eyeri; mesken, ikamet yeri; bagaj; yolculuk (SH)	-
Sadaret	Öncelik (MG)	-	-
	-	Sadrazamlık (SH, TDK)	
Sahaf		Genellikle kullanılmış ve eski kitap alıp satan kitapçı (St, TDK)	
	-	Kitap ciltçisi; kütüphaneci (St)	-
Sahne	-	İzleyicilerin kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksek yapılan, oyun, müzik vb. gösteri yapmaya uygun yer, oyunluk (SH, TDK)	
			Görüntü; Tanık olunan, gözlenen olay; Bir konu veya çalışma çevresi,

	-	-	çalışma dalı; Bir oyun veya filmin başlıca bölümlerinden her biri (TDK)
Seyran	-	Gezme, gezinme (SH, TDK)	
Şaşaa	Işığın hafifçe yayılması; içeceğin suyla karıştırılması (R)	-	-
	-	Görkem; parıltı, parlaklık (SH, TDK)	
Tiryaki	-	Afyon, tütün, kahve, çay vb. keyif veren maddelere alışmış olan (kimse)'; 'bir şeye çok alışmış, kendine huy edinmiş (SH, TDK)	
Vebal	Kötü sonuç (MG)	-	-
	-	Günah (St, TDK)	
	-	Ağır ve sağlıksız hava, atmosfer veya iklim; ceza (St)	-
Vezne	Akıllı kadın; dirhem; öğün; bir defa tartmak (MW)	-	-
	-	Terazi (SH, TDK)	
	-	Ağırlık (SH)	-
	-	-	Banka vb. kurum ve kuruluşlarda para alınıp verilen yer (TDK)

Vukuat	-	Olanlar, olan bitenler (SH, TDK)	
	-	-	Polisi ilgilendiren olay veya olaylar (TDK)
Zaten	‘sahip, malik’; ‘bir şeyin kendisi, aynı’s’ (MG) anlamlarına gelen zāt kelimesinin tenvinli hali.	-	-
	-	Doğrusu, doğrusunu isterseniz, esasen, aslında, zati (SH, TDK)	
Zeamet	Yöneticilik, liderlik (MG)	-	-
	-	Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda, belirli görev ve hizmet karşılığında kişilere verilen, yıllık geliri 3-20 bin akçe olan toprak (TDK)	

5.2. FARŞÇA ÜZERİNDEN ALINTILANMASI MUHTEMEL ARAPÇA MENŞELİ KELİMELER

Bazı Arapça menşeli kelimeler, hem Farsçada hem Türkçede anlam değişmesine uğramıştır. Bu anlamlar birbirinden farklı olmakla beraber çok yakın anlamlar olduğu için kelimenin Türkçeye alıntılanmasında Farsçanın aracılık etmesi muhtemeldir.

5.2.1. Her Üç Dilde Ortak Anlama Sahip Olan Kelimeler

Farsça ve Türkçede anlam değişmesine uğrayan bazı Arapça menşeli kelimeler, Arapçadaki orijinal anlamı da taşırlar.

	Arapça	Farsça	Türkçe
İktidar	Bir işi yapabilme gücü, kudret (MW, St, TDK)		
	-	Güç, kontrol, otorite; yetenek; itibar, rütbe (ST)	-
	-	-	Bir işi başarabilme yetki ve yeteneği; devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi ile bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar (TDK)
Makûs	Tersine çevrilmiş (MG, St, TDK)		
	-	<i>ma 'kûs-u t-ţâli'</i> talihsizlik, şanssızlık (ST)	-
	-	-	Uğursuz, kötü (TDK)

5.2.2. Her Üç Dilde Farklı Anlama Sahip Olan Kelimeler

Bazı Arapça menşeli kelimeler, her üç dilde farklı anlama sahiptir.

	Arapça	Farsça	Türkçe
Elaman	Huzur, emniyet, güven; sığınma, korunma, himaye (MW)	-	-

	-	Korku ve tehlike durumunda yardım ve merhamet talebinde bulunmak için kullanılan bir ünlem ^(FA)	-
	-	-	Bezginlik ve sızlanma anlatan bir ünlem ^(TDK)
Farfara	Sallamak, karıştırmak, silkelemek ^(R)	-	-
	-	Konuşma, yazma ve çalışmada acele etme; fırlamak ^(ST) ; uğultulu, gürültü ^(SH)	-
	-	-	Çok konuşan, ağzı kalabalık; yüksek sesle konuşan; çok övünen ^(TDK)
Felaket ¹⁹	Fakirlik ^(MG)	-	-
	-	Talihsizlik, şanssızlık; fenalık; sefalet, ıstırap ^(St)	-
	-	-	Büyük zarar, üzüntü ve sıkıntılara yol açan olay veya durum, yıkım, bela;

¹⁹ Felekten şiddet ve meşakkat gelmesi, meflük'ten galat. Kelimenin Türkçede türeyerek Arapçaya geçmiş 'fakirlik' anlamı kazanmış olduğu da düşünülmektedir. S.H. A. Abdo Shaban (1987). Türkiye Türkçesi'nde Kullanılan Arapça Kelimeler Üzerinde Fonetik Ve Morfolojik Bir İnceleme.

			çok kötü; şaşırtıcı, hayrete düşürücü (TDK)
Feragat ²⁰	Endişe, telaş (MW)	-	-
	-	Geniş ve engin olmak; boş zaman, iş ve uğraştan bağımsız olmak; unutkanlık; huzursuzluk, sabırsızlık (ST); sessizlik, dinlenmek, rahatlamak (SH)	-
	-	-	Hakkından kendi isteğiyle vazgeçme (TDK)
İndî	Mekân ve zaman zarfı olan 'inde nin (MW) mensubiyet yâ sı ile bitştirilmiş hali	-	-
	-	Benim düşünceme göre, benim açımdan (St)	-
	-	-	Herkesçe kabul edilebilecek bir temele bağlanamayıp yalnız bir kişinin kendi kanısına dayanan (TDK)
Kıyafet	İz sürme mesleği (MW)	-	-

²⁰ Bu kelime Osmanlı Türkçesinde 'meşguliyeti olmama, dinlenme' (KT) anlamına sahiptir. Bu anlam Farsçadaki anlam ile örtüştüğü için kelimenin Farsça üzerinden alıntılanmış zaman içerisinde yeni bir anlam kazanmış olabileceği söylenebilir.

	-	Dış görünüm, suret, kılık, benzerlik; fizyoloji; taklit, temsil (ST)	-
	-	-	Giysi; resmi giysi (TDK)
Mubassır	-	Birinin bir şeyi anlamasını veya görmesini sağlayan, öğretici (ST)	-
	-	-	Okullarda öğrencilerin durumu ile ilgilenen ve düzeni sağlamakla görevli kimse (TDK)
Müteferrika	Dağılmış, ayrı (MG)	-	-
	-	Mızraklı asker veya seyahat ederken krala eşlik eden okçular (ST); muhtelif, çok yönlü; çeşitli nesneler, ıvır zıvır, ufak tefek eşyalar (SH)	-
	-	-	Küçük giderler için ayrılan para; güvenlik kuruluşlarında şüpheli kimselerin ilgili yerlere gönderilmek için geçici olarak barındırıldıkları bölüm; padişah, vezir ve daha başka devlet

			büyüklerinin yanında, türlü hizmetlerde çalışan kimse (TDK)
Zifir	Nefes veriş sesi; eşek anırmasının başlangıcı; inilti (MG); ateşin yanarken çıkardığı ses (KM)	-	-
	-	Saf olmayan, kirli, pis (St)	-
	-	-	Tütün dumanının bıraktığı yağlı ve siyah kir; karanlık (TDK)

5.2.3. Sadece Arapça ve Farsça Arasında Ortak Anlama Sahip Olan Kelimeler

Farsça ve Türkçede anlam değişmesine uğrayan bazı Arapça menşeli kelimeler, Arapçadaki orijinal anlamı da taşırlar. Bu bölümdeki Türkçe kelimeler Arapçadaki orijinal anlamı taşımaz.

	Arapça	Farsça	Türkçe
Dağdağa	Gıdıklamak (MW, St)		-
	-	Korku, akıl karışıklığı (St)	-
	-	-	Gürültü, patırtı, telaş, karmakarışık durum, sıkıntı (TDK)
Herif	Meslektaş (MW, St)		-
	-	Rakip, düşman, muhalif (St)	-

	-	-	Güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı kimse; adam (TDK)
Yemeni	Yemen'e mensup, Yemenli (MG, St)		-
	-	Yemen'de üretilen renkli, çiçekli kumaş (St)	-
	-	-	Kalıpla basılıp elle boyanan, kadınların başlarına bağladıkları tülbent; bir tür hafif ve kaba ayakkabı (TDK)

5.3. FARŞÇA ÜZERİNDEN ALINTILANMAYAN ARAPÇA MENŞELİ KELİMELELER

Türkçede Arapça menşeli bazı kelimelerin anlamları Arapça ve Farsçadaki anlamlar ile örtüşmez. Bu kelimeler Türkçede diğer iki dilde olmayan yeni anlamlar kazanmışlardır.

5.3.1. Her Üç Dilde Farklı Anlamlara Sahip Kelimeler

Bazı Arapça menşeli kelimeler her üç dilde farklı anlama sahiptir.

	Arapça	Farsça	Türkçe
Afaki	Uzak ülke veya bölgelerden gelen (HW)	-	-
	-	Dış (FM)	-
	-	-	Gereksiz, önemsiz; Bir kaynağa

			dayanmayan, hayalî (TDK)
Ahize	Alan, elde eden	-	-
	-	Organlarda uyuşukluk, zayıflık (LD)	-
	-	-	Telefonda seslerin duyulduğu ve iletildiği parça (TDK)
Ardiye	İşgal harcı (MW)	-	-
	-	Bölgesel, dünyaya ait, karasal, yeryüzüne ait (SH)	-
	-	-	Evlerde kullanılmayan, saklanması gereken eşyaların konulduğu bölüm; ticaret eşyasının saklandığı yer, depo; bu depolara ödenen ücret (TDK)
Hasbî	-	Soy, soplâ ilgili; şerefle ilgili (MK)	-
	-	-	Gönüllü ve karşılıksız yapılan; sebepsiz yere (TDK)
İnsiyak	Takip etmek (MG)	-	-

	-	Uyarılmak; yönlendirilmek; öne sürülmek (ST)	-
	-	-	İçgüdü (TDK)
İstida	Çağırarak, gelmesini istemek (LAM)	-	-
	-	İsteme, niyaz etme, yalvarma, dua etme (St)	-
	-	-	Dilekçe (TDK)
Kademe	Uzunluk ölçmekte kullanılan bir tarafı sabit diğer tarafı hareketli bir ölçü aleti (MG)	-	-
	-	Övülmeye değer (ST)	-
	-	-	Aşama, basamak, derece (TDK)
Kamber	Erkek kardeş (LA)	-	-
	-	Hız. Ali nin azat edilmiş kölesinin adı (ST)	-
	-	-	Sadık köle; <i>kambersiz düğün</i> olmaz her toplantıda veya her işin içinde bulunmak merakında olanlar için yarı sitem, yarı şaka

			olarak söylenen bir söz (TDK)
Mahviyet	-	İmha edilme, tahrip etme, yok etme (St)	-
	-	-	Alçakgönüllülük (TDK)
Maval	Ney eşliğinde söylenen, lehçeyle yazılı halk türküsü (LAM)	-	-
	-	Çok zengin (St)	-
	-	-	Yalan, uydurma söz (TDK)
Merak	-	Bir tür hastalık, melankoli (ST)	-
	-	-	Bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek; bir şeyi edinme, yapma, bir şeyle uğraşma isteği; düşkünlük, heves; saygı, tasa (TDK)
Mübaşir	Canlı (tv. Yayını vs. için); aracısız, doğrudan; rapora dayalı söz (MG)	-	-
	-	Yönetici, amir, müfettiş, vekil, yetkili (ST)	-

	-	-	Mahkemede duruşmaya girecekleri ve tanıkları çağırın, yargıcın emirlerini bildiren, kâğıtları getirip götürün görevli, çağırıcı (TDK)
Radde	Fayda (MW)	-	-
	-	Kitaplardaki işaret, iz, referans (SH)	-
	-	-	Derece, kerte (TDK)
Takaza	Mahkemeye vermek (MG)	-	-
	-	Zorlama, sıkıştırma; istek, talep; aciliyet, gereklilik; dürtü (St)	-
	-	-	Azarlama, başa kakma (TDK)
Telaş	Yok olma, ortadan kalma; bozulma, dağılma, zayıflama (MG)	-	-
	-	Araştırmak; çaba, mücadele (SH)	-
	-	-	Herhangi bir sebeple acelecilik; kaygı, tasa, sıkıntı; şaşkınlıktan doğan karışıklık, kargaşa (TDK)

5.3.2. Her Üç Dilde Ortak Anlama Sahip Kelimeler

Bazı Arapça menşeli kelimeler her üç dilde orijinal anlamı taşımakla beraber Farsça ve Türkçede birbirlerinden farklı yeni anlamlar kazanmışlardır.

	Arapça	Farsça	Türkçe
Afet	Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım; musibetler, belalar (MW, LD, TDK)		
	-	-	Güzelliği ile insanı şaşkına çeviren, aklını başından alan kadın (TDK)
Ahi	Erkek kardeşim (MW, St, TDK)		
	-	-	Anadolu'da yüksek bir gelişim gösteren esnaf, zanaatçı, çiftçi vb. bütün çalışma kollarını içine alan ahilik ocağından kimse (TDK)
Aksi	Ters, zıt, karşıt (HW, St, TDK)		
	-	-	Olumsuz, menfi; uygun olmayan; inatçı, hırçın, huysuz (TDK)
Âlem	Dünya, evren (MW, St, TDK); belli bir gruptaki canlıların bütünü (HW, St, TDK); durum, şart, konu (MG, St, TDK)		
			Aynı konu ile ilgili kimseler; bu

	-	-	kimselerin uğraşlarının bütünü; herkes, başkaları; ortam, çevre; farklı davranışlarda bulunan kimse (TDK)
Arap	Orta Doğu ile Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünde yaşayan halk ve bu halkın soyundan olan kimse (MW, SH, TDK)		
	-	-	Fotoğrafın negatifi; zenci, fellah; koyu esmer; kara (TDK)
Arazi	Yeryüzü parçası, toprak; yer (HW, St, TDK)		
	-	-	<i>Araziye uymak</i> 'ortaya, çevreye uymak'; <i>arazi olmak</i> 'ortadan kaybolmak' (TDK)
Ayyuk	Göğün kuzey yarım küresinde bulunan bir takımyıldızın en parlak yıldızı (MW, St, TDK)		
	-	-	Göğün en yüksek yeri (TDK)
Bela	Gam, üzüntü, dert, büyük zarar ve sıkıntıya yol açan olay veya kimse, musibet (MW, St, TDK)		
	İmtihan, bir takım sıkıntı ve zorluklarla sınanma (MW, St)		-
			İçinden çıkılması güç, sakıncalı

	-	-	durum; hak edilen ceza <i>Belâ aramak</i> ‘kavga çıkarmak için fırsat kollamak’ <i>Belâ okumak</i> ‘beddua okumak’ <i>Belâ kesilmek</i> ‘birisine sıkıntı ve eziyet vermek, musallat olmak’ (TDK)
Bereket	Bolluk, gürlük, feyiz (MW, St, TDK)		
	Mutluluk (MW)	-	-
	-	-	Yağmur; iyi ki, neyse ki, iyi bir rastlantı sonucunda (TDK)
Cer	Çekmek, sürüklemek (MW, St, TDK)		
			<i>Cerre çıkmak</i> ‘medreselerde okuyanlar para ve erzak toplamak için belli aylarda köylere dağılıp imamlık veya müezzinlik yapmak’
Cetvel	Liste, çizelge, plan (HW, SH, TDK)		
	İçerisine yazı yazılan ölçülü karelere ayrılmış tablo; akarsu, dere (MW, SH)		-

	-	-	Doğru çizgileri çizmeye yarayan, dereceli veya derecesiz, tahtadan, plastikten, madenden yapılmış araç, çizgilik (TDK)
Cin	Dinî inanışa göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık (LAM, St, TDK)		
	-	Yeni bir şey, başlangıç (St)	-
	-	-	Masallarda göze görünmeyen, türlü biçimlere girebilen, iyilik de kötülük de yapabilen yaratık; akıllı, zeki, uyanık kimse (TDK)
Daire	Çember, halka (LAM, St, TDK)		
	Musibet; ofis; bölüm; devlet kuruluşu (LAM)	-	-
	-	Küre, bölge, kapsam, alan (SH)	-
	-	-	Bölüm; devlet kuruluşu; ofis; konut olarak kullanılan bir yapının

			bölümlerinden her biri, kat (TDK)
Darbe	Vuruş, çarpma (MW, St, TDK)		
	-	-	Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak yönetimi devirme işi; birini kötü duruma düşüren, sarsan olay (TDK)
Düldül	Hz. Ali'ye Hz. Muhammed tarafından armağan edilen katırın adı (LA, SH, TDK)		
	Kirpi (MW, SH)		-
	-	-	At; eski otomobil (TDK)
Efkâr	Düşünceler, fikirler (R, St, TDK)		
	-	-	Tasa, kaygı (TDK)
Ekâbir	Büyükler, önde gelenler, asiller, en şerefli (LA, St, TDK)		
	-	-	Kendini beğenmiş kimse (TDK)
Emin	Güvenilir, itimat edilen (R, FA, TDK)		
	-	-	Sakıncasız, emniyetli, tehlikesiz; şüphesi olmayan (TDK)
Eşref	En şerefli, çok onurlu, soylu (MG, St, TDK)		
	-	-	<i>Eşref saati</i> 'bir işin olumlu yola girmesi

			için en uygun zaman' (TDK)
Feveran	Fıskırma, kaynama (LAM, St)		
	-	-	Birdenbire öfkelenme, köpürme, parlama (TDK)
Feyiz	Bolluk, bereket, verimlilik (MW, FA, TDK)		
	-	Suyun çok olması, su taşkını, suyun kabarması, akıntı; bağışlama; ihsan, lütuf (FM)	-
	-	-	İlerleme, kültürel gelişme; manevi haz, mutluluk (TDK)
Fıkra	Pasaj, paragraf		
	Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri (MW)	-	Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri (TDK)
	-	Konu, mevzu; detay, nokta; giriş (SH)	-
	-	-	Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikâyecik; köşe yazısı (TDK)
Gayri	Diğer, başka (MW, SH, TDK)		

	...’nın dışında (MW, SH)		-
	-	-	Artık, bundan böyle (TDK)
Hâkim	Egemenliğini yürüten, buyruğunu yürüten, sözünü geçiren, yönetici; yargıç; başta gelen, baskın çıkan (LAM, SH, TDK)		
	-	-	Duygu, davranış vb.ni iradesiyle denetleyebilen; yüksekten bir yeri bütün olarak gören (TDK)
Hap	Kolayca yutulabilmesi için toparlak duruma getirilmiş ilaç (MG, St, TDK)		
	Tohum, tane (MG, St)		-
	-	-	Bir içimlik afyon (TDK)
Harç	Masraf, gider (HW, St, TDK)		
	Vergi (MW, St)		-
	-	-	Yükseköğrenim öğrencilerinin ödemek zorunda olduğu katkı payı; bir yemeğin yapılmasında kullanılan ve tat veren maddelerin bütünü; resmî işlerde devlet veznesine ödenen para; yapıda

			tuğla veya taşların örgüsünü sağlamlaştırmak, duvarları sıvamak için kullanılan, toprak, saman, kum, kireç, çimento vb. şeyleri su ile kararak yapılan karışım’ (TDK)
Hariç	Dış, dışarı (MG, St, TDK); yabancı ülke (MG, SH, TDK)		
	-	-	Dışta kalmak üzere, müstesna (TDK)
Hars	Tarla sürme, ziraat (MG, St, TDK)		
	-	Para kazanmak (St)	-
	-	-	Kültür (TDK)
Havale	Banka, postane vs. yoluyla birinin başkasına para göndermesi (MW, St, TDK)		
	Bir işi bir başkasının sorumluluğuna bırakma, ısmarlama, devretme (MW)	-	Bir işi bir başkasının sorumluluğuna bırakma, ısmarlama, devretme (MW)
	-	Güven; bakım (St)	-
	-	-	Gebelerde, küçük çocuklarda görülen bir çeşit çırpınmalı, bazen ateşli de olabilen hastalık; bir arsayı çevirmek,

			kapamak için çekilen perde veya duvar; yüksek ve büyük görünümlü olma (TDK)
Hınzır	Domuz (MW, St, TDK)		
	-	-	Genellikle hoşagiden bir davranış veya durum için şakayollu söylenen bir söz; katı yürekli, kötü düşünen, gaddar (TDK)
Hırka	Dervişlerin giydikleri üst giysisi (MW, St, TDK)		
	Bez parçası, paçavra, yama; yamalı giysi, elbise parçası (MW, St)		-
	-	-	Genellikle soğuktan korunmak için giyilen, kumaştan, bazen içi pamukla beslenmiş, ceket biçiminde, önden açık, kollu üst giysisi (TDK)
Hırs	Aşırı istek, heves, tutku (MW, St, TDK)		
	Açgözlülük (MW, St)		-
	-	-	Öfke, kızgınlık (TDK)
Hin	Zaman, vakit, müddet (MG, St, TDK)		
	-	-	Kurnaz, cin fikirli kimse (TDK)

Hisse	Pay, nasip (MW, SH, TDK)		
	-	Kota (SH)	-
	Zaman dilimi (MW)	-	-
	-	-	Bir olaydan çıkarılan ders (TDK)
Hokka	Metal, cam veya topraktan yapılmış, içine mürekkep vb. şeyler konulan küçük kap (MG, St, TDK)		
	-	-	<i>Hokka gibi oturmak</i> (giysi için) vücuda iyice uymak (TDK)
Hortum	Filde ve bazı böceklerde boru biçiminde uzamış ağız veya burun bölümü (HW, St, TDK)		
	Genellikle plastikten uzun ve esnek boru (HW)	-	Genellikle plastikten uzun ve esnek boru (TDK)
	-	-	Hava veya suyun kendi etrafında hızla dönüp buluttan yeryüzüne uzanan sütun biçiminde oluşan, alanı dar bir fırtına türü (TDK)
Hulus	Gönül temizliği (MG, St, TDK)		
	Kurtulmak (MG)	-	-
	-	Ulaşmak, varmak (St)	-
			Hulûs çakmak dalkavukluk etmek,

	-	-	yararmaya çalışmak (TDK)
İcap	Gerek; gereklilik (HW, St, TDK)		
	Onaylama (HW, St)		-
	-	-	Olumlama; <i>icabına bakmak</i> bir kimseyi ortadan kaldırmak, yok etmek (TDK)
İkame²¹	Kaldırma, yükseltme, ayağa kaldırma (HW, SH, TDK)		
	Kurmak (HW, SH)		-
	Bir yerde kalmak, oturmak, yaşamak, mesken edinmek (HW)	-	-
	-	-	Yerine koyma, yerine geçen, yerine konulan (TDK)
İkram	Konuk ağırlama; misafirlikte sunulan şey (R, St, TDK)		
	Saygı gösterme, yüceltme (St, TDK)		-
	-	-	Alışverişte satıcının alıcıya yaptığı indirim (TDK)
İmza	Bir kimsenin herhangi bir belgeyi yazdığını veya onayladığını belirtmek için her zaman aynı biçimde kullandığı işaret; imzalama işi (MG, St, TDK)		
	Uygulamak, yerine getirmek (MG)	-	-

²¹ ‘Bir yerde yaşamak, mesken edinmek’ anlamı Türkçe ve Farsçada *ikamet* kelimesinde yaşamaktadır. *İkame* (اقامة) ve *ikamet* (اقامت) Arapçada aynı kelimeler olmasına rağmen son harfin değişmesi ve dolayısıyla telaffuzun farklılaşması Farsçada ve Türkçede iki farklı kelime ve anlam ortaya çıkarmıştır

	-	Geçiş yapma, nüfuz etme; iletme, gönderme (St)	-
	-	-	Herhangi bir alanda ün yapmış kimse (TDK)
İnkişaf	Meydana çıkma, aşikâr olma (MG, St, TDK)		
	-	-	Gelişme, gelişim (TDK)
İnzibat	Sıkı düzen, nizam, kurallara uyma (MG, St, TDK)		
	Meydana çıkma, aşikâr olma; irade (St)	-	-
	-	-	Gözaltında tutma; silahlı kuvvetlerde, ordudaki düzeni sağlamak amacıyla görevlendirilmiş er (TDK)
İptidaî	İlkokul (MG, LD, TDK)		
	Birincil, temel; ilk, ön (MG, SH)		-
	-	-	İlkel (TDK)
İthal	İçine alma, dâhil etme (R, St, TDK)		
	-	Önsöz (St)	-
	-	-	Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma; başka

			ülkelerden alınan mal (TDK)
Kadit	Güneşte veya hafif alevde kurutulmuş et (MW, St, TDK)		
	Yırtık, yıpranmış elbise (MW, St)		-
	-	-	Çok zayıf; iskelet (TDK)
Kahpe	Kötü kadın, fahişe (MG, St, TDK)		
	-	-	Dönek (TDK)
Kal	Söz, lakırtı, laf (LAM, St, TDK)		
	Dedikodu (LAM, St)		-
	Yalan haber (LAM)	-	-
	-	Gürültü, kargaşa (SH)	-
	-	-	<i>Kale almamak</i> önem vermemek, hesaba katmamak, sözünü etmeye değer bulmamak (TDK)
Kesat	Ekonomik durgunluk (LAM, SH, TDK)		
	-		Yokluk, kıtlık (TDK)
Kıvam	Sıvılarda koyuluk, yoğunluk (LAM, St, TDK)		
	Azık, yiyecek (R)	-	-
	-	Bir araya gelme, bileşim; düzenleme, düzen, süsleme; ehliyet, yeterlik (St)	-
			Bir şeyin en uygun zaman ve durumu;

	-	-	spor çalışmalarında başarılı olunabilmesi için fizik ve moral yönünden istenilen iyi durum (TDK)
Levazım	Gerekli şeyler, ihtiyaçlar (MG, St, TDK)		
	-	-	Gerekli araç ve gereçleri sağlayan büro; silahlı kuvvetlerin, silah ve cephane dışında kalan, yiyecek, giyecek gibi ihtiyaçlarım sağlayan asker sınıfı (TDK)
Lütfen	Birinden bir şey isterken <i>dilerim, rica ederim</i> anlamında kullanılan bir söz (LAM, SH, TDK)		
	-	-	İstemeyerek, gönülsüz bir biçimde (TDK)
Mahkûm	Herhangi bir cezaya çarptırılan, hükümlü (MG, SH, TDK)		
	-	Komut verilen, emredilen; mağlup (SH)	-
	-	-	Zorunlu, mecburi; kötü bir sonuca varması kaçınılmaz olan (TDK)

Mahsus	Özel, tahsis edilmiş, münhasır (HW, St, TDK)		
	-	-	Bilerek; şakadan (TDK)
Mahzar	Tutanak, sicil defteri (R, St, TDK)		
	Kayıt; tanıklık, şahit olma (R, St)		-
	-	-	Yüksek makamlı bir kimsenin yanı, huzuru; yüksek bir makama sunulmak için yazılan çok imzalı dilekçe (TDK)
Makara	Üzerine iplik, tel, şerit vb. sarılan, kenarları çıkıntılı, eksenli boyunca delik silindir, bobin (MG, St, TDK)		
	-	-	Makaraya almak bir kimseyle alay etmek (TDK)
Marifet	Bilgi, ilim (MG, St, TDK)		
	-	Sanat, beceri, zanaat; aracılığıyla, vasıtasıyla (ST)	-
	-	-	Ustalık, uzmanlık; uygun olmayan, hoşagitmeyen, can sıkıcı iş veya davranış; bilim, bilgi; aracı, ikinci el (TDK)
	Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür (MG, St, TDK)		

Masal ²²	Atasözü; örnek (MG, St)		-
	-	-	Boşuna söylenmiş söz (TDK)
Mezun	İzinli, yetkili (R, St, TDK)		
	Nikâh memuru (R)	-	-
	-	-	Bir okulu bitirerek diploma almış kimse (TDK)
Mutemet	Güvenilir (MG, St, TDK)		
	Tanınan; resmi temsilci (MG)	-	-
	-	-	Dairelerde, iş yerlerinde bazı para işlerine bakan görevli; kendisine inanılıp güvenilen kimse (TDK)
Münevver	Aydınlatılmış (MG, St, TDK)		
	-	Açık, görkemli, parlak (ST)	-
	-	-	Aydın kimse (TDK)
Nispet	Oran; bağıntı, ilgi (MG, SH, TDK)		
	Akrabalık (MW, SH)		-
	-	-	Kıskandırmak, üzme için veya inat

²² Kelime iki farklı fonetik ile Türkçeye alıntılanmıştır. ‘Atasözü; örnek, örnek alınacak söz’ (TDK) anlamı *mesel* kelimesinde yaşamaktadır.

			olsun diye yapılan iş (TDK)
Seyyar	Belli bir yeri olmayan, gezici, gezgin (MW, St, TDK)		
	-	-	Kolay taşınabilen, katlanarak taşınabilir duruma getirilebilen, portatif (TDK)
Sıyga	Dilbilgisinde kip (MG, SH, TDK)		
	Yapı, şekil, biçim (MG, SH)		-
	-	-	Sıygaya çekmek sorgulamak (TDK)
Surat	Yüz (R, St, TDK)		
	Şekil, biçim; resim; nüsha (MG, St)		-
	-	-	Somurtkanlık, asık yüzlülük; soğuk davranma (TDK)
Tarife	Fiyat gösteren çizelge (MG, MK, TDK)		
	-	-	Taşıtların gidiş geliş zamanlarını gösteren çizelge; prospektüs (TDK)
Tasarruf	Bir şeyi istediği gibi kullanma yetkisi, kullanım (MG, St, TDK)		
	Davranış (MG)	-	-
	-	Sahip olma, değiştirme (St)	-
	-	-	Tutum; para biriktirme, artırım (TDK)

Tatbikat	Uygulamalar (MG, St)		
	-	Karşılaştırmalar; kontrol etmeler; doğrulamalar; uyarlamalar (St)	-
	-	-	Asker birliklerini savaşa hazırlamak amacıyla, arazi üzerinde yapılan geniş ölçüde savaş denemesi, manevra (TDK)
Teamül	Tepkime (HW, SH, TDK)		
	Ticari ilişkiler (HW, LD)		-
	-	-	Bir yerde öteden beri olagelen davranış; iş, davranış (TDK)
Temas	Dokunma, değme (MW, St, TDK); görüşme, ilişki kurma (HW, St, TDK)		
	Cinsel ilişki (St, TDK)		-
	-	-	Sözünü etme, bahsetme; ulaşım, bağlantı (TDK)
Teneffüs	Nefes alıp verme, solunum (HW, St, TDK)		
	-	-	Dinlenmek için verilen ara (TDK)
Tertip	Uygun bir sıraya, düzene koyma, sıralama; düzenleniş, sıralanış biçimi, kombinasyon; düzenleme (MG, St, TDK)		

	-	-	Doktorun hastaya verdiği ilaç düzeni; hile, düzen, komplo; askere alınma dönemi (TDK)
Umman	Arap yarımadasının güneydoğusunda bulunan bir sultanlık (MG, St)		
	-	-	Okyanus (TDK)
Usul	Kökler, asıllar; soy, köken, yöntem, tarz (MW, SH, TDK)		
	-	-	Klasik Türk müziğinde tempo; alçak sesle; yavaş biçimde (TDK)
Velet	Oğul, çocuk (HW, St, TDK)		
	-	-	Çocukları paylarken kullanılan bir söz (TDK)
Zeval	Sona erme, yok olma, yok edilme (MG, SH, TDK)		
	Öğle sonrası (MG)	-	-
	-	-	Suç, kabahat, sorumluluk; bozulma; öğle (TDK)
Velut	Doğurgan, çok çocuklu (MW, St, TDK)		
	-	-	Çok eser ortaya koyan, verimli (TDK)

5.3.3. Sadece Arapça ve Farsça Arasında Ortak Anlama Sahip Kelimeler

Türkçedeki bazı Arapça menşeli kelimeler Arapçadaki orijinal anlamı taşımazlar.

	Arapça	Farsça	Türkçe
Acaba	Hayret verici, şaşırtıcı, harika (MW, FM); garip (MW, ST)	-	-
	-	-	Merak, kararsızlık; kuşku ve tereddüt (TDK) ifade eden bir söz
Acemi ²³	Arap olmayan (MW, LD, TDK); İranlı (KM, LD, TDK)	-	-
	Anlaşılr olmayan, düzgün konuşamayan (LA, LD)	-	-
	Türk (KM)	-	-
	-	Barbar kimse (St)	-
	-	-	Bir işin yabancıısı olan, eli işe alışmamış, bir işi beceremeyen; işinde, mesleğinde yeni olan, toy; bir yere, bir şeye yabancı olan (TDK)
Adeta	Genellikle, çoğunlukla, alışıldığı gibi (Yazıcı: 210, St)	-	-
	-	-	Hemen hemen, sanki (TDK)
Adi	Basit, tanıdık, sıradan (MW, St)	-	-

²³ Türkçede ‘İranlı’ (TDK) anlamı *acem* kelimesinde yaşamaktadır.

	-	-	Bayağı, aşağı, alçak (TDK)
Ağnam	Koyunlar (KM, SH)		-
	-	-	Her yıl tespit edilen hayvan sayısı üzerinden alınan vergi, sayım vergisi (TDK)
Ahbap	Arkadaşlar, dostlar (MW, FM)		-
	-	-	Kendisiyle yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse; samimiyet, içtenlik bildiren bir seslenme sözü (TDK)
Ala	En yüksek, en yüce (HW, St)		-
	-	-	İyi, pekiyi (TDK)
Anane	Hadis-i şerif naklinde ' <i>an fulān</i> ' <i>an fulān</i> şeklinde isnadın belirtilmesidir (MW, St)		-
	-	-	Gelenek, örf (TDK)
Aptal²⁴	Bedeller, alternatifler, yerini tutan şeyler; zahitler, dervişler (MW, St)		-
	-	-	Zekâsı pek gelişmemiş, zekâ yoksunu, alık, ahmak; küçümseme ve azarlama bildiren

²⁴ Türkçede kelimenin 'derviş' (TDK) anlamı *abdal* kelimesinde yaşamaktadır.

			bir seslenme sözü (TDK)
Arife ²⁵	Zilhicce ayının dokuzuncu günü; Mekke'ye yakın bir dağın ismi (R, SH)		-
	-	-	Belirli bir günün, olayın bir önceki günü veya ona yakın günler (TDK)
Badire	Şiddetli öfke; bir söz veya fiilde öfkeden kaynaklanan hata (MW, FA)		-
	-	-	Birden bire ortaya çıkan tehlikeli durum (TDK)
Bağdadi	Bağdat'a mensup, Bağdat ehlinden, Bağdatlı (MG, LD)		-
	-	-	Ağaç direkler üzerine çakılmış çitalara sıva vurularak yapılan duvar veya tavan; yapılarda kullanılan çita (TDK)
Bahis	Araştırma, inceleme, tartışma (MW, St)		-
	-	-	Üzerinde konuşulan şey, konu; görüşünde veya iddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul

²⁵ Türkçede 'Hacıların Kurban Bayramı'nın arife günü toplandıkları Mekke'nin doğusundaki tepe' (TDK) anlamı *Arafat* kelimesinde yaşamaktadır.

			eden sözlü anlaşma (TDK)
Battal ²⁶	Aptal kimse (LAM, SH)		-
	İşlemez, hükümsüz (LAM)	-	-
	-	Cesur, yalancı (SH)	-
	-	-	İşe yaramaz, kullanılmaz; en ve boyca alışılmış olandan büyük (TDK)
Bayi	Satıcı, tüccar (MG, St)		-
	-	-	Belirli maddeleri satma izni olan kimse, dükkân veya kuruluş (TDK)
Bediiyat	Şiir ve nesir alanında kullanılan sözcüklerin düzenli, güzel ve süslü kullanılması sanatıyla ilgilenen bilim dalı, belâgat; harika, şahane; orijinallik (LAM, SH)		-
	-	-	Estetik bilimi, güzel sanatlar (TDK)
Budala	Halefler; salih (MW, St); onurlu kişiler (MW, FM)		-
	-	-	Zekâca geri olan kimse, alık; bir şeye aşırı düşkün (TDK)
Celep	Bir yerden bir yere çekme, götürme (MW, St)		-

²⁶ Bu kelime Arapçada iki anlam taşımaktadır. Kelimenin bir anlamı Farsça ile diğer anlamı Türkçe ile ortaktır. Bu bölümde “Sadece Arapça ve Türkçe Arasında Ortak Orijinal Anlam Taşıyan Kelimeler” alt bölümü açılmadığı için kelime yalnızca “Sadece Arapça ve Farsça Arasında Ortak Orijinal Anlam Taşıyan Kelimeler” alt bölümünde incelenmiştir.

	Deve, koyun gibi ticaret mallarını ithal etme (MG)	-	-
	-	-	Koyun, keçi, sığır vb. kesilecek hayvanların ticaretini yapan kimse (TDK)
Cereme	Günah, hata (MW, LD)		-
	-	-	Başkası tarafından yapılan veya kaza sonucu ortaya çıkan zararı ödeme' (TDK)
Cevval	Çok gezen, sürekli bir yerden bir yere giden (LAM, FM)		-
	-	Hurç, yük taşınan büyük, kalın torba, çuval (FM)	-
	-	-	Davranışları çabuk ve kesin olan (TDK)
Cezve	Ateş parçası, kor, çıra (LAM, St)		-
	-	-	Kahve pişirmeye yarayan, saplı, küçük kap (TDK)
Ecza	Parçalar, kısımlar (LA, SH); bileşenler (L, SH)		-
	Paylar, hisseler (LA)	-	-
	-	Üyeler, elemanlar (SH)	-
			Canlılardaki rahatsızlıkların

	-	-	bozuklukların ve çeşitli hastalıkların tanısı, önlenmesi veya tedavisi için yararlanılan doğal veya sentez yoluyla hazırlanmış madde (TDK)
Elbise	Giysiler (MW, SH)		-
	-	-	Giysi (TDK)
Esvap	Giysiler (R, St)		-
	-	-	Giysi (TDK)
Faiz	Bol, bereketli (MW, St)		
	Dolup, taşma (R)	-	-
	İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri, ürem, nema (MW)	-	İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri, ürem, nema (TDK)
	-	-	Kapitalist ekonomide, artık değerın değışikliğe uğramış biçimi olarak paranın fiyatı, kiralanan paranın kira bedeli (TDK)
Faraş	Özel yetenek gerektirmeyen çay, kahve yapımı ve büro eşyalarının temizliğini yapmakla görevli kimse (LAM, FM)		-

	-	Kanatları tüylü bir kuş; dişli çarklar; yanan bir mum üzerinde uçan güve (St)	-
	-	-	Toplanan süprüntüleri alıp atmak için kullanılan teneke veya plastikten yapılmış kısa saplı bir kürek türü (TDK)
Fasıl	Bölüm, kısım (MG, St, TDK)		
	Kesme, ayırma, bölme (MG, St)	-	-
	-	-	Dönem, devre; belli bir sürede yapılan iş, karşılaşılan durum veya olay; bütçede ayrı ayrı gösterilen bölümler; peşrev, nakış, şarkı, saz semaisi vb. parçaların belli bir sıraya göre çalınıp söylenmesi; Orta oyununa başlamadan önce saz takımının çaldığı köçek havası ve curcuna (TDK)

Fena	Yok olmak; bitmek; ölüm (R, St)		-
	-	-	İyi nitelikte olmayan, kötü; üzücü; çok (TDK)
Fodla	Fazlalık, artık (MW, LD)		-
	-	-	Çoğunlukla imaretlerde yoksullara verilen kepekli undan yapılmış pideye benzer bir ekmek türü (TDK)
Fodul	Her işe burnunu sokan, işgüzar (MW, SH) Fazlalık, gereksiz, faydası olmayan (MW, St)		-
	-	-	Üstünlük taslayan, kibirlenen (TDK)
Fukara	Yoksullar, muhtaçlar (R, St); dervişler (MW, St)		-
	-	-	Yoksul, fakir; derviş; zavallı (TDK)
Fütur	Sakinlik, durgunluk (MG, St)		-
	-	Kusur, düzensizlik (St)	-
	-	-	Bezginlik, umutsuzluk, usanç (TDK)
Gaddar	Çok hain, aldatıcı (MG, SH)		-
			Acıması olmayan, başkalarına haksızlık eden, merhametsiz,

	-	-	katı yürekli, insafsız davranan, kıyıcı (TDK)
Hafiye	Gizli, örtülü (MG, St)		-
	-	-	Dedektif (TDK)
Hafriyat	Kazılar (MG, LD)		-
	-	-	Kazı (TDK)
Haile	Engel, mani (MG, St)		-
	-	-	Çok acıklı olay; manzum biçimde yazılmış trajedi (TDK)
Hala	Annenin kız kardeşi, teyze (R, St)		-
	-	-	Babanın kız kardeşi (TDK)
Hâlâ	Şimdi, şu an; hemen, derhal (Yazıcı 271, SH)		-
	-	-	Şimdiye kadar, o zamana kadar, hâlen, henüz (TDK)
Halayık	Yaratılanlar, canlılar; insan tabiatları, mizaçlar (R, St)		-
	-	-	Kadın köle, cariye (TDK)
Harbi	Savaşla ilgili (R, SH)		-
	-	Savaşçı, düşman, cengâver (St)	-
	-	-	Ateşli silahların içini temizlemekte kullanılan çubuk, harbe; doğru sözlü,

			mert; temiz, hilesiz (TDK)
Harika	Mucize, olağan dışı (LAM, LD)		-
	-	-	Çok büyük bir hayranlık uyandıran, eksiksiz, kusursuz, tam, mükemmel (TDK)
Havadis	Olaylar, vakalar, kazalar (MG, St)		-
	-	-	İlgi ile karşılanabilecek haber (TDK)
Hayran	Yolunu kaybetmiş, avare, şaşkın (MG, FM)		-
	-	-	Çok beğenen, hayranlık duyan (TDK)
Hazar	Şehirler, köyler, kasabalar (MW, St)		-
	-	Ev; bir yerde kalmak (ST)	-
	-	-	Barış (TDK)
Hindi	Hintli, Hindistan'la ilgili (R, ST)		-
	-	-	Tavukgillerden, XV. yüzyılda evcilleştirilerek Amerika'dan bütün dünyaya yayılan, boyun ve başı çıplak, parlak, yeşil ve esmer tüylü, kümes hayvanlarının en

			büyüğü, mısırtavuşu; aptal, şaşkın (TDK)
Hiza	Ayakkabı; bir şeyin mukabili, karşısı (R, St)		-
	-	-	Doğru bir çizgi üzerinde bulunma durumu (TDK)
İbne	Ayıp, kusur (L, St)		-
			Edilgin eşcinsel erkek, homoseksüel (TDK)
İdman	Bir şeye sürekli devam etmek, bağımlılık (MW, FA)		-
	-	Sürekli içki içmek (St)	-
	-	-	Vücudun gücünü artırmak için yapılan alıştırma, spor, jimnastik (antrenman); herhangi bir duruma veya şeye alışkanlık kazanma (TDK)
İğbirar	Tozlanmak, kirli olmak (MG, St)		-
	-	-	Gücenme, güceniklik, kırgınlık (TDK)
İğfal	İhmal etme, aldırmama (R, St)		-
	-	-	Aldatma, kandırma; ırzına geçme;

			ayartma, baştan çıkarma (TDK)
İhale	Gönderme, sevk etme, nakletmek (HW, SH)		-
	-	-	İş, mal vb.ni birçok istekli arasından en uygun şartlarla kabul edene verme, eksiltme veya artırma (TDK)
İhtiyar	Seçme, ihtiyar etme (R, St)		-
	-	Otorite, kontrol, güç (St)	-
	-	-	Yaşlı, kocamış olan, pir (kimse), genç karşıtı; cansız, sönük; eski; baba veya anne (TDK)
İlle	Hariç, istisna (MG, SH)		-
	-	-	Ne olursa olsun, hangi şartta olursa olsun, her hâlde, ille, illaki; hele, özellikle (TDK)
İlmiye	Bilimsel, ilme ait (MG, SH)		-
	-	-	Din işleriyle uğraşan hocalar sınıfı; din işleriyle

			uğraşanların mesleği (TDK)
İltimas	Talep etmek (MW, St)		-
	-	Dilekçe verme, yalvarma; dua, istek yalvarma, dilekçe (ST)	-
	-	-	Haksız yere, yasa ve kurallara uymaksızın kayırma, arka çıkma; öncelik ve ayrıcalık tanıma (TDK)
İmal	Bir şeyin hareket etmesine neden olmak, çalıştırmak, kullanmak (R, SH)		-
	-	-	Ham maddeyi işleyip mal üretme; yapım (TDK)
İmame	Dini konularda liderlik yapmak; imamlık (HW, ST)		-
	-	-	Tespihlerin baş tarafına geçirilen uzunca parça (TDK)
İnfilak	İkiye ayrılma (G, ST)		-
	-	-	Güçlü bir biçimde patlama (TDK)
İstihkâm	Sağlamlık, dayanıklılık (MG, SH)		-
	Bir şeye güç yetirme, yapabilirlik (MG)	-	-

	-	Onaylama; sağlamlaştırma, güçlendirme ^(SH)	-
	-	-	Düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer; istihkâm sınıfı savaşan birliklerin saldırısını kolaylaştıran, savunma gücünü artıran, yapı işleriyle uğraşan teknik askerî sınıf ^(TDK)
İstikamet	Doğruluk, dürüstlük ^(HW, St)		-
	-	Sebat, sabitlik, kararlılık; dik durmak ^(St)	-
	-	-	Yön, doğrultu ^(TDK)
İstamlak	Sahip olma, edinme, ele geçirme ^(R, FM)		-
	-	-	Kamulaştırma ^(TDK)
İstiskal	Baskı, ağırlık ^(MW, St)		-
	Uykuya dalmak ^(MW)	-	-
	-	Sorun; sırnaşıklık ^(ST)	Soğuk davranışlarla hoşlanmadığını belli etme ^(TDK)

İşret	Yakın ilişki, birlikte yaşama, arkadaşlık (LAM, St)		-
	-	Zevk, keyif (St)	-
	-	-	İçki meclisi (TDK)
İzan	Boyun eğme, itaat etme (MG, St)		-
	-	Güven, inanç (ST); onaylama, kabul etme (SH)	-
	-	-	Anlayış, anlama yeteneği (TDK)
Kabala	Kefalet, garanti (MW)		-
	-	-	Götürü, toptan (TDK)
Kafa	Boynun arka kısmı, ense (MW, St)		-
	Bir şeyin arkası (MW)	-	-
	-	-	İnsan başı, hayvan başı; kavrama ve anlama yeteneği, bellek; zihniyet; mekanik bir bütünün parçası (TDK)
Kahr	Zulüm ile kontrol altına alma, yenme; zorlama (LAM, St)		-
	-	Hiddet, öfke (St)	-
	-	-	Yok etme, ezme, perişan etme, mahvetme; derin

			üzüntü veya acı, sıkıntı (TDK)
Kaime	Dört ayaklı bir hayvanın ön veya arka ayağı (MG, St)		-
	Masanın ayağı; isim ve eşyaların kaydedildiği kâğıt, liste (MG)	-	-
	-	Dik, dikey; dik aç, dik bir çizgi; bir saat; bir kitabın yaprağı, kılıç kabzası (St)	-
	-	-	Buyruk, resmî kâğıt, ferman; kâğıt para, kâğıt lira, kayme (TDK)
Kalaba	Üstün gelme, galibiyet (MG, St)		-
	-	-	Kalabalık (TDK)
Kasım	Bölünen, taksim eden (MG, St)		-
	-	-	Yılın on birinci ayı, son teşrin, teşrinisani (TDK)
Kasvet	Merhametsizlik, kalp katılığı (MG, St)		-
	-	-	Sıkıntı, iç sıkıntısı (TDK)
Kıdem	Eski zaman, geçmiş, eskilik (MG, St)		-
	-	Öncelik, üstünlük (SH)	-

	-	-	Bir görevde rütbece eskilik; bir görevde geçirilen süre (TDK)
Kule	Su testisi; bir şeyin en üst noktası, zirve (MW, St)		-
	-	-	Çoğunlukla kare veya silindir biçimindeki yüksek yapı (TDK)
Künye	Kişinin ismi dışında başka bir anlamı olan sözcükle çağırılması veya isimlendirilmesi, özellikle baba ve oğula nispet edilir (MW, St)		-
	-	-	Bir kimsenin adı, soyadı, ülkesi, doğumu, mesleği vb. bilgilerini gösteren kayıt; bu bilgilerden bazısının yazılı olduğu bilezik, kolye vb. metalden eşya; soy sop ile ilgili kimlik bilgileri (TDK)
Küp	Kulpsuz kadeh, bardak (MW, St)		-
	-	-	Su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kap; sarhoş (TDK)

Makbuz	Teslim alınmış, tutulan, ele alınmış (MG, St, TDK)		-
	-	-	Alındı, bir şeyin alındığını gösteren belge (TDK)
Maliyet ²⁷	Mal ile ilgili işler, mali işler (R, St)		-
	Devlet gelir ve giderlerini yöneten kuruluş (R); finansal kaynakların yönetilmesi ile ilgilenen bilim dalı (LAM)	-	-
	-	Zenginlik; devlet hazinesi (St)	-
	-	-	Üretimde bir mal elde edilinceye değin harcanan değerlerin toplamı (TDK)
Mavi	Su ile ilgili (R, St)		-
	-	-	Yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi (TDK)
Mavna	Yardım, imdat, koruma (R, St)		-
			Gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan,

²⁷ Türkçede ‘devlet gelir ve giderlerini yöneten kuruluş’ ve ‘finansal kaynakların yönetilmesi ile ilgilenen bilim dalı’ anlamları maliye kelimesinde yaşamaktadır.

	-	-	güvertesiz büyük tekne; büyük, üç köşe yelkenli yük gemisi (TDK)
Mazhar	Görüntü, görünüş (MW, St)		-
	İlişki (MW)	-	-
	-	Nesne; sahne (St)	-
	-	-	Bir şeyin ortaya çıktığı, görüldüğü yer veya kimse; bir iyiliğe erişmiş, erişen (TDK)
Medar	Yörünge, üzerinde dönülen, eksen (R, St)		-
	-	-	Dönence, cezir karşıtı; dayanak, yardımcı; neden, sebep, vasıta (TDK)
Meret	Dik kafalı, inatçı (KM, St)		-
	-	-	Sıkıntı veren, hoşlanılmayan şeyler veya kimseler için kullanılan sövğu sözü; uğursuz (TDK)
Merkep	At, deve, araba, gemi gibi herhangi bir taşıt (MW, St)		-
	-	-	Eşek (TDK)
Mesire	Gösteri, yürüyüş; mesafe (R)	-	-

	-	Gitmek, yürümek, seyahat etmek, yolculuk ^(ST) ; hat, yön, yol, rota, güzergâh ^(SH)	-
	-	Gezinti yeri, gezilecek yer ^(SH, TDK)	
Meslek	Yol, geçit; yöntem, yaklaşım ^(MG, SH)		-
	-	-	Belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş; uğraş; çığır, okul, ekol ^(TDK)
Mevzuat	Konular, meseleler ^(R, St)		-
	-	-	Bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb.nin bütünü; sandık, çuval, teneke gibi içine ticaret malı konulan koyacaklar ^(TDK)
Misafir	Yolcu, seyahat eden ^(MG, St)		-
	-	-	Konuk ^(TDK)

Miskin	Fakir, yoksul, sefil (MW, St)		-
	-	-	Çok uyuşuk olan (kimse); hoş görülemeyecek durumlar karşısında tepki göstermeyen (kimse); cüzzam hastalığına tutulmuş olan (kimse); aciz, zavallı (TDK)
Molla²⁸	Sahip, efendi; Tanrı; köle (MW, St)		-
	-	-	Büyük kadı; medrese öğrencisi; büyük bilgin; dinî yönü ağır basan kimse (TDK)
Mürettebat	Düzenlenmiş, sıraya konulmuş (LAM, St)		-
	-	-	Gemi, uçak vb. taşıtlardaki görevlilerin tümü; bir iş için görevlendirilmiş özel birlik (TDK)
Müsaade	Yardım (MG, St)		-
	-	-	İzin, icazet, ruhsat (TDK)
Naaş	Sedye, tabut (R, St)		-

²⁸ Bu kelime Türkçeye iki farklı fonetik ile alıntılanmıştır. ‘Tanrı’ (TDK) anlamı *mevla* kelimesinde yaşamaktadır.

	-	-	Ölen insanın vücudu, ceset (TDK)
Nafia	Menfaat, kendisinde hayır ve fayda olan şey (MW, SH)		-
	-	-	Bir yeri bayındır duruma getirmek için yapılan işlerin tamamı, bayındırlık işleri (TDK)
Nakarat	Parmaklarla müzik aletinin tellerine vurmak anlamına gelen <i>naḵr</i> kelimesinin müennes çoğulu (MG, St)		-
	-	-	Bir şarkıda her kıtadan sonra tekrarlanan ve bestesi değişmeyen parça; çok sık tekrarlanan bundan dolayı bıkkınlık vererek önemini yitiren söz (TDK)
Naşi	Büyüyen; gençliğe giren kız ya da erkek; ortaya çıkan, doğan (MG, St)		-
	-	-	Dolayı, ötürü
Nekre	Bilinmezlik (MG, LD)		-
	Gramerde artikel almayan isim (MG)	-	-
	-	-	Beklenmedik hoş ve şaşırtıcı sözler söyleyen, güldürücü

			hikâye anlatan (kimse), nükteci (TDK)
Neşe	Büyümek, yetişmek (LAM, FM)		-
	Filiz, fidan; hayat (LAM)	-	-
	-	-	Mutlu olmaktan doğan ve dışa vurulan sevinç, şetaret; hafif sarhoşluk, çakırkeyif olma (TDK)
Rakım	Yazar, ressam (LAM, SH)		-
	-	-	Yükselti (TDK)
Rekabet	Denetleme, gözetleme (LAM, St)		-
	-	-	Aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış (TDK)
Rekâket	Zayıflık, eksiklik (LAM, FA)		-
	-	Aptallık (FA)	-
	-	-	Kekemelik, pepemelik (TDK)
Resen	Doğrudan, beklemeksizin, hemen (HW, SH)		-
	-	-	Kendi başına, kendiliğinden; bağımsız olarak,

			kimseyeye bağılı olmaksızın (TDK)
Sakat	Hata (MG, St)		-
	Aşağı, adi (MG)	-	-
	-	Rezalet, utanç verici (St)	-
	-	-	Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, engelli, özürli; bozuk, eksik (TDK)
Sakatat	Düşme; ayağı kaymak; (MW, St) şiddetli olay (MW, FM) anlamına gelen <i>sakte</i> kelimesinin çoğulu		-
	-	-	Kesilmiş hayvanın yürek, karaciğer, böbrek, işkembe, beyin, vb. iç organlarıyla baş ve ayakları (TDK)
Sebil	Yol (MW, St)		-
	Sebep; hüccet; cihat; hac; ilim talebi; günah (MW)	-	-
	-	Yöntem, vasıta; düşmana saldırma fırsatı; kaçış yolu (St)	-
			Kutsal günlerde karşılık beklemeden hayır için dağıtılan

	-	-	içme suyu; genellikle camilere bitişik özel bir biçimde yapılmış, karşılık beklemeden hayır için içme suyu dağıtılan taş yapı, sebilhane; meyan kökü şerbetini bir hayır için dağıtma (TDK)
Sedir	Göğüs; başlangıç, ilk, ön (MW, SH)		-
	-	Bakan; yüksek yargıç (SH)	-
	-	-	Arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan (TDK)
Sefalet	Adilik, alçaklık, sefillik (MG, St)		-
	-	-	Yoksulluk, yoksulluk sıkıntısı (TDK)
Sıla	Alaka, bağlantı; hediye (R, St)		-
	-	-	Bir süre ayrı kaldığı bir yere veya yakınlarına kavuşma; gurbetteki bir kimse için doğup

			büyüdüğü ve özlediği yer (TDK)
Sofa	Doğu evlerinin veya camilerin kapılarının önünde uzanacakları kapalı bir yer, çardak (MW, St)		-
	Gölgelik (MW)	-	-
	-	Kanepe, koltuk; kürsü (St)	-
			Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol (TDK)
Şavk	Gönlün bir şeye meyli veya takılması, aşk, sevgi, meyil (MW, SH)		-
	-	-	Işık (TDK)
Şerefiye	Asillik, soyluluk (LAM, St)		-
	-	-	Bir yer bayındır duruma getirildiğinde çevrede bulunan mülklerin değeri arttığından, sahiplerinden belediyece alınan para; kooperatiflerde üst katlardaki evlerin veya caddeye bakan evlerin sahiplerinden alınan fazla ücret (TDK)

Şetaret	Bir şeyleri yönetme becerisi ve problemlerden kurtulma yeteneği, uyanıklık, zekilik (LAM, SH)		-
	-	-	Sevinç, şenlik, neşe (TDK)
Taallukat	Bağlantılar, alakalar (MG, SH)		-
	-	-	Hısımlar, akrabalar (TDK)
Tabya	Orduyu ve devlet kaynağını savaşa hazırlama (MW, SH)		-
	-	-	Bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen yapı (TDK)
Tafra	Zıplama, yukarı sıçrama (MG, St)		
	Bir durumdan diğerine hızlı geçiş (MG)	-	-
	-	-	Kendisini olduğundan büyük gösterip böbürlenme, yüksekte atma (TDK)
Talebe	Öğrenciler (R, St)		-
	-	-	Öğrenci (TDK)
Taviz	Bedelini ödemek, zararını karşılamak, tazmin etmek (MG, St)		-
	-	-	Ödün (TDK)
Tayfa	Grup, topluluk (MW, St)		-

	Parça, cüz ^(MW)	-	-
	-	-	Gemide türlü işlerde çalıştırılan sefer işçisi; zeytin toplayan işçi; bir adamın yanında bulunan yoldaşlar, koşuntu ^(TDK)
Tayın ²⁹	Belirleme; atama, tayin ^(MG, St)		-
	-	-	Asker azığı ^(TDK)
Tedhiş	Şaşkına çevirme ^(KM, LD)		-
	-	-	Yıldırma, korkutma, terör ^(TDK)
Tefrika	Ayırt etme; dağıtma, ayırma, bölme ^(MG, St)		-
	-	-	Gazete veya dergilerde çıkan, birbirini tamamlayan yazılardan oluşan dizi; bu biçimde yayımlanan; ikilik ^(TDK)
Tekdir	Rahatsız etme; suyu bulandırmak; acı veya üzüntü vermek ^(MG, SH)		-
	-	-	Azarlama, paylama ^(TDK)
Temcit	Övmek, yüceltmek ^(MG, St)		-

²⁹ Bu kelime Türkçeye iki farklı fonolojik biçimde alıntılanmıştır. ‘Belirleme; atama’ (TDK) anlamı *tayin* kelimesinde yaşamaktadır.

	-	-	Recep, Şaban ve Ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah'ın ululuğunu belirten dua; <i>Temcid pilavı gibi ısıtıp ısıtıp öne sürmek</i> birçok defa tekrarlanan şeyler için kullanılır (TDK)
Temenna	İstek, arzu (MG, St)		-
	-	-	Öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek verilen selam (TDK)
Terhis	İzin, icazet, ruhsat (Ğ, St); ücreti düşürmek, indirim (LAM, St)		-
	-	-	Askerlik ödevini bitirenleri ordudan bırakma (TDK)
Teşkilat	Örgütler (LAM, SH)		-
	-	-	Örgüt (TDK)
Tuhaf	Tarihi veya sanatsal değeri olan önemli eşyalar, şaheserler; hediyeler (MG, SH)		-

	-	-	Acayip; şaşılacak; gülünç; anlaşılmaz (TDK)
Tuluat	Güneş'in doğması; yükselme, yukarı çıkma; ortaya çıkma (MG, SH)		-
	-	-	Yazılı metni olmayan, kararlaştırılmış taslağı, yerine, zamanına göre oyuncular tarafından, sahnede yakıştırılan sözlerle tamamlanan oyun, doğaçlama (TDK)
Ukala	Akıllı, bilge kişiler (R, St)		-
	-	-	Kendini akıllı ve bilgili sanan, bilgiçlik taslayan kimse (TDK)
Umur	İşler, meseleler; haller, durumlar şeyler (MG, St)		-
	-	-	Aldırış etme, önem verme (TDK)
Zam	Almak; toplamak; eklemek, birleştirmek (MW, SH)		-
	-	-	Bir şeyin fiyatını artırma, bindirim (TDK)
	Çarpma, vuruş (MG, SH)		-

Zarp ³⁰	Şekil, benzer; tür, sınıf (MG, SH)	-	-
	-	Damgalama; para basma; bunalım; kuvvet, şiddet; basınç; alıntı (SH)	-
	-	-	Sarp, yalçın; güç (TDK)
Zuhurat	'Görünme; ortaya çıkma, tezahür etme' (MG, SH) anlamına gelen <i>zuhūr</i> kelimesinin müennes çoğuldur		-
	-	-	Gerçekleşeceği düşünülmeyen, hesapta olmayan, umulmadık, olağan dışı olgular (TDK)

³⁰ Bu kelime Türkçeye iki farklı fonolojik biçimde alıntılanmıştır. 'Çarpma, vurma; dövme' (TDK) anlamları darp kelimesinde yaşamaktadır.

6. BÖLÜM: BULGULAR

1. Alıntılanmış kelimelerin, Türkçede birden fazla anlama sahip olduğu durumlarda;
 - a) Anlamlardan biri Farsçadaki anlam ile örtüşürken diğer anlamlar ise Türkçe içerisinde gelişmiştir. Farsçada anlam değişmesine uğramış bu kelimeler, hem Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış hem de Türkçede yeni anlamlar kazanmışlardır. Örneğin Arapçada orijinal anlamı ‘kapı pervazı; engel; yön, taraf; yanak’ vs. olan *arıza* kelimesi, Farsçada anlam değişmesine uğrayarak ‘aksaklık, bozulma’ anlamına gelmiştir. Bu anlam Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış, ayrıca Türkçede diğer iki dilde olmayan ‘engebe’ anlamını da kazanmıştır.
 - b) Bazı kelimeler hem Arapçadaki anlamı taşımış, hem de yeni anlamlar türetmiştir. Türkçede *hale* kelimesi Arapçadaki ‘karıştırma’ anlamını taşıdığı gibi Türkçede ‘uygunsuz söz söyleme, uygunsuz iş yapma; uygun olmayan, beğenilmeyen şey’ anlamını da kazanmıştır.
2. Kelimelerin bir kısmı tek başına kullanıldığında anlam değişmesine uğramazken deyimler içerisindeki kullanımlarında yeni anlamlar kazanmıştır. Örneğin *arazi* kelimesi Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere her üç dilde ‘yeryüzü parçası, toprak’ anlamına sahip iken, *araziye uymak* ‘ortaya, çevreye

uymak’ ve *arazi olmak* ‘ortadan kaybolmak’ gibi deyimler içerisinde Türkçede yeni anlamlar kazanmıştır.

3. Bu araştırmada Arapça menşeli kelimelerin Arapça ve Farsçadaki anlamları birden fazla sözlük üzerinden incelemeye alınmıştır. Bazı kelimelerin Arapça ve Farsçadaki anlamlarının Türkçedeki anlam ile örtüştüğü durumlar; ele aldığımız Arapça - Arapça, Arapça - İngilizce, Farsça - Farsça ve Farsça - İngilizce sözlüklerde karşımıza çıkmazken, yalnızca Türk yazarlar tarafından ele alınan Arapça - Türkçe veya Farsça - Türkçe sözlüklerde görülmektedir. Örneğin; *taciz* kelimesinin Türkçede sahip olduğu ‘rahatsız etme’ anlamı, Farsça - Farsça ve Farsça - İngilizce sözlüklerde karşımıza çıkmazken yalnızca Farsça - Türkçe bir sözlükte bu anlam ile karşılaşmaktayız. Yaptığımız araştırmalar sonucunda bu sözcüğün modern Farsçada kullanılmadığını fark ettik. Burada yazarın kendi dilinden etkilenmesi söz konusu olabilir. Diğer yandan bu durumun eski sözlüklerde değil de bahsi geçen modern Türkçe sözlüklerde karşımıza çıkması, bu kelimelerin Türkçedeki anlamlarının Osmanlı Devleti’nin son yüzyıllarında Türkçe üzerinden Farsça veya Arapçaya alıntılanmış olabileceği ihtimalini doğurmaktadır.
4. Türkçedeki anlamlar tarihi süreç içerisinde de bir takım değişimlere uğramıştır. Osmanlı Türkçesinde kelimelerin Arapçadaki anlamları daha sık kullanılmaktayken günümüze doğru bu anlamların bir kısmı kaybolmuş, kazandıkları yeni anlamları ise korumuşlardır. Örneğin, *adi* kelimesi, Osmanlı Türkçesinde hem Arapçadaki ‘basit, sıradan, tanıdık’ (KT) anlamını, hem de kelimenin Türkçede kazanmış olduğu ‘bayağı, alçak, aşağı’ anlamını

taşımaktadır. Türkiye Türkçesine gelindiğinde kelimenin ‘sıradan’ anlamı kaybolmuş, kazanmış olduğu ‘bayağı’ anlamı ise korunmuştur.

5. Bazı kelimelerin sadece çoğul formu alınmış ve tekil anlamda kullanılmıştır. Örneğin Arapça menşeli *ahbab* kelimesi ‘sevilen kimse’ anlamına gelen *habib* kelimesinin çoğuludur. Arapçada çoğul anlama sahip olmasına rağmen, Türkçede tekil anlamda kullanılmaktadır. Bu kelimelerden bazıları Arapçadaki ile aynı anlamda fakat sadece tekil anlamda kullanılırken, bazıları ise hem anlam değişmesine uğramış hem de tekil anlamda kullanılmıştır. Bu durum bazen Farsça ve Türkçede yer alan aynı Arapça menşeli kelimeler üzerinde görülmektedir. Örneğin *sınıf* kelimesinin çoğulu olan *esnaf* kelimesi Farsça ve Türkçede çoğul anlamda kullanılmadığı gibi; “el zanaatları veya küçük ticaretle geçinen kimselere verilen genel ad” anlamına gelerek anlam değişmesine de uğramıştır. Bu durum, bu tarz kelimelerin Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.
6. Bazı kelimelerin hem çoğul, hem tekil formu alınmış fakat ikisi birbirinden farklı anlamlarda kullanılmıştır. Örneğin Arapça menşeli *amele* kelimesi ‘işçi’ anlamına gelen *amil* kelimesinin çoğuludur. Türkçede kelimenin çoğul kalıbı *amele* tekil anlamda (işçi) kullanılmakta iken; kelimenin tekil formu *amil* ise yalnızca ‘etken, faktör’ anlamında kullanılmaktadır.
7. Bazen Arapçada aynı kelime iki farklı fonolojik değişim ve anlam ile Türkçeye alıntılanmıştır. Özellikle sonuna *kapalı te* (tāü’t-te’nīs) alan kelimelerde bu durum görülür. *Kuvve-kuvvet, ikame- ikamet, maliye- maliyet, mesel- masal, temyiz- temiz, eman- aman, fırka- fırkat, kalfa- halife, zarp-darp, kader-kadar* kelimelerinde olduğu gibi.

8. Bazı kelimeler ses değişimine uğramıştır. đ>z değişimi (ıdıtırāb> ıztırıp); d>t değişimi (temcīd>temcit); t>t değişimi (talebe>talebe); e>a değişimi (emān> aman); ħ>h (muḥtıra>muhtıra); ħ>h değişimi (tuḥaf> tuhaf) k>k değişimi (tatbīk> tatbik); š>s değişimi (teeššūr>teessür); š>s değişimi (terḥīš>terhis); b>p değişimi (tertīb>tertip); hemze düşmesi (eczā’>ecza) örneklerinde olduğu gibi.
9. Bazı kelimeler Türkçe ve Farsçada aynı fonolojik değişime uğramıştır. Bu durum, bu Arapça menşeli kelimelerin Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanma ihtimalini yalnızca semantik açıdan değil, fonolojik açıdan da desteklemektedir. Örneğin Arapçada إقامة kelimesi *ikāme* ve *ikāmetun* olmak üzere iki şekilde de okunabilirken, Farsça ve Türkçeye *ikame* ve *ikamet* olmak üzere iki farklı kelime olarak alıntılanmıştır. Bu kelimenin ‘bir yerde yaşamak, mesken edinmek’ anlamı Türkçe ve Farsçada *ikamet* kelimesinde; ‘kaldırma, yükseltme, ayağa kaldırma anlamı ise’ *ikame* kelimesinde yaşamaktadır. Arapçada ise her iki anlamı tek bir kelime karşılamaktadır. *Maliye* - *maliyet*, *fırka* - *firkat*, *hava* - *heva* kelimeleri, hem Farsça hem de Türkçeye iki farklı fonolojik biçimde alıntılanmış kelimelerden bazılarıdır. Bu örnekteki durumlar kelimenin Farsça üzerinden alıntılanma ihtimalini fonolojik yönden de kuvvetlendirmektedir.
10. Bazı Arapça menşeli kelimelerin Arapçada kullanımına rastlanmamaktadır. Bu kelimeler, Farsça veya Türkçede Arapça gramer yapısına uygun bir şekilde türetilmiştir. Bu türetimlerden bazıları Farsça ve Türkçede bazen aynı, bazen birbirlerinden farklı anlamlarda yer almaktadır. Örneğin Arapçada kullanımı olmayan *mahviyet* kelimesi Farsça ve Türkçede farklı anlamlarda

kullanılmakta iken; yine Arapçada kullanımı olmayan *harabati*, *hububat* ve *seyran* kelimeleri Farsça ve Türkçede aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu çalışmada Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış kelimeler tespit edilirken yalnızca anlam değişimleri esas alınmış olsa da, bu tarz fonolojik hususiyetler Arapça menşeli kelimelerin Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanma ihtimalini güçlendirdiği için burada bu konuya değinme ihtiyacı duyulmuştur.

11. Önceki bölümlerde bahsedilen metafor, anlam genişlemesi, anlam daralması, metonimi gibi farklı türlerde anlam değişimleri, Türkçeye alıntılanan Arapça menşeli kelimelerde de görülmektedir. Örneğin Arapçada ‘insan topluluğu, grup’ anlamına gelen *fırka* kelimesi Türkçede anlam daralmasına uğrayarak ‘on bin erden oluşan askeri birlik, tümen’ anlamına gelmiştir. Metafor türünün örneğini ise *halt* kelimesinde görebilmekteyiz. ‘Karıştırmak’ anlamına gelen kelime, Türkçede ‘işleri karıştırmak, çözümsüz hale getirmek’ benzetme ilgisiyle ‘uygunsuz iş yapma’ anlamında kullanılmaktadır. ‘Merhamet etme’ ve ‘nimet, ihsan’ anlamlarına gelen *rahmet* kelimesi ise *yağmur* kelimesinin metaforudur. Yeryüzünde canlıların hayatlarını devam ettirmelerini, bitkilerin büyümesi ile canlıların beslenmelerini sağlaması yönünden yağmurun yağması, canlılara merhamet etmeye yahut nimet ve ihsana benzetilmiştir. Fakat tez içerisinde incelenen kelimelerin hangi türde anlam değişmesine uğradığı belirtilmemiştir. Zira tezin asıl amacı anlam değişmelerini tespit etmek değil, anlam değişimleri vasıtasıyla Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış kelimeleri tespit etmektir. Fakat yine de anlam değişimleri tezin önemli bir basamağını oluşturduğu için bu türlere değinmek gerekli görülmüştür.

SONUÇ

Bu çalışmamızda her üç dilde yer alan Arapça menşeli kelimeler, semantik yönden incelenmiştir.

İnceleme süresince, her ne kadar bu kelimelerden bazılarının Farsça ve Türkçede Arapça orijinal anlamı korudukları görülse de bazılarının yeni anlamlar kazandıkları gözlemlenmiştir. Anlam değişimleri olarak değerlendirdiğimiz bu durum; bazen Farsça ve Türkçede birbirlerinden farklı yeni anlamlar kazanma, bazen de her iki dilde aynı yeni anlama sahip olma doğrultusunda gerçekleşmiştir. Böylece Farsça ve Türkçede aynı anlam değişmesine uğramış kelimeler tespit edilerek Arapça menşeli kelimelerin Türkçeye alıntılanmasında Farsçanın rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu kelimelerin; Araplar, Farslar ve Türkler arasındaki tarih boyunca siyasal, dilsel, kültürel, ekonomik vs. gibi açılardan etkileşimleri de göz önüne alındığında Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış oldukları ihtimali doğmuştur. Nitekim Türklerin XI. yüzyıla gelinceye dek Araplarla etkileşimi dar bir bağlamda olmuştur. Zira bu yüzyıla kadar Arapların Türklerle etkileşimi ticari ilişkiler, ufak çekişmeler ve Arap ordusunda görev alan paralı askerler ile sınırlıydı. Türklerin Anadolu'ya göç etmelerinden itibaren coğrafi anlamda yakınlık kurulmaya başlanmış, dolayısıyla kültürel temasları, diğer bir deyişle Türklerin Araplarla doğrudan etkileşimi bu dönemden itibaren tezahür etmeye başlamıştır.

Diğer yandan Farsların Araplarla, Türklerin ise Farslarla olan etkileşiminin çok daha eski tarihlere dayandığı görülmektedir. Nitekim Türklerin Farslar ile uzun yıllar aynı coğrafyayı paylaştıkları, dolayısıyla iki toplum arasında milattan öncesine kadar uzanan çok yönlü etkileşimin bilhassa IV. yüzyıllardan itibaren yoğunlaştığı gözlenmektedir. Arapların ise VII. yüzyıldan itibaren uzun yıllar İran topraklarına hükmettikleri ve iki toplum arasında etkileşimin bu dönemlerde yoğunlaştığı bilinmektedir. Böylece Farslara hükmeden Arapların, Farslarla yakın temaslar içinde

olan Türkler ile ilişkisi daha ziyade dolaylı bir etkileşim olarak tasvir edilebilir. Dolayısıyla Farsların, bu iki millet arasındaki uzunca bir dönem köprü vazifesi gördüğü; kelime, gramer yapıları, alfabe gibi Arap diline ait unsurların Türkçeye taşınmasında aracı rol oynadığı düşünülebilir. Böyle bir role sahip olup olmadığını keşfedebilmek ve bunu somut bir şekilde ortaya çıkarmak için yukarıda anlatıldığı üzere, Arapça menşeli kelimelerin Farsça ve Türkçede aynı anlam değişimine uğramış olması esas kabul edilmiştir.

Sonuç olarak; 414 Arapça menşeli kelime içerisinde 224 kelimenin Türkçede, Arapça ve Farsçada olmayan yeni bir anlam kazandığı görülmektedir. Bu kelimeler içerisinde de Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmış kelimeler olabilir, fakat bunu tespit edemediğimiz için inceleme içerisinde bu sözcükler, Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanmamış kelimeler kategorisinde kabul edilmiştir. Buna karşılık, 176 kelimenin Farsça ve Türkçede, Arapçada olmayan yeni bir anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir. Farsça ve Türkçede aynı anlam değişmesine uğradıkları için bu kelimelerin Farsça üzerinden Türkçeye alıntılandıklarını düşünmekteyiz. Bu iki kategori dışında kalan 14 adet kelimeyi ise Farsça ve Türkçede birbirlerine yakın anlam değişmelerine uğradıkları için Farsça üzerinden Türkçeye alıntılanması muhtemel kelimeler kategorisinde değerlendirdik. Nihai olarak ele aldığımız kelimelerin yaklaşık %54'ü Farsça üzerinden alıntılanmamış, yaklaşık %42'si Farsça üzerinden alıntılanmış ve yaklaşık %3'ü Farsça üzerinden alıntılanması muhtemel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Farsçanın Arapça ve Türkçe arasındaki yerinin sadece semantik yönden, daha da özelde yalnızca Farsça ve Türkçede aynı değişmesine uğramış kelimeler üzerinden incelenmesi neticesinde %42'lik bir ortak paydanın ortaya çıkması, Farsçanın bu iki dil arasında aracı role sahip olması ihtimalini güçlendirmiştir. Her ne kadar Farsça üzerinden alıntılanmayan kelimelerin oranı, Farsça üzerinden alıntılanan kelimelerin oranından daha fazla olsa da, %42'lik bir oranın dikkate değer olduğu ve tesadüfi olamayacağı görüşündeyiz. Zannediyoruz ki bu aracı rol; söz dizimi, cümle kuruluşu ve fonoloji gibi başka dil bilimsel hususiyetler üzerinden incelendiğinde bu ihtimal daha da kuvvetlenecektir.

İncelemenin geneli ile ilgili ise şunları söyleyebiliriz: Bu araştırma bize, diller arasındaki muazzam etkileşim ağını göstermiştir. Sami dil ailesinden bir dilin, Hint -

Avrupa ve Ural - Altay olmak üzere iki farklı dil ailesinden dilleri nasıl etkileyebildiğini, bu etkilenme sürecinde siyasetin, ekonominin, kültürün, coğrafyanın ne denli öneme sahip bulunduğunu gözlemleme fırsatı elde ettik. Buna mukabil, Türkçe ve Farsçanın pasif bir etkilenme süreci geçirmeyip bünyelerine kabul ettikleri Arapça unsurları dönüştürerek ve işleyerek kendilerine ait bir yapı haline getirebildiklerini ve tekrardan birbirlerine veya başka dillere bu dönüşümleri aktarabildiklerini müşahade ettik. Bütün bunlar, dilin canlı bir varlık olduğunu bir kez daha tasdik etme imkânını bize sunmuştur.

DİZİN

A

Acaba عجا 'aceben	111
Acemi أعجمي a'cemī.....	111
Acuze عجوزة 'acūzeh	43
Adam آدم ādem	57
Adeta عادة 'ādeten	111
Adi عادي 'ādī.....	111
Afaki أفقي āfākī.....	87
Afet آفة āfeh.....	92
Ağnam أغنام aḡnām	112
Ahbap أحباب aḥbāb	112
Ahi أخي aḥī	92
Ahize أخيزة aḥīzeh.....	88
Ait عائد 'āid	58
Aksi عكس 'aks.....	92
Ala أعلى a'lā	112
Âlem عالم 'ālem	92
Ama أما emmā	75
Aman أمان emā n	58
Amele عملة 'ameleh	58
Anane عننة 'an'aneh	112
Ani אני ānī	75
Aptal أبدال ebdāl	112
Arap عرب 'arab	93
Arazi أراضي arādī.....	93
Ardiye أرضية arḍiyyeh	88
Arıza عارضة 'ārīḍah	58
Arife عرفة 'arefeh.....	113
Aşık عاشق 'āşık	43
Avene عوانة 'avāneh.....	59
Ayal عيال 'iyāl.....	59

Ayan عيان 'iyān	59
Aynen عينا 'aynen.....	73
Aynı عيني 'aynī	75
Ayyar عيار 'ayyār.....	59
Ayyaş عياش 'ayyāş	75
Ayyuk عيوق 'ayyūk	93

B

Badire بادرة bādirah	113
Bağdadî بغدادی baġdādī	113
Bahis بحث baḥş.....	113
Bakaya بقايا baḳāyā.....	43
Bakir باكر bākīr.....	59
Battal بطل bātṭāl	114
Bayi بايع bāyī'	114
Bediiyat بديعيات bedī' iyyāt.....	114
Belâ بلاء belā'	93
Bereket بركة berakeh	94
Budala بدلاء budelā'	114
Buhran بحران buhrān	60

C

Cali جالي cālī	76
Cefa جفاء cefā'	76
Celep جلب celeb	114
Cemre جمرة cemrah.....	60
Cer جر cerr	94
Cerahat جراحة cirāḥah	44
Cerbeze جريزة cerbezeh.....	44
Cereme جرمة ceraseh	115
Cerrar جرار cerrār.....	74
Cetvel جدول cedvel.....	94
Cevval جوال cevval.....	115
Cezve جذوة cezveh.....	115
Cilve جلوة cilveh.....	60
Cin جن cinn	95

D

Dağdağa دغدغة dağdağah	87
Dair دائر dā'ir	60
Daire دائرة dā'irah.....	95
Darbe ضربة darbeh.....	96
Debdebe دببة debdebeh	60
Devir دور devr.....	60
Devran دوران devrān	76
Dikkat دقة diḳḳah	44
Düldül دلدل duldul	96

E

Ecza أجزاء eczā'	115
Eda أداء edā'	45
Efkâr أفكار efkār.....	96
Ekâbir أكابر ekâbir	96
Elaman الأمان elemān.....	82
Elbise ألبسة elbiseh	116
Emin أمين emîn	96
Emlak أملاك emlāk.....	76
Erbap أبواب erbāb	60
Esnaf أصناف aşnāf	61
Esrar أسرار esrār	45
Esvap أسواب esvāb.....	116
Eşref أشراف eşrāf.....	96

F

Faiz فائض fā'id	116
Fakir فقير faḳîr	45
Faraş فراش ferrāş	116
Farfara فرفرة farfarah.....	83
Fasıl فصل faşl.....	117
Felek فلك felek.....	61
Felaket فلكة felākeh	83
Fena فناء fenā'	118
Feragat فراغة ferāğah.....	84

Feveran فوران feverān	97
Feyiz فيض feyd.....	97
Fıkra فقرة fıkrah.....	97
Fırka فرقة firḳah	45
Fodla فضلة faḍlah	118
Fodul فضول fuḍūl	118
Fukara فقراء fuḳarā'.....	118
Fütur فتور futūr.....	118

G

Gaddar غدار ğaddār	118
Galiba غالبا ğālīben.....	61
Garaz غرض ğaraḍ	45
Gayret غير ğīyrah.....	45
Gayri غير ğayr	97

H

Hadım خادم ḥādim	61
Hafiye خفية ḥafiyyeh.....	119
Hafriyat حفريات ḥafriyyāt	119
Haile هائلة hāileh.....	119
Hâkim حاكم ḥākim	98
Hala خالة ḥāleh	119
Hâlâ حالا ḥālen.....	119
Halayık خلائق ḥalā'ik	119
Halk خلق ḥalk	61
Halt خلط ḥalt.....	46
Hamur خمير ḥamīr	62
Hap حب ḥabb.....	98
Harabat خرابات ḥarābāt	46
Harabati خراباتي ḥarābātī	76
Harbi حربي ḥarbī	119
Harç خرج ḥarc	98
Harem حرم ḥaram.....	46
Hariç خارج ḥāric	99
Harika خارقة ḥarīkah.....	120

Hars حرث ḥarṣ	99
Has خاص ḥāṣ	46
Hasbî حسبي ḥasbî	88
Hasret حسرة ḥasrah	62
Hatıra خاطرة ḥāṭirah	62
Hava هواء hevā'	47
Havadis حوادث ḥavādīs	120
Havâî هوائي havā'î	47
Havale حوالة ḥavāleh	99
Hayran حيران ḥayrān	120
Haysiyet حيثية ḥaysiyyeh	76
Hazar حضر ḥaḍar	120
Herif خريف ḥarīf	86
Heves هوس heves	77
Hıncır خنزير ḥinzır	100
Hırka خرقعة ḥırkah	100
Hırs حرص ḥırş	101
Hicap حجاب ḥicāb	47
Hilaf خلاف ḥilāf	48
Himmet همة himmeh	62
Hin هين hīn	100
Hindi هندي hīndī	120
Hisse حصة ḥişşah	101
Hiza حذاء ḥizā'	121
Hokka حقة ḥukkah	101
Hortum خرطوم ḥurṭūm	101
Hububat حيوبات ḥubūbāt	77
Hulus خلوص ḥulūş	101
Huzur حضور ḥuḍūr	48
Hücre هجرة hicrah	62
I	
Iztırap إضطراب idtirāb	63
İ	
İbne أبنة ubneh	121

İcap إيجاب īcāb.....	102
İdman إدمان idmān	121
İfade إفادة ifādeh.....	74
İğbirar إغبار iğbirār.....	121
İğfal إغفال iğfāl	121
İhale إهالة ihāleh	122
İhraç إخراج ihrāc.....	48
İhtişam إحتشام ihtişām	63
İhtiyar إختيار ihtiyār	122
İkame إقامة iḳāmeḥ	102
İkbal إقبال iḳbāl.....	63
İkrah إكراه ikrāh	48
İkram إكرام ikrām.....	102
İktidar إقتدار iḳtidār.....	82
İlle إلا illā.....	122
İlmiye علمية ‘ilmiyyeh	122
İltimas إلتماس iltimās.....	123
İmal إعمال i‘māl.....	123
İmame إمامة imāmeḥ.....	123
İmza إمضاء imḍā’	102
İnayet عناية ‘ināyeh.....	64
İndî عندي ‘indî	84
İnfilak انفلاق infilāk	123
İnkişaf إنكشاف inkişāf	103
İnsiyak إنسياق insiyāk	88
İnzibat إنضباط inḍibāt	103
İptidaî ابتدائي ibtidā’î	103
İptila ابتلاء ibtilā’î	64
İstida استدعاء istid‘ā’	89
İstihkām استحکام istihkām	123
İstikamet إستقامة istikāmeḥ.....	124
İstimlāk إستملاك istimlāk.....	124
İstiskal إستئقال istiškāl	124
İstismar إستثمار istişmār	49

İşgal إشغال işgāl	49
İşret عشرة 'işrah	125
İşve عشوة 'işveh	64
İthal إدخال idhāl	103
İzan إذعان iz'ān	125
K	
Kabala قبالة kabāleh	125
Kadar قدر qadr	49
Kademe قدمة kademeh	89
Kadit قديد kadīd	104
Kafa قفاء kafā'	125
Kâfir كافر kāfir	49
Kahr قهر qahr	125
Kahpe قحبة qahbeh	104
Kaime قائمة kā'imeh	126
Kal قال qāl	104
Kalaba غلبة galebeh	126
Kalem قلم qalem	50
Kalfa خليفة ḥalīfeh	64
Kalp قلب qalb	50
Kamber قانبر kânber	89
Kasaba قصبه qasabeh	65
Kasım قاسم qāsım	126
Kasvet قسوة kasveh	126
Kayıt قيد kayd	50
Kaza قضاء qadā'	51
Kesat كساد kesād	104
Kıdem قدم kıdem	126
Kıta قطعة kıt'ah	51
Kıvam قوام kıvām	104
Kıyafet قیافة kıyāfet	84
Kibar كبار kibār	51
Kule قلة kulleh	127
Kullap قلاب kullāb	77

Kurban قربان kurbān.....	51
Kusur قصور kuṣūr	52
Kuvve قوة kuvveh.....	65
Küfür كفر kufr	52
Külliyat کلیات kulliyyāt.....	65
Künye كنية kunyeh.....	127
Küp كوب kūb	127
<u>L</u>	
Laklak لقلق laqlāk.....	65
Levazım لوازم levāzım.....	105
Lügat لغة luğah	65
Lütfen لطفا luṭfen	105
<u>M</u>	
Mahcup محجوب maḥcüb.....	65
Mahdum مخدوم maḥdūm	66
Mahkūm محكوم maḥkūm	105
Mahlas مخلص maḥlaṣ	66
Mahrem محرم maḥrem	52
Mahsus مخصوص maḥṣūṣ	106
Mahviyet محوية maḥviyyeh	90
Mahzar محضر maḥḍar	106
Makara مقرة maḳarah	106
Makbuz مقبوض maḳbūd	128
Makule مقولة maḳūleh	74
Makūs معكوس ma'kūs.....	82
Mal مال māl	53
Maliyet مالية māliyeh	128
Mangal منقل maṅkal	77
Marifet معرفة ma'rifeh	106
Masal مثل meṣel	107
Maskara مسكرة maṣḳarah	66
Maslahat مصلحة maṣlaḥah.....	66
Matrak مطراق miṭrāk	66
Maval موال mevāl	90

Mavi مائي mā'ī	128
Mavna معونة ma'ūneh	128
Mazhar مظهر mazhar	129
Mazlum مظلوم mazlūm	53
Mecal مجال mecāl	66
Mecmua مجموعة mecmū'ah	67
Medar مدار medār	129
Memleket مملكة memlekeh	67
Melül ملول melül	77
Merak مراق merāk	90
Meret مارد mārīd	129
Merkep مركب merkeb	129
Merkum مرقوم merkūm	53
Mesai مساعي mesā'ī	77
Mesire مسيرة mesīrah	129
Meslek مسلك meslek	130
Meşruta مشروطة meşrūṭah	67
Mevzuat موضوعات mevḏū'āt	130
Mezun مأذون me'zūn	107
Milel ملل milel	67
Millet ملة milleh	67
Milliyet مليية milliyyeh	77
Minnet منة minneh	68
Misafir مسافر musāfir	130
Miskin مسكين miskīn	131
Molla مولى mevlā	131
Mubassır مبصر mubaşşır	85
Muğber مغبر muğber	68
Muhtar مختار muḥtār	68
Muska نسخة nushah	68
Mutantın مطنطن muṭaṭṭan	78
Mutemet معتمد mu'temed	107
Mübaşır مباشر mubāşır	90
Mülakat ملاقة mulāḳah	53

Mülki ملكي mulkī	78
Münevver منور munevver	107
Münşeat منشآت munşe'āt	78
Müptela مبتلى mubtelā	69
Mürekkep مركب murakkeb	53
Mürettebat مراتب murtebāt	131
Mürüvvet مروءة murū'eh	79
Müsaade مساعدة musā'adeh	131
Müsait مساعد musā'id	69
Müstehcen مستهجن mustehcen	78
Müstemleke مستملكة mustemlekeh	69
Müteferrika متفرقة muteferriḳah	85
Müzahrefat مزخرفات muzehrefāt	79

N

Naaş نعيش na'ş	131
Naat نعت na't	69
Nabız نبض nabḍ	69
Nafia نافعة nāfi'ah	132
Nafile نافلة nāfileh	54
Nakarat نقرات naḳarāt	132
Namus ناموس nāmūs	69
Naşî ناشيء nāşî'	132
Natır ناظر nāṭir	70
Nefer نفر nefer	54
Nekre نكرة nekrah	132
Neşe نشأة neş'eh	133
Nevale نواله nevāleh	70
Nispet نسبة nisbeh	107
Nüfus نفوس nufūs	70

R

Radde رادة rāddeh	91
Rahle رحلة rahleh	79
Rahmet رحمة rahmeh	54
Rakım راقم rāḳım	133

Rekabet رقابة rekābeh	133
Rekâket ركافة rekākeh	133
Resen رأسا ra'sen	133

S

Sadaret صدارة şadārah	79
Sahaf صحاف şahhāf	79
Sahne صحنه şahneh	79
Sakat سقط saḳaṭ	134
Sakatat سقطات saḳaṭāt	134
Sakin ساكن sākin	54
Saltanat سلطنة salṭanah	54
Sebil سبيل sebīl	134
Sedir صدر şadr	135
Sefalet سفالة sefāleh	135
Sefa صفاء şafā'	70
Sefer سفر sefer	55
Seyir سير seyr	55
Seyran سيران seyrān	80
Seyyar سيار seyyār	108
Sıla صلة şılah	135
Sınıf صنف şinf.....	55
Sıyga صيغة şīgah	108
Sofa صفة şuffeh	136
Sohbet صحبة şuhbeh	71
Surat صورة şūrah	108
Sünnet سنة sunneh	56

Ş

Şamata شماعة şamāṭah	71
Şaşaa شعشعة şa'sa'ah	80
Şatır شاطر şātīr	71
Şavk شوق şavḳ	136
Şerbet شربة şerbeh	71
Şerefiye شرفية şarkīyyeh	136
Şetaret شطارة şaṭārah	137

Şık شق şıkk	71
T	
Taallukat تعلقات ta'alluḳāt	137
Taarruz تعرض ta'aaruḍ	71
Tabya تعبئة ta'bi'eh	137
Taciz تعجيز ta'cīz	72
Tafra طفرة ṭafrah	137
Takaza تقاضى taḳāḍā	91
Talebe طلبة ṭalebeh	137
Tamir تعمیر ta'mīr	72
Tarife تعرفه ta'rifeh	108
Tasarruf تصرف taşarruf	108
Tatbikat تطبيقات taṭbīḳāt	109
Taviz تعويض ta'vīḍ	137
Tayfa طائفة ṭā'ifeh	137
Tayin تعيين ta'yīn	138
Teamül تعامل te'āmūl	109
Tecavüz تجاوز tecāvuz	56
Tedhiş تدهيش tedhīş	138
Tefrika تفرقة tefriḳah	138
Tekdir تقدير tekdīr	138
Teklif تكليف teklīf	72
Telaş تلاش telāş	91
Temas تماس temās	109
Temcit تمجيد temcīd	138
Temenna تمنى temennā	139
Temiz تميز temyīz	72
Temkin تمكين temkīn	72
Teneffüs تنفس teneffus.....	109
Terhis ترخيص terḥīs	139
Tertip ترتيب tertīb	109
Teşhir تشهير teşhīd	56
Teşkilat تشكيلات teşkīlāt	139
Teveccüh توجه teveccuh	56

Tevkif توقيف tevķīf	75
Tıfıl طفل tıfl	56
Tiryaki ترياكي tiryākī	80
Tuhaf تحف tuhaf	139
Tuluat طلوعات ṭulū'āt	140
U	
Ukala عقلاء 'uḳalā'	140
Ulufe علوفة 'ulūfeh	73
Umman عمان 'ummān	110
Umur أمور umūr	140
Usul أصول uṣūl	109
V	
Vade وعدة va'deh	73
Vebal وبال vebāl	80
Vekil وكيل vekīl	57
Velet ولد veled	110
Velut ولود velūd	110
Vezne وزنة vezneh	80
Vukuat وقوعات vuḳū'ah	81
Y	
Yekûn يكون yekûn	73
Yemeni يمني yemenī	87
Z	
Zahmet زحمة zaḥmeh	73
Zam ضم ḍamm	140
Zarp ضرب ḍarb	141
Zaten ذاتا zāten	81
Zeamet زعامة ze'āmeḥ	81
Zeval زوال zevāl	110
Zifir زفير zefīr	86
Zuhurat ظهورات zuḥūrāt	141

KAYNAKÇA

- Abdelghany, A. H. A. (2015) Kelimelerin Arapça'dan Türkçe'ye Geçişinde Lügavi Mecâzın Rolü Ve Semantik Gelişmeleri. *NE. Üniversitesi Sosyalbilimler Dergisi*, 1 (2), 40-52.
- Abdulğani Ebu'l- Azm (2013). *Mu'cemu'l- Ğanī*. Erişim adresi <https://www.almaany.com>
- Acar, Ö. (26-27 Nisan 2016). Osmanlı Türkçesinde Arapça Alıntı Kelimelerin Galat Kullanımı. E. Baş, A. Erol, A. Yıldırım, F. Z. Belen (Ed.), *Bütün Yönleriyle Osmanlıca Ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*. (s. 249- 260). Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Kırıkkale.
- Akar, A. (2010). Türkçe - Arapça Arasındaki Sözcük İlişkileri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (8), 9-16.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. (4. Baskı), Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim*. (6. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1977). Arapça Sözcüklerde Anlam Kaymaları. *Türk Dili Dergisi*, 35 (308), 461-466.
- Al-Ameri, H. H. A. (2012). *Çağatay Türkçesinde Geçen Arapça Kelimeler (Yazım, Ses Ve Anlam)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Al-Gburi, M. K. A. (2017). *Beylikler Dönemi Oğuz Türkçesinde Arapça Kelimleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altun, H. O. (2012). Türkiye Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ünlü Uyumsuzlukları. *SÜ. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 55-71.
- 'Amid, H. (1993). *Farhang-i Fārsī 'Amīd*. Erişim adresi <https://dictionary.abadis.ir>

- Anıl, Z. A. (2002). *Aslı Arapça Olup Türkçeye Anlam Kaymasına Uğrayarak Geçmiş Kelimeler*). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arat, R. R. (1951). *Türk Şivelerinin Tasnifi*. İstanbul: Türkiyat Mecmuası X.
- Asım, S. A. (1884). *Tibyân-ı Nâfi‘ der Terceme-i Burhân-ı Kâtı‘*. İstanbul: Matba-ı Osmaniye.
- Ateş A. ve Tarzi, A. (1961). *Farsça Gramer*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ay, A. (2018). *Türkiye Türkçesinin Batı Grubu Ağızlarındaki Arapça Alıntı Kelimelerde Görülen Ses Olayları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barthold, W. (1984). *İslâm Medeniyeti Tarihi*. M. F. Köprülü (Ed.). (6. Baskı), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Barthold, W. (2004). *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*. H. Dağ (Ed.) Ankara: Çağlar Yayınları.
- Baskın, S. ve Abdullah, A. (2016). Türkçenin Arapçadan Alıntılardığı Kelimelerin Görünüşleri Üzerine Ses Bilimsel Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, (54), 556-573. <http://www.akademikbakis.org>
- Bilgin, A. (2005). Muhâkemetü'l-Lugateyn. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhakemetul-lugateyn>
- Çelebi, R. (1999). *Türkçeye Giren Arapça Kelimeler Sözlüğü*. İzmir: Anadolu Matbaası.
- Çelik, H. (1996). Genç Kalemler, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/genc-kalemler>
- Çelik, H. (1996). Genç Kalemler. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/genc-kalemler>
- Çetin, N. M. (1991). Arap. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/arap#2>

- Dehkhoda, A. E. (1981). *Loġatnāme-i Dehġodā*. <https://dictionary.abadis.ir/>
- Develi, H. (2009). *Osmanlı'nın Dili*. İstanbul: Kesit.
- Duman, M. ve Korkmaz, F. (2007). Evliya Çelebide Tür Deġiştiren Kelimeler Üzerine. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 37 (37), 43-59.
- Dursunoġlu, H. (2014). Türkiye Türkçesindeki Arapça Sözcükler Ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları. *Turkish Studies*, 9 (9), 145-155.
- Eker, S. (2009). Türk ve İran Dil İlişkilerine Ses, Biçim ve Tümce Bilgisi Düzeylerinde Eşzamanlı Genel Bir Bakış. *Essays on Turkish Linguistics*. S. Ay, Ö. Aydın, İ. Ergenç, S. Gökmen, S. İşsever ve D. Peçenek (Ed.). s. 373-381. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Eker, S. (2010). Türkçe-Farsça Dil İlişkilerinde Anlam Kopyaları Üzerine Notlar. *Prof. Dr. M. Cihat Özönder'in Anısına Sosyoloji Yazıları-1*. N. G. Erkan, E. Burcu ve B. Şahin (Ed.). s. 197-211. Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Eker, S. (2013). Türk-İran Dil Temasları-I Türk-İran, Dilbilimsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış. *Bengü Belak Ahmet Bican Ercilasun Armaġanı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 491-500.
- Elkatrey, A. N. M. (2016). *Türkçe'nin Arapça'dan Etkilenmesi- Türkçe'de Asli Anlamları Dışında Kullanılan Arapça Kelimeler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enis, İ., Muntasır, A., Atiyye, E. ve Muhammed, H. (2004). *Mu'cemu'l-Vasîf*. Erişim adresi <https://www.almaany.com>
- Ercilasun, A.B. (2013). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi* (13. Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ermiş, H. (2008). *Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

- Ermiş, H. (2012). *Türkçeleşmiş Arapça Kelimelerin Tasnifi Ve Kök Analizi*. İstanbul: Cantaş Yayınları.
- Ersoylu, H. (1983) Kutadgu Bilig'deki Arapça ve Farsça Asıllı Kelimeler. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (27), 121-138.
- Ez-Zebidi. (1984). *Tācu'l-'arūs min Cevāhiri'l- Kāmūs*. Erişim adresi <http://waqfeya.com/book.php?bid=468>
- Fazlıoğlu, İ. (2003). Osmanlı Döneminde 'Bilim' Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, (3), 151-184.
- Firuzabadi, M. (1410). *Kāmūsul- Muhīt*. Erişim adresi <https://www.almaany.com>
- Gharakhany, B. M. (14-17 Mayıs 2015). Geçmişten Günümüze Farsça ve Türkçe Arasındaki Etkileşimler. *III. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi*. (s. 109-121). İLEM ve DİMAM, Kütahya.
- Golden, P. B. (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (2. Baskı). (Çev. O. Karatay). Çorum: KaraM Yayınları. (Eserin orijinali 1992 yılında yayımlandı).
- Golden, P. B. (2011). *Central Asia in World History*. New York: Oxford University Press.
- Grzega, J. ve Schöner, M. (2007). *English and General Historical Lexicology Materials for Onomasiology Seminars*. Ingolstadt: Katholische Universität Eichstätt.
- Gümüş, B. (2005). *Anlam Değişimleri Çerçevesinde Kur'an Arapçasından Türkçe'ye Geçen Kelimeler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. K.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hayyim, S. (1934). *New Persian - English Dictionary*. <https://dsal.uchicago.edu/dictionaries/hayyim/>
- Hazer, D. (2002). Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi Ve Okutulan Ders Kitapları. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 274-293.

- İbn-i Manzur (1290). *Lisānu 'l- 'Arab*. Erişim adresi <https://www.almaany.com>
- İşler, E. (1997). *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime Ve Kelime Grupları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Johanson, L. (2001). Türk Dünyasının Sınırları: Türk Topluluklarının Gelişmesinde Bağlayıcı ve Ayırıcı Unsurlar (Çev. N. Demir). *Türkbilig*, (2), 168-177. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1987).
- Johanson, L. (2006). Historical, Cultural and Linguistic Aspect of Turkic-Iranian Contiguity. *Turkic-Iranian Contact Areas, Historical and Linguistic Aspects*. L. Johanson ve C. Bulut (Ed.). s. 1-14. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Johanson, L. (2018). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (Çev. N. Demir). Ankara: Türk Dil Kurumu. (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı).
- Kaçalin, M. S. (1994). Dîvânü Lugâtî't-Türk. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/divanu-lugatit-turk>
- Kanar, M. (1998). *Büyük Farsça – Türkçe Sözlük*. İstanbul: Birim Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. (2016). *Osmanlı Türkçesinde Ara Biçim-I: Arapça Ve Farsça Kelimeler*. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 18, 103-124.
- Kaş, Ö. (2007). *Osmanlı Döneminde Arapça Sözlük Çalışmaları*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaye, A. S. (2009). Arabic. *The World's Major Languages*, B.Comrie. (Ed.). s. 560-578. Oxford: Routledge.
- Kaygın, C. (2017). Cumhuriyet Dönemi İlk Türkçe-Farsça Sözlüğü Ferheng-i Murtaza Üzerine Bir Değerlendirme. *DTCF Dergisi*, 57 (2), 921-935.
- Korkmaz, F. (2007). Alıntı Kelimelerin Türkçeleşme Sürecinde Bazı Arapça Kelimelerin Görev Değişikliğine Uğraması Üzerine. *İlmi Araştırmalar*, 23, 103-112.
- Koşaner, Ö. ve Yozgat, U. (2014). Cognitive Complexes In Turkish: Metaphtonymy Türkçede Kavramsal Karmaşıklar. *International Journal of Language Academy Düz-Eğretilemece*, 2(4) 195-208.

Kubbealtı Lugati. Erişim adresi <http://lugatim.com/>

Küçükıııııııııı, M. (2017). *Türkçe'deki Arapça Kökenli Tenvinli Kelimelerin Anlam Mukayesesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lane, E. W. (1893). *An Arabic - English Lexicon*. Erişim adresi <http://lexicon.quranic-research.net/>

Levend, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme Ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Maleki, E. (2013). Türk Kültür Ve Dilinin Fars Kültür Ve Diliyle Etkileşimi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17 (3), 129-149.

Menges, K. H. (1968). *The Turkic Languages and Peoples, An Introduction to Turkic Studies* Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Mesud, C. (1992). *Er-Rāid Mu'cem Luğavī 'Aşrī*. <https://www.almaany.com>

Mohammed, A. A. A. (2017). *Türkçede Kullanılan Arapça Kelimeler (İstatiksel Ve Karşılaştırmalı)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mo'ın, M. (1963). *Farhang-i Fārisī Mo'ın*. Erişim adresi <https://dictionary.abadis.ir>

Nicholson, R. A. (1907). *A Literary History of the Arabs*. New York: Cornell University Library.

Nişanyan, S. (2018). *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. Erişim adresi <https://www.nisanyansozluk.com/>

Orak, K.Y. ve Berköz, M. (2013). Kelile Ve Dimne Tercümeleeri Ve Kitleleerin Eğitimindeki Rolü. *Türkiyat Mecmuası*, 23, 207-232.

Othman, M. H. A. (2018). *Arapça Kelimelerin Türkçeye Geçişii Üzerine Bir Süreç İncelemesi (14.-17. Yüzyıllar)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ömer, A. M. (2008). *Mu'cemu'l- Luġatu'l- 'Arabiyyeti'l-Mu'āşıra*. Erişim adresi <https://www.almaany.com>
- Özçelik, S. (2004). Türkçede Kullanılan Arapça Kelimelerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bazı Tespitler. *Türk Dili Dergisi*, (634), 550-563.
- Özgüdenli, O. G. (2000) İran. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#3-fetihten-safevilere-kadar>
- Özkan F. ve Musa B. (2004). Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi. *Bilig*. (30). 95-139.
- Özkan, M. (2007). Osmanlı Türkçesi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanli-turkcesi>
- Özkan, M. (2017). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, N. (2011). Türkçedeki Yabancı Unsurları Tasnif Denemesi. *38. ICANAS Bildiriler Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi*. (s. 1343-1359). Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özözen, M. Y. (2015). *Ana Çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça Etkilerin Grameri*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Öztekten, Ö. (2001). Türkçedeki Arapça Alıntıların Fonolojisi Üzerine. *EÜ. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10, 315 - 321.
- Pak, Z. (2004). Kur'an'daki Kelimelerin Türkçe'ye Geçiş Sürecinde Uğradıkları Anlam Değişimleri. *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (3), 91-111.
- Redhouse, J. W. (1880). *Red House's Turkish Dictionary*. London: Bernand Quaritch.
- Roux, J. P. (2008) *Türklerin Tarihi - Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*. (Çev. A. Kazancıgil ve L. Arslan Özcan). (5. baskı) İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Eserin oijinali 1984'te yayımlandı).
- Salihpur, C. (1950). *Farhang-i Cāmi' Fārsī be Torkī İstānbolī*. Tebriz: Neşr-i Lale.

- Sami, Ş. (1899). *Ḳāmūs-ı Türkî*. Erişim adresi <https://www.osmanlicasozlukler.com/kamusiturki/sozluk.html>
- Sarı, M. (1982). *El-Mevārid Arapça - Türkçe Lügat*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- Sarıkavak, K. (2013). Yanyalı Esad Efendi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/yanyali-esad-efendi>
- Sedighi, A. (2018). Persian as a Heritage Language. *The Oxford Handbook of Persian Linguistics*. Anousha S., Pounesh S. J. (Ed.). s. 361- 188. New York: Oxford University Press.
- Shaban S. H. A. A. (1987) *Türkiye Türkçesi'nde Kullanılan Arapça Kelimeler Üzerinde Fonetik Ve Morfolojik Bir İnceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Steingass, F. J. (1892). A Comprehensive Persian - English Dictionary. Erişim adresi <https://dsal.uchicago.edu/dictionaries/steingass/>
- Taşagıl, A. (2009). Soğd. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/sogd>
- Tekin, T. ve Ölmez, M. (2003). *Türk Dilleri Giriş*. İstanbul: Yıldız.
- Türk Dil Kurumu. *Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*. Erişim adresi <http://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*. Erişim adresi <http://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. *Büyük Türkçe Sözlük*. Erişim adresi <http://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim adresi <http://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. *Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*. Erişim adresi <http://sozluk.gov.tr/>
- Wehr, H. (1976). *Hans Wehr A Dictionary Of Modern Written Arabic*. J. M. Cowan (Ed.). New York: Spoken Language Service.
- Windfuhr, G. L. (2009). Persian. *The World's Major Languages*. B. Comrie. (Ed.). s. 445-460. Oxford: Routledge.

Yazıcı, T. ve Mürsel, Ö. İran. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim adresi
<https://islamansiklopedisi.org.tr/iran#7-dil-ve-lehceler>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, soyadı: Zehra SAĞ

Doğum Tarihi ve Yeri: 03.09.1992, Suudi Arabistan/ Mekke

Uyruk: T.C

E-posta: zehra1sag@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Önlisans	Anadolu Üniversitesi, AÖF, İlahiyat	2015
Lisans	FSMVÜ, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2017
Yüksek lisans	İMÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Türk Dili	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2016-2017	Mihrimah Uluslararası Öğrenci Derneği	Yabancılar Türkçe Öğretimi
2017-2018	İnsan Vakfı	Yabancılar Türkçe Öğretimi
2017-2018	Mihrimah Uluslararası Öğrenci Derneği	Yabancılar Türkçe Öğretimi

YABANCI DİLLER

İyi düzeyde Arapça, orta düzeyde İngilizce ve başlangıç düzeyinde Farsça.

YAYINLAR

Sağ, Z. (2019). Karahanlı Devri İlk Dil ve Edebiyat Ürünlerinde Mukaddime Geleneğinin Oluşmasına Yönelik Bir İnceleme. *İlk Dönem Türkçe İslami Eserler Sayısı- I*, 25(105), 51-60.